

T 10688 36.446

10688

VIAȚIA

LUI

CUZA-VODA

MEMORIU ISTORIC

DE

DIMITRIE BOLINTINEANU

A DOA EDITIE

BUCURESCI

TYPOGRAPHIA LUCRATORILOR ASOCIATI

12, PASAGIUL ROMAN. 12
1869.

59-94

ESTERGADE PERU CATEDRAL
BUCURESTI
1942 ACC88

CONTROL 1955

CONTROL 1957

1961

PC 7/1/05

B.C.U. Bucuresti

C14994

După încetarea resbelului din Crimeea și încheierea păcii între Rusia și puterile maritime, se hotărî prin tratatul de Paris ca Principatele Române să rămăe sub suveranitatea Porței și sub garanția puterilor Europene. În aceste condiții intra alegerea a doi domni români. În puterea învoelilor diplomatice se decise a se numi două guverne provisorii, unul în țera Românăscă, altul în Moldova. În țera Românăscă se numi dela Pórtă Alesandru Ghica fost domn în acé-stă țera, în Moldova un boer Bals. Cel din urmă încetând răpede din viață, locul seú de locoteninte domnesc fuse dat lui Vogoridi, fiú al unui bulgar cunoscut din Constantinopol și favorit al Sultanului. O corispondință între fiul

și părintele, corespondință în care se trăda politica Porței și Austriei contrară unirei Principatelor, denunțându-se publicului, făcu un mare scandal și fuse cauza desființării alegerilor de deputați făcute deja în Moldova sub înriurirea Turciei și Austriei. După o noă decizie între puterile garante, cele două guverne provisorii ale Principatelor, se schimbă. Comisarii puterilor garante pleacă din București.

Camera Moldovei proclamă unirea țărilor cu domn străin. Plecând din Constantinopol ca să me întorc în țară, după mai mulți ani de esil, ambasadorul Franciei, D. Thouvenel, îmi dăse, dacă merg prin Moldova, să spun deputaților că puterile Europene, în urma unui resbel care avea de scop întărirea Imperiului Otoman, nu puteau consimți la o politică care putea să slăbiască acel Imperiū, căci unirea cu Principe strein era de natură a implica ideea de neatârnaire absolută a Principatelor dela Turcia. Me descărcau de această misie familiară. Acastă idee ce o comunica D-lor C. Negri, Ralet și Cogălnicenu, nu era de gustul deputaților Moldoveni. D. Cogălnicenu dăse chiar că de nu ne va da Europa Domn strein, face încă o revoluție. Eram incredințat despre fluiditatea principiilor noastre politice. Cu toate acestea Camera Moldovei proclamă principiul Unirei cu Domn strein.

În entuziasmul poporului, doi deputați, un episcop și D. Balș singuri, avură curagiul a se declara contrari Unirei și Domnului strein.

Ideea unirei era veche. Ștefan cel mare, Despot vodă ereticul, Mihai Viteazul, Vasile Lupu, Matei Basarab și alți domni au visat acel vis! — Uni au făcut unirea, prin concistă; a ținut o zi și s'a sdrobit sub greutatea lovirilor date de streini. Ideea Domnului strein, era o idee nouă. Doi feluri de oameni voiau Domn strein: boeri fanarioți din Moldova cari vedeau în acesta reînturnarea către epoca fanarioților, și adepți ideilor liberale cari vedeau în ideea de Domn strein, ideea de neaternare a Românilor; după aceștia veneau turmele cari admit orî-ce id., fără a o cerceta.

Deputați din amândouă țările se lepădară de ideea Domnului strein, când puterile dăteră eel din urmă cuvînt contrariu, cu același entuziasm cu care priimise mai înainte ideea de Domn strein. Nimic nu ucide o nație ca această ușurătate asupra principiilor. Când o nație nu sacrifică nimic pentru principii, nu ține la nici un principiu. Acesta se vede în urmă pînă în zilele de astăzi. În adevăr iecă un fapt.

Nu trecu trei ani și miniștri lui 2 Mai se unesc și formează un minister cu miniștri de la 11 Februarie; guvernul personal se confundă prin oameni lui cu guvernul constituțional care

il resturnase. Ce ucidere de principii, de convicții! Câte capitulații de conștiință din amândouă părțile, sau mai bine ce confușie, ce amestelă! Ce poate să nască din împerecheri atât de monstruoase? Aceste împerecheri monstruoase urmădește neîncetat. Ele aduc slăbirea nației și fac dintr'însa imaginea unui vas fără pilot și fără cârmă, aruncat în voia vinturilor.

Când D. Cogălnicenu aruncă în plebicist guvernul personal, nația îl aclamă.

Când după 11 Februarie aliați D. Cogălnicenu aruncă în plebicist guvernul proprietarilor și burghezilor, nația le aclamă cu aceeași facilități și nepăsare.

De unde vine acesta? din lipsa de principii nația este proprietatea guvernului. Constituție, legi, cad sub această doctrină. Mulțimea simte durerile, consecințele a le acestei stări de lucruri, și tânjește guvernului despre starea sa. Dar nația este stăpână și n'are dreptul a tânji guvernului despre starea ce îi face. Starea sa cată să'si-o facă singură. Când o nație voiesce bine, guvernul esecută bine. Dacă guvernul nu esecută bine, este că nația nu voiesce bine. Tirani se produc acolo unde sunt toți tiranii. Statul se conduce fără principii, căci masele nu au principii. S'au vedut în capul Statului oameni cari 'și-au făcut un joc din principii, tot-d'una protejați de cei mai mulți și căștigându'si

prin acésta chiar un drept de a reveni la putere. S'aũ vedut ómenĩ consecinți în principiile lor, inamici ai despoierei publice, rămași puri și onestĩ, și cari aũ fost victima sentimentelor lor, cari 'și aũ ura celor mai mulți. Cei mai mulți vor dar un stat fără principii !

Instrucția și educația maselor formédă datine bune , formédă principii, formédă legele , formédă statul. Tóte guvernele aũ oprit sborul instrucției publice. Tóte aceste guverne făcêu un fel, căci noi voiem ast-fel ; făcêu reũ, căci noi nu voiem bine; ast-fel vor merge lucrurile pe cât nu se va respândi în nație luminele, pe cât guvernul va crede că misia sa este de proprietar , și nația va crede că misia sa este d'a fi proprietatea guvernelor sele. Nu vom avé nici o dată justiție, instrucție, religie, pe cât ele vor fi proprietatea ministrului. Ideea de stat român nu se va forma cu robĩ și tiranĩ. Statul, fără principii, va fi voința unei puteri de afară ; partidele se vor forma după înriuririle de afară, nu după interesele nației ; funcțiunile nu vor fi date pentru interesul serviciului public, ci se vor da ómenilor de partidă, de destre favoriților. Și ceea ce este mai trist, ele vor serbi a regula a-legerile, a păstra simpatiile corpurilor pentru guvern, și a renasce , ca o fatalitate , sistemul corupției, favorat de un regim liberal numai cu numele, ucigând ast-fel acest regim ale că-

ruî fructe nu s'ar afla mai bune de cât acelea a le despotismulnî.

Români se supuseră la voința puterilor și renunțară la Demn strein.

În Moldova ideile de unire fuseră favorite de guvernul interimar. Panu sprijinit de partitul național, luptă cu energie pentru cauza unirei.

În țera Romănescă ideea de unire rămăsese în starea ei de vis. De cum apăru cele din urmă lucrări a le conferințelor, fie-care fracție se gândi la candidatul seû la domnie. Domni foști și înstreinați se aprpoiară de țeră, fracțiile începură a lucra. Ele avéu a combate contra partituluî liberal și contra guvernuluî lui Al. Ghica, uniți provisoriu. Acest guvern ca și guvernul Moldovei favorău ideile liberale, însă veni guvernul interimar, trei caîmacamî. Atunci acest guvern, în țera Romănescă, luă aerul de partid și fără a ține sémă de convenția de la Paris care proclamă drepturile omuluî, urmă a cărmui după sistemul vechiu.

În Moldova partidul național, avënd în guvern membri din sînul seû, nu'l înpedica nici o stavilă în lucrările sele. Numai era vorbă de unire și de principe strein. Cele doă țeri avéu convenția de Paris spre a esecuta. Principul unirei era aruncat în comisia centrală din Focșani. Fie-care țeră 'și alege un domn român. Par-

tiți pun câte un candidat. Ceî d'ănteî fuse C. Negri, V. Alesandri, din partea partidului liberal; fostul domn Mih. Sturza, din partea partidului bătrîn.

C. Negri era capul și idolul unei junimi nobile care luase inițiativa în ideile de reforme încă din anul 1848, și care se veduse esilată din Moldova sub Sturza pînă la venirea Domnului Grigorie Ghica. Acest domn se urcă pe tronul Moldaviei, chîmînd pe lîngă sine pe toți liberali, pe cînd liberali din țera Romănescă erau esilați. June încă, C. Negri terminădu'și studiile se în streinătate, priimi dela D. Konaki, părintele seî vitreg, propunerea de a'l face moștenitor peste averea sa imensă, cu condiție a lua numele de Konaki. Sentimentele seî nobile, cavalerescî, înpinse pînă la cea mai sublimă abnegație de persóna sa, îl făcură a refusa cu indignație condiția de a purta alt nume pentru avere de cît numele părintelui seî, care murind îi lăsase moșia Minjina cu un modest venit. Acest act anunța ce va fi mai târziu. Petrecu mai mulți ani în Italia. Sentimentele seî delicate se armoniaî cu fericire la minunile ce artele frumóse respîndeu în cercul orizontului seî. Luă parte în mai multe conspirații cu societățile carbonarilor pentru libertatea Italiei și a patriei seî.

În anul 1848, pe cînd izbucni în Paris re-

voluția dela Februariu, C. Negri era la Paris. El președa ședințele junilor români ale căror inimă se înaripau atunci la sôrele libertății patriei lor. Veni un moment când bancheri curmară daraverile lor. C. Negri, care vinduse la Londra o mare cuantitate de grâne, înaintă mai multe sume de bani pe la români, și luă din Paris cu chîeltuiala sa peste cinci-spre-zece jună cari merșeră în Iași și în Bucuresci să facă mișcarea națională ale cărei seminți erau deja aruncate.

C. Negri adoptase programa cu împroprietărirea țăranilor. Cei mai mulți proprietari, de bună credință, neînțelegând interesele ce le promitea soluția ast-fel a acelei cesti, alți făcând din această cestie un mijloc de partiă saă de castă, nu salutară de cât cu sfială candidatura la tron a lui C. Negri. Vasile Alesandri, renunțând la șese-spre-zece voturi a le sele, le aducé amicului seă. Boeri vechi erau în numer mic între deputați. Luptele între partidul liberal și cel bătrîn, deschise pórta deputaților din clasa II de boeri. Acéști clasă umilită de clasa I, și mai puterică acum atât prin inteligență cât și prin numer, găsi momentul princios spre a se ridica, ridicând pe tron unul de ai lor. C. Negri era din ceea ce se dicea atunci în Moldova prin imitație, clasa nobililor. El era asemenea pentru desființarea clăcei, toți sciaă că prin-

cipiile la acel om nu erau mijloace ca să vie la guvern ci erau convincții puterice. Deputați de clasa II se sfiau a grămădi voturile lor lui C. Negri pentru aceste două cuvinte. Ast-fel în ședința de încercare, un deputat D. Lascăr Catargiu dise că nu dă votul seû pentru acela care, dacă s'ar face Domn, 'i-ar lua moșiile și le-ar da la țeranî. « Nicî eû, strigă Cogălnicenu, nu voiû da votul meû D. Catargiu care, dacă ar fi Domn, m'ar trimite peste hotar, pe mine care sînt pentru împrôpietărirea țeranilor, » dise și se duse acasă. Ședința urmeadă, deputați de a II clasă, voind cu orî-ce preț unul de aî lor, nu găsiră multă greutate a întruni cu voturile lor voturile partidului bătrîn înspăimăntat, asupra junelui Al. Cuza care îl credea inamic al împrôpietărirei țeranilor.

Moldova trecuse prin nisce încercări dureróse, Guvernul țerei încredințat de Pórta otomană în mânele lui Vogoridi, acésta primi țera ca o proprietate a sa. El jucă rola unui tiran, dar un tiran docil la voințele Consolului Austriac; acest din urmă era adevăratul locoteninte de Domn. Inriurirea Austriacă era violentă. Consolul ordona Caîmacamului, boerilor din partidul ce respingeû unirea țerilor: aerul acestei influințe se simți în timpi din urmă, după demisia impusă de afară de unele din puteri ministerului Golesecu. Acest guvern avea mai multe fețe:

tirania, arbitrariu, necapacitate, ca toate acele guverne ce întârzie d'a mai avea voința lor. Moldova plângea și râdea. Poetul Alesandri printr'o satiră plină de spiritul său fin, făcu pe Moldova să ridă printre lacrimi. Corispondința secretă a Caïmacamului în care se trăda politica Porței, Austriei și Angliei contra unirei, fuse furată din scrinul lui Vogoridi, predată Franciei și publicată în presa Europenă. Alegerile făcute sub înriurirea celor trei puteri, fuseră rărmate. Pe lângă acel Caïmacamera un adiotant, un om ca de 35 de ani, cu rang superior în armată, amic intim al Caïmacamului. Acest june își dase deja demisia de prefect dela Galați de misie motivată în urma descoperirii politiceî Caïmacamului contrară unirei Țerilor și lovitore drepturilor, și acéstă demisie făcuse mare sgomot în ȧră și în streinătate. Poetul Sion cântă acéstă demisie și declară printr'un articol că acest bărbat era demn de timpi anticî. Ochimoldovenilor se înturnaseră către acel june soldat, care prin fapta sa venea și le ridica sufletele abătute de impresia spiritului de umilință și de degradare ce părea că încinge totă nația, dar care din fericire nu cletina de căt suferințele societăței. Acest june era Alesandru. Cuza care mai în urmă se urcă pe tronul ȧrilor unite. Eu 'l-am vedut pentru prima oră la Caïmacamul Vogoridi. Acest Vogoridi nu era

născut a fi tiran, nici om rău ; avea inimă bună, caracter franc, rola sa politică de tiran nu 'i şedea nici de cum, şi pentru că toţi îl cunoscău şi îl iubiău în viaţă de familie, unde nu 'i cunoscă nimeni nici un fel de tiranie, pe tronul Moldovei aflându-se, nu 'i simţea totă greutatea tiraniei. Cu toate acestea, sub apariinţa surîditore, un sistem de ucidere naţională se întindea, prin ajutorul aceluï partid de ómenï cari aũ făcut din drepturile ţerei preţul urcării lor la putere. Moldova numai rîse, un singur om rîdea încă, şi rîdea lîngă tiran. Era Alesandru Cuza. El rîdea de Turci, de Austriaci, de boeri partitului naţional, rîdea de tiran.

Când am vedut pe Caïmacam, la palat, după furtunarea mea în ţeră, me îndemnă să rămîn în Moldova. «Te vóu face colonel, disse el. Pe Cuzaki nu 'l-am făcut eu colonel?» Vorbind astfel imi arată pe un colonel tîner încă, blond, care şedea resturnat pe o sofa cu un ciubuc lung în gură, serios şi tăcut : era Alesandru Cuza.

Alesandru Cuza cobora dintr'o familie veche moldovenescă, stremoşul seũ murise tăiat de Turci pentru sentimentele selex naţionale. Sub domni fanarioţi, acéstă familie, ca multe altele, prigonite de streini, perduse din splendórea sa şi se coborise în rîndul boerilor de a doa clasă. Muma sa era din Constantinopol, din familia genoveză Cozadini, familie grecită

cu timpul. June încă fuse trimis în streinătate spre a-și complecta studiul. Înturnat în Moldova, se înrolase în oștire, și fuse numit oficer într'un corp. Își dăte demisia și trăi când liber, când director la un minister în Iași, când președinte de tribunal sau prefect la Galați unde își avea casa părintescă.

Alesandru Cuza nu fuse strein înriurirei ace-lui partit național, care, plecând din umbra societăților secrete din Bucuresci, sub conducerea lui Cămpinenu, se respândi în Moldova prin N. Bălcescu, se închegă la moșia Minjina a lui C. Negri. V. Alesandri, C. Filipescu și alți, aruncară în inima junimei Moldovei semința ideei de unire. Erau excursii la moșii, la băi, călătorii în streinătate, reuniri la Minjina lui C. Negri.

Junimea Moldovei din clasa boerilor se forma la sôrele ideei de unire și de libertate; fii divor-sau de părinți întârziati pe calea de degradare și de robie ce le creaseră streini în secolii din urmă. Din această acție născu la Bucuresci o societate literară, la Paris o bibliotecă, unde se adunară regulat pentru ănteia ôră jûni mun-teni și jûni Moldoveni, unde se cunoscără și se înțeleseră.

Aceste înțelegeri avură un rezultat util pen-tru cauza Romăniei. Ele preparară pôte eve-

nimentele din urmă sau cel puțin regulară rezultatele lor.

Toți membri acestei asociații de idei, părăriră pe scena politică în evenimentele din 1848. Alexandru Cuza, esilat afară din țară, cu alți soți ai seî, reintră în Moldova după urcarea pe tronul Moldovei a lui Grigore Ghica. El nu reapăru pe scena politică de cât în timpul guvernului interimar al lui Panu unde el însuși avuse ministerul de resbel.

Alesandru Cuza se alese Domn peste Moldova. Dorințele Moldovei și Valahiei nu se împliniseră, unirea definitivă și domnul strein nu se dase. Alegerea lui Alesandru Cuza domn al Moldavei făcută cu câte-va zile înainte de alegerea Domnului țerei Romănesci, fuse pentru Români munteni ocazia a se gândi serios la marile interese de unire și de tăria națională.

D. C. Negri, Nicolae Catargiu și alți plecară pentru Constantinopoli ca deputați din partea noului Domn al Moldovei. Ei avură misia a trece prin Bucuresci și a scruta ideea dacă este putință a veni la unirea țărilor, cel puțin, prin alegerea Domnului Moldovei de Domn al țerei Romănesci. Acéstă idee mugura deja în toate inimile Românilor cari nu purtau livreaoa unui cap de facție și cari nu visaseră a se urca pe tronul țerei; ideea acésta pune în mișcare partidele. Guvernul interimar de trei din Bucu-

curescî se îngrijesce şi dăte avis la Pórtă, la consoli, după datina acelor corpuri mórte chiemate să dea viaţă ţerei; a se lua mesuri, era târziu. Camera electivă se adună, candidatura lui Bibescu este sprijinită de guvernul interimar; în casa lui Ión Florescu se prepară un mare festin pentru deputaţi alegători, după alegerea Domnului Bibescu. Partitul liberal, având candidat la domnie pe Vodă Al. Ghica sau pe D. N. Golescu, sacrifică toate acele interese pentru interesul public. — Partiţi se agit, se adun, se consiliu. Vodă Al. Ghica el însuşi înţelese că interesele României ceru sacrificele a orîce consideraţii personale. El se face un sprijin al ideeî naţionale. Camera electivă, alésă de un guvern ce simpatiza cu fostul Domn George Bibescu, maîoritaea ei se compunea de deputaţi închinaţi acesteî cause. Între cauza unui om şi cauza Românilor, patriotismul Românilor, esaltat de evenimentele politice ce le păreî promitătóre de un mai bun viitor, reeşi spre a face să triumfe alegerea Domnului Moldovei la tronul ţerei Romănesci. Pe d'altă parte poporul capitalei manifestă ideeă în favorea unireî ţerilor, prin alegerea Domnului Moldovei. Armata era sub ordinele generalului Vlădoianu, iniţiat la ideeă de unire. El refusă a trage în popor şi a face să se ridice pe un océn de sângele Românilor, mormîntul unireî pentru tot-d'a-

una. Partisani din facții vrând nevrând, aderară la alegerea Domnului Moldovei; câte-va discursuri de unire, mai ales acela al junelui deputat Vasile Boerescu care făcu într'un entusiasm sublim însuși pe amici Austriei și Porței să verse lacrimi, făcură un mare efect asupra spiritelor. În acest timp oameni împărțeau în poporul adunat mai multe mii de exemplare dela *Dâmbovița*, cu moliftele Sântului Vasile pentru cei îndrăciți, ca o protestație contra censurei guvernului interimar care, chiar sub convenția de Paris, prin D. N. Brăiloiu ministru și censor, ștergea toate articolele jurnalelor înainte de a se publica. De aceea publicară *moliftele* ca un lucru care nu era oprit de cenzură. Mii de oameni repetau cuvintele Sântului Vasile:

Blăstemu-te pe tine Domnul, Diavole etc.

Și invitați pe diavolul să iasă din inima celor ce erau contra unirei țărilor.

Entuziasmul fusese nemărginit. De la 1848, de la lupta poporului la palat contra cetelor lui Odobescu și Solomon, de la bătălia pompierilor, această termopilă română, venită evenimente triste, ceremonii, serbători aduse de reacție, de oștirile streine de ocupație; parade lugubre, ce păreau înmormântarea nației, la cari luaseră parte mulți fii ai țerei, la cari femeile și copiii păruseră cu fruntea încununată de flori ce fă-

94.

BIBLIOTECĂ
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

rațele torțelor, la atingerea fumului ale acestor torțe de mörte ale Romăniei, se vestejiau și făceau să vestejiască frunțele ce le purtau. Pînă în ziua alegerii Domnului Moldovei, dela 1848, nu se veduse acest entusiasm sublim. Streini însuși se bucurară cu Români. Sunt rări dîile acelea cînd un popor nobil și marimimos, strivit de secolî sub tirania streinilor și a fiasrilor sei, pöte să resufle liber! Dar cîte nu sunt de dis a doa-ți, după ce acest entusiasm se stinge, și cînd nația își locul ei la sörta poporului liberat! Libertatea este o ilusie cînd ea nu are rădăcină în inima nației, cînd ea se capătă sau se perde numai în mișcarea mecanică și fatală a mijlócelor tiranilor ce restorn tirani!

Atît eră de vie dorința unirei cu domn strein în cît însuși domnul Cuza serie o declarație pe care o făcu să ajungă sub ochi mai multor cabinete streine, că dorința sa fiind dorința nației exprimată, el se va coborî din tron pentru a lăsa să se urce un domn strein de viță latină, cînd patria și puterile garante vor crede momentul princios.

Festinel preparat la Florescu care trebuia a fi presidat de Bibescu, după a sa alegere la domnia Valahiei, se oferi deputaților cari aleaseră pe Cuza.

Entusiasmul trecînd cu beția sărbătorei, tabloul era spăimîntător la cele änteiu rađe ale

dilei. Figurele erau triste, obosite, gânditoare. Consoli murmurau. Nomolul partidelor amenința a îneca terimul pe care se trecuse aceste beții naționale; dar protecția puterilor maritime era o barieră la toate aceste ambiții sdrobite. Camera trimite o deputație la Domnul Moldovei, anunțându-i a sa alegere, după ce acesta scrisese că priimă tronul Valahiei și după ce numise ministere în care figura C. Crețulescu și Nicolae Golescu. Această comisie fu aleasă din toate fracțiile camerei. Comisia plăcă.

Bucuria fu generală în Bucuresci când deputații noștri trimiși la Iași, spuseră despre meritele personale ale Domnului Moldovei. Unii din deputați se lăsară a se entusiasma pînă la estas. Domnul Cuza era inteligent, el avea acel spirit de a se face plăcut prin manierele seale la toți aceia cari 'l vedeau pentru prima oră. El linguși simțimintele fie-cărui deputat, după convingerea ce 'și făcuse despre simțimintele fie-cărui. Un domn român vorbind de mărirea Românilor, de libertățile patriei, era ce-va necunoscut încă la Români unde Domni se consideraau singuri ca serbi ai Porței și ai Rusiei.

Deputați se întorseră încântați. Entusiasmul crescă în Bucuresci prin istoria ce se făcea de cualitățile eminente ale noului Domn.

Foști Domni ce intraseră în țără sa se a-

propiase de hotarele ei, plecară răpede înapoi. Domnul Știrbeiu și Domnul Ghica adresase de mai 'nainte memorande la puterile garante prin cari, în mirarea nației și a străinilor, cereau unirea țerei. Gr. Ghica nu s'a opus la desvoltarea ideilor naționale și liberale. Spiritul ce conduse Moldova în cei din urmă timpî, se datora mult simțimîntelor acestui Domn. Bland, onest și devot. lăsa să se desvolte sborul ideilor liberale treptat. El fuse o figură ce rechemă pe Radu cel mare, pe Négoe Basarab, pe Antoniu cel bland. Administrația nu avu a suferi pin cauza bunătăței sele. În întemeie aședăminte de bine-facere. În țera Romănescă Domnul B. Știrbeiu se urcase pe tron prin forța baionetelor străine. El își luă rola de restaurator, rola lui Ludovic al XIII-lea. El stărui a se prelungi esilul celor trei-deci de liberali. În unele casuri, în față cu uni emigrați, fuse chiar crud, că i, fără a avea motive politice, refusa chiar la hotarele țerei întălnirea emigraților cu mamele lor. N. Bălcescu revenind să mără în patrie, 'i se înclise pörta și chiar bătrîna sa mamă fuse oprită de a l vedea.

Administrând de minuue proprietățile sele, voi tot ast-fel să administre și patria. Téra Romănescă deveni o proprietate a Domnului. Censura severă, justiția în mână Domnului, scólele în mână Domnului, finanțele în mână Domnu-

lui, nici un alt control de cât al divanului ai căruia membri erau numiți de Domn. Ast-fel era starea ce ne făcuse tractatul dela Balta Liman. Cu asemenea tractat și cu spiritul de reacție și stingere a tot ce era Romănimism și liberalism; cu pretențiile fără margine a le Rusiei, Austriei și Porței; cu urele escitate între Români, Guvernul era dificil de condus. Domnul Stirbeiă regulă finanțele Statului în micul cerc al trebuințelor de atunci. Să se patriarhală, statul regelui de Iveto! El institui dorobanți și grăniceri, oștire veche a țerei, de și în număr mic. Om capabil și inteligent, el prefera oameni inteligenți bătrinelor figuri ale unei epoci de ignoranță cădută sub o revoluție. Ne voind a rupe însă cu casta batrină, își făcea miniștri seii din boeri bătrini cari nu mai înțelegeau nimica din lucrurile timpului. Le da directori inteligenți cari făceau tot, cu cari Domnul se consulta și execută fără să scie miniștri nimic.

Destul am vorbit de acest Domn. Acum câte-va cuvinte despre intrarea în Bucuresci a Domnului Moldovei.

Cuza vedu cel mai mare entusiasm. D. N. Golescu, ministrul seii numit de la Iași după recomandăția lui Alesandri, merse să întâmpine pe Domn afară din barieră cu o trăsură domnescă de paradă. O sută mii de oameni adunați din diferite sate și urbe formaă această lume en-

tusiastă ce venea spre întâmpinare. Domnul păru în trăsura sa. El era serios și rece la salutările sincere a le poporului. Amici sei politici din Moldova îi spuseră că în Bucuresci era o confrăție de tabaci, ómenî din popor, revoluționari de meserie și pururea turburători ai liniștei publice, cu alte vorbe o bandă de mameluci în serviciul partitului revoluționar. Său antipatie pentru asemenea imitații său politică, Domnul fuse rece la priimirea lor. Acéstă răcélă fuse însemnată de popor. Se făcură murmure, dar trecură fără urmă. Domnul merse la Mitropolie și făcu jurămîntul. De acolo reintră în palatul țerei. Entusiasmul fusese ca o lungă și puterică vijălie care încetédă și încă légănă undele mării mai multe zile. Ambițiile începură a șopti. Ministerul dură încă, pe urmă se schimbă. La formarea noului minister era de natură a se gîndi toți aceia cari așteptau un minister liberal. Se modifică. Vine d. N. Crețulescu. D. N. Crețulescu fuse cel d'ăuteiū fecior de boer din clasa ánteiū care înveță medicina și o profesă în țera sa atăt ca medic căt și ca profesor public de medicină, spre a da astfel esemplu de egalitatea claselor. Conpromis în revoluția din 1848, ca comisar revoluționar, purcese în streinătate; se înturnă, se apropiă de Domnul B. Știrbeiū și merse căt-va timp cu Dómna în căletorie. Mai târđiū avu o funcție

înaltă ; când Domnul Știrbeiu plecă din țară și, Căimăcămia țerei era promisă, D. N. Crețulescu merse la Constantinopol unde lucră cu multă căldură la urcarea pe tronul căimăcămiei a fostului Domn Al. Ghica. Ast-fel fuse omul în care Domnul Cuza puse lăta încrederea sa. Opoziția personală începe cu acest minister cu care într-o zi căuta să se spulbere tronul. Ea se declară în cameră. Ministrul Ion Ghica care ocupase deja în Moldova funcția de ministru, aduse închiderea adunărei. Opoziția personală se declară atunci. D. Ion Ghica, după ce citi la cameră o listă de frumoase proiecte ce erau a se vota, disolvă Camera. Acesta fuse o lovire dată tuturilor partidelor. D. Ion Ghica făcu alegeri noi. Alegerile, sau pentru că fuseră libere, sau din cauza legii electorale, aduseră tot pe aceeași deputați cari, înturnându-se după un apel făcut alegătorilor, erau mai plini de convingere în vechile lor pretenții. Cele mai mari cesti, precum cestia rurală, lărgirea legii electorale, unirea definitivă, luarea averilor moaștirilor închinăte, se amânară. Camerile din București și din Iași doriau mai mult o schimbare de domnie de cât de constituție. Ministrul Ion Ghica aruncă o schiță de proiect de lege rurală, unde se asigura munca și proprietatea. și se împămîntenia țerani numai pe moșiile Statului.

Domnul Cuza o respinse. Boeri din Cameră

mai târziu încă elaborată ce-va ce se semăna o noă dibăcie. Acésta se respinse încă de Domn. Cestia rurală era păstrată spre a se termina cu ocazia desființării Convenției din Paris; pe de altă parte partitul liberal, unit într'o idee politică cu boeri saū voind a'i câștiga, nu mai apăraū cestia rurală. Partitul vechiū tremura la ideea isbândirei acesteī legi. Ast-fel veni un timp când numai diarul *Dîmbovița* în Bucuresei și D. Cogălnicēnu în Iași mai amintiaū această mare cestie amănată.

Deja sub ministernl N. Crețulescu intențiile opoziției se dovediseră prin mai multe acte. Torturele cu urdică de la *Dîmbovița*, violarea domiciliului D-lui Ferichidi din care opoziția făcu o armă puterică, aruncară bănuială asupra respectului cuvenit a se da legilor și convenției din partea guvernului. D. G. Costaforul, un om al regimului trecut, înălță atunci vocea printr'o adresă către redactorele *Românului*, protestă cu energie contra acelui abus de violare, numind pe redactorele *Românului*: *ilustru apărător al drepturilor*. — *Atenesci*, — ceea ce nu'l opri mai târziu când veni la putere a face lovirea din Craiova. Al treilea incident fuse mai grav. Apăru în public nisce gazete cu litere roșii prin cari chăma pe popor la adunarea de la Bosel. Domnul fuse însciințat. Acésta nu'î plăcu; veduaruncându-se în aceste libertăți con-

venționale, semînta unei resturnări; chîămă pe capi armatei și le dăte ordine a consemna oștirea în casarmă. Poliția este ordonată de a se însoți de pompieri, acei fiî inbiți poporului, și a merge spre a evacua sala unde se aduna opoziția.

Pe cînd se adunară sêra mulțime de capi din opoziție, peste o mie de ômenî din popor trecură pe strade avênd aerul acelor valuri de popor ce s'aû vedut pe stradele Parisului la începutul unei revoluții. Uni strigau : « Jos ministerul ! » alți : « Jos Vodă ! »

În sală, pe cînd cei mai fruntași se adunară, intră D. Crețulescu cu pompieri. Sala se evacua. Mai multe lovituri de paturî de puscî se primiră de aceia cari protestară contra călcărei unui drept legal. Uni din membri de față fuseră nevoiți a scăpa pe feréstră. Între cari se dice că fuse și d. Dim. Ghica. O deputație merse către palatul de la Cotroceni ca să se plîngă Domnului de actul arbitrar al ministerului. Acéstă deputație și la podul de la casarmă un did de soldați cari o primiră în virful baionetelor. Lumea acéstă se înturnă și se risipi către mîedul nopței. Se făcură arestații. Lovirea ce se dase cel puțin cletenase ministerul Crețulescu. În acea di Domnul învită la palat căți-va dîn amici seî. Acestia nu sciaû nimic din cîte se petrecéu afară ; din timp în timp

Domnul trecea în camera de alături unde da ordine la câte un adiotant să le transmită și de unde se înturna în salon cu surîsul pe buze și conversând de lucruri ușore.

După mai multe zile și după insistința D-lor Negri și Alesandri, se chîamnă d. Ion Ghica la minister.

Ministerul Ion Ghica avu o opoziție vijăliasă, de și făcuse apel la alegători. Opoziția prezenta mai multe fracții. Cea mai puternică era fracția castei care, — spulberată de o revoluție, — cu ómeni ei, figura le unui regim de tiranie, venia acum să lovească guvernul în numele libertății. Alte fracții erau liberale, căci programa dorințelor nației nu era realizată. Unirea definitivă, Domnul străin și altele erau încă de dorit. Ministerul Ion Ghica, înecat în lovirile opoziției care profitase de o plină libertate în alegeri, demisionă. Domnul lăsa Camereii libertatea opiniei, se dice ohîar că înriuri indirect la retragerea acestui minister.

Domnul Cuza nu avea încredere în d. Ion Ghica. Mai mulți intimi ai seî îi dîseră că acest bărbat îl va resturna într'o zi. D. Ion Ghica nu iubiă mai mult pe Domn; cu toate acestea el se purtă cu lealitate către suveran și nu ridică fruntea de cît atunci cînd nu mai rămăsese între ei nici o legătură.

După demisia ministerului Ion Ghica, veni

la putere partida liberală: Brătieni, Roseti, Boerescu, I. Filipescu, Vlădoianu. D-nul Brătianu, compunând ministerul, me puse în lista ministrilor. Refusău însă ministerul. Acest minister nu ținu mult. Din partea Domnului lipsia încrederea. Camarila sa îl întreținea în simțimintele ostile contra acestei partide. Roseti și Brătieni încă nu aveau în Domn totă acea încredere ce trebuia să-i uniască spre realizarea ideilor liberale și naționale cari formaseră programa principiilor liberale. Camera tremură când vedu pe băncile ministrilor uni din capicea mai energici ai democrației. Era încă timpul când reacția se servia în potrivea liberalilor cu înputările împrumutate la reacționari Francei, de *Socialiști*. Aceste antipatii din partea Camerei, făcea facilă poziția Domnului în fața ministerului. Îndemnările Camarilei, lănușelile Domnului, ura boerilor din Cameră, se uniră spre a lovi ministerul. În minister încă nu domnea plină armonie. Acest minister își dăde demisia, după ce miniștri în fața Domnului se esplicară cu asprime uni contra altora. Domnul nu răspunsese nimic încă la acea demisie. Me chiiamă la Cotroceni, îmi spuse cele ajunse. Opinia mea cerută, fuse că și atunci când s'ar primi demisia ministerului acestuia, să nu compue însă de cât iar un minister liberal și chiar din dărămăturile celui ce cădea. Domnul a-

tunci își făcea o fală încă să aibă ministere din oameni liberali. El trimise să chîame pe Boerescu, unul din miniștri cari dase demisia, dar care ar fi putut urma încă în minister cu alți. Boerescu veni; după o conversație de față cu mine, despre viitorul minister, Boerescu primi a face parte din noa combinare. Domnul doria de mult să formeze un minister în Valahia sub președința D. Epurénu, amicul seú în care avea tótă încrederea; propuse pe Epurénu, pe Al Goleescu, și trimise după C. Bosianu. Acest din urmă vine. El refuză ministerul, pentru motive casnice; dar recomandă pe Costaforu, autorul unui articol din *Românul* în contra violărei casei Ferichidi. Domnul primesce pentru ministerul din ăntu. Acest minister avea contra lui partida liberală înaintată, partida celor două ministere cădute și pe boeri. Posiția lui era foarte dificilă. Fracțiile opoziției se pronunțară cu putere. Presa, liberă, devine furiósă. Ministerul își pierde răbdarea, face procese de presă ce le judecă tribunalele supuse ministerului. Închisorile se umplu cu jurnaliști. Trei redactori închiși în pușcărie, fură transportați la Cotroceni. după ce D. Costaforu, interpelat de Adunare despre miseria închisorei, declară că alte închisori Statul nu are.

Se publică o lege de tase.

De câte ori creşea impozitul, se da o noă armă în mânele opoziţiei.

În timpi vechi impozitele erau dese. Tera striga, se revolta când ele se puneau. Acele revolte aveau cuvînt de a fi şi iecă pentru ce. Impozitele nu se puneau spre a veni a împăca trebuinţele publice. O naţie pe cît simte trebuinţa de a fi, de a se desvolta în starea materială şi morală, pe atît cată să sacrifice, în interesul public. Sacrificele ast-fel înţelese, adică să isvorască îndecit de unde s'au dat, prin mijlocele ce oferă de desvoltare, sunt bine cuvîntate de Dumnezeu. Când însă impozitele plătite sunt spre a nu se da intereselor publice nimic în schimb, spre a se risipi sau a se devora de cei puterici, impozitele sunt o tâlhărie şi popóarele cari se revolt contra lor fac bine. Astfel în vechime vedem revoltându-se poporul Român când se puneau impozite ca să strângă bani şi să'i dea Domnul Visirului său creditorilor de la cari luase bani spre a'i da la Pórtă atunci când el cumpera Domnia; când se puneau impozite ca să mărite fetele Domnului său a le boerilor, când se puneau impozite ca să hrănescă nemesurata lăcomie a celor cari administrau ţera. În timpul de care vorbim, nu se făcea nimic pentru binele public. De mulţi ani ţera plătia pentru şosele, poduri, şi nu avea nimic. Ea presinta una din acele provincii selbatice a le

Asiei. Sacrificele țerei serviau în cheltuielile Domnilor la Constantinopol, în gratificații la boeri favoriți ai Domnului. În ast-fel de stare un nou inposit nu putea să placă. Opoziția se folosește de acesta. Câte-va zile înaintea sângelui vărsat în Craiova, se vedură acolo în mulțime de esemplare un fel de profesie de credință din partea unui fost cap de cabinet către alegători sei. Era în Craiova o clasă de arendași care domina sub guvernele trecute, acești oameni erau favorați de Domni și de miniștri. În schimbul influinței lor, pusă în serviciul guvernului, erau tolerați a esplota populația rurală după domeniurile ce le aveau în arendă. Acest sistem trăcu sub domnia noastră. Pentru același motiv ministerul le acordă scădămîntul cel renumit, o mare pierdere pentru Stat, dar alia către guvern simpatiile acestor privilegiați. Ei plătiră recunoștința lor, alegând deputați pe uni din miniștri cari lucraseră spre a se efectua scădămîntul.

Legea inpositului fuse ocazia celor ce li se întimplară în Craiova. Scopul era resturnarea Domnului Cuza. La minister era D. Iepurénu, Borescu, Costaforul.

Orășani Craiovei, ca toți Români din Oltenia, au păstrat încă datinele lor tradiționale de vitejie. Din acea mică provincie care învecinează vechia capitală Sarmisegetusa, din jurul Vulcă-

nului și Varengului, au eșit cele mai multe revoluții contra tiraniei din afară și dinătru. Panduri din timpul lui Tudor Vladimirescu, din luptele ce se dăteră între Turci și Ruși în cari acei Români figurară sub Solomon, Maghiereu, Tell și alți căpitani, trăiau încă; cu ei trăia neatârănarea spiritelor. Un om de arme este tot d'a-una un om liber. Craïoveni, escitați de opoziție, reduși de comercianți, loviți în interesele lor, deciseră, cu orî-ce preț, să nu sufere inpositul. Simpatiele lor pentru doi Domni căduți, născuți în sînul lor, veniră a adăoga la gravitatea acestei porniri. Un prefect Gr. Marghiloman, cavalier și uepăsător, înpinse lucrurile cu răpejune către un conflict; pe d'altă parte frica ce si ția ministerul în față cu o turbare în Craïova, făcu pe cel din urmă, asupra raporturilor prefectului, să dea ordin a măceleri o poporație care nu se armase încă. Când prin ducerea acolo, prin mijlôce înțelepte luate la timp, ar fi putut opri măcelăria asupra poporului. Poporul întăritat, se îndesa pe strade, să cêră pe cei arestați. Întălnesce pe prefect la scara prefecturei, îi urmădește cu vociferări. Doispre-dece soldați vin și sprijină pe prefect pe la spate, pe cînd poporul, batjocorînd pe prefect, rîdînd, se înpingea cu peptul către prefect și soldați. De aici începu uciderea. Soldați trag cei ânteîu asupra poporului nearmat. Drama

devine săngerătoare. Ucidere . înmormântare a cadavrelor de ómeni guvernului, desmormântare a acelor cadavre de revoluționari; ucidere de femei, de copii, de ómenii inocenți! În Ploïesci în acel timp erau încă turburări. Un ministru își dăte demisia. Iară cei-alți remaseră să îngrope morți. Domnul nu dăse nimic, de și se afectă foarte mult de acéstă întâmplare. Camera dăte în judecată pe minister, nu ca să resbune uciderea Craïovei, dar ca să scape de el.

Sângele poporului sărise și stropise scările unui tron curat, stropise mânele unor funcționari luați din aceia ce se dăcea : ómenii noi. Opoziția nu câștigă mult, dăr făcu un pas. Fiecare dă compromita starea cea noă , pe ómenii cei noi, fără să facă însă a se uita nimic din adâncele rane ce lăsase trecutul, nici ómenii lui, figuri de tiranie și de pradă , unelte în mâna străinilor spre slăbirea și umilirea țerei. Cu toate acestea nimeni nu descuragia. Sângele poporului varsat se uita. Sângele se spală, dăcea Lăpușnénu. Sângele se spală și vârsători de sânge continuară a se bucura de simpatiile compatrioților lor cari aușiseră de la părinți că guvernul este în drept a ucide poporul când poporul își cere a 'i se respecta drepturile sele. Dar acel minister încă avea datoria sa și cea d'ânteu onestitate a unui guvern este să și facă datoria.

D. Îepurénu, dat în judecata Curței de Casație cu colegi sei, și atunci foarte înriuritor lângă Domn, consiliă pe capul Statului să chîame la minister pe Stefan Golescu. Panu veni în București și puse mîna la formarea ministerului Golescu ce era compus de liberali puri. Aniversarea lui 11 iunie a revoluției din 1848 la Filaret, sprijinită cu energie de minister, fuse uua din cauzele care inspiră mai mult pornirea majorității Camerei contra ministerului. O notiță publicată în Monitorul universal din Paris, anunța acea aniversare la care a luat parte cinci-șeci de mii de omeni. Domnul Cuza nu se temea atunci de elementul poporar. Anunțându'i ministerul aniversarea, Domnul respunse prin următoarea depeșă către mine :

«Abrob din inimă solemnitatea pentru aniversarea lui 1848, și a renascerei naționale. «Am recomandat numai ordinea.» Tot în această depeșă dicea despre unire de care se făcuse mare vorbă în Cameră :

«Nu vorbiți, ve rog, de nerăbdările unora «despre unire și să nu cădeți în toate acele esagerații de partide. Unirea este un fapt căștigat, avem nevoie numai de puțină răbdare «ca să o svem legală și solidă. Ar trebui să fiu «eū nebun de ambițic, ca acela care în antichitate «arse un templu ca să trecă la posteritate, ca «să compromit unirea și să arunc această sār-

«mană țără, lacomă de dreptate și de linisce,
 «pe terimul întâmplărilor neprevădute, prin gră-
 «bire. Noi nu vom avea nici o dată adevăratul
 «curagiū civic al sângelui rece și perseverența ca
 «să atingem cu siguranță scopul și a confunda
 «adversari fără a întâmpina pericolul la care
 «vor espune țera.»

În timpul acestui minister, stăruiam a se grăbi cu unirea la Constantinopoli. Agintul țerei la Constantinopoli lucra din toate puterile se se pentru unire. Âncă de atunci era vorbă de modificarea legii electorale, care se pusese sub ochi ambasadurilor ca o cestie neapărată a se rezolva în interesele generale a le țerei. Din adresa următoare vom vedea că guvernul Domnului Cuza încă de la început a lucrat pentru unire și întinderea votului. Îecă scrisorile ce agintele țerei ne adresa în anul 1861, atunci când majoritatea adunării formula votul se se de neîncredere, agitând cestia unirei definitive ca mijloc de resturnare.

«^{5/17} Iuniū 1861, Constantinopol.

«Precum v'am scris, S. Pörtă ar voi ca conferința pentru unire să se ție aici. Se vede că nu s'a decis încă nimic asupra acestui punct; Francia este pentru acéstă combinare în vedere de a eluda printr'un mijloc ôre-care noa dificultate care isvoresce din nerecunós cerea Regatului Italiei, al căruī represintant nu va fi pri-

mit a lua parte la conferință în noa sa calitate, și care din altă parte nu ar voi nici a figura ca simplu reprezentant al Sardiniei. D. de Thouvenel creduse mai înainte că va putea înlătura această greutate, invitând puterile garante a trimite adesiunea lor la unire sau o opinie oarecare la S. Pörtă, fie-care din ele separat. Dar acest mod a părut asemenea greu, căci conferința căta a se reuni nu pentru a confirma unirea numai, unde toți ar fi fost de aceeași părere favorabilă, dar încă spre a statua asupra modificațiilor de făcut la legea electorală, modificații ce erau cu neputință a se face prin corespondință. Spre a regula toate acestea, cred că conferința se va ține la Paris, cu toate că Pörtă spre a înlătura acesta, ar fi dispusă a nu mai amăna recunoșcerea sa despre noul Regat al Italiei. În fine, aici sau la Paris, această conferință se va face în curând. Unirea dar nu mai este de cât o cestie de timp. O cestie care pentru noi este tot, dar care nu este vedută cu aceeași gravitate și urgență de puteri cari au pus pe tapet cestiile mai grave pentru ele de cât a noastră. Iecă pentru ce ve îndemn la răbdare, căci faptul ne este în adevăr câștigat. Am înportunat fără repaos și osebire în privința unirei pe lumea diplomatică, culegând scusele mele în necesitatea greutății faptelor cari se trec la noi în această privință; și cu toate

că este natural că afacerile noastre să nu aibă preeminența tot-d'a-una, am câștigat convincția că în curând *Unirea Țerilor*, singurul principiu de viață pentru nația română, se va termina cu desăvârșire. Pînă atunci nu sînt de părere a se introduce nici o modificare de orî-ce natură ar fi într'acésta.... Că să a subordona tóte cele-alte cestiî la cestia *Unirei* care o dată câștigată, ne vom pntea ocupa de cele ce rămân mai lesne.»

Trecu mult timp încă pînă ce conferințele se uniră și cestia *Unirei* fu decisă în unanimitate. Erau uni cari voiaă ca guvernul să proclame unirea, fără a mai aștepta hotărîrea puterilor. Din scrisórea de mai sus s'a vedut tot-d'o-dată cum lucru era neputîncios, cum Italia ea însăși 'și aștepta recunóscerea *Unirei* de la conferință.

D. Négri puse în acéstă mare cestie inima sa, urîmă tóte fazele lucrurilor unirei și avu fericirea să fie un mare mijloc de reușire în acésta pe lîngă puterile garante cari 'l stimaă și 'l iubiaă.

Téra n'a făcut de cât să céră *Unirea* și, prin alegerea Domnului Moldovei, să facă un pas cutedător către unire. Puterile aū dat unirea; dar cătă lucrare și insistință nu a trebuit a se face! Propunerî oculte s'aū adresat chîiar agintelui țerei, a primi un plan de unire cu un Domn în Bucuresci și un caîmacam la Iași pe viață, nu-

mit de S. Pórtă care era să fie C. Negri. Deci, C. Negri nu a voit cu nici un preț să primescă alt-ceva de cât unirea definitivă și a stărunit pe acéstă cale. Astă-dī acest om care a lucrat cu atăta del, atât la începutul arăturii în terimul unirei cât și la actele cele mai mari naționale și sociale sub domnia trecută, trăiesce viața lui Cincinatu, la casa sa, în sărăcie. Nația nu se gândnsce la dīnsul nici chīar pnntru a'ī ține scotélă de serviciile ce 'ī-a făcut pe când ea revārsa favorurile sele asupra capului acelora cari aū servit partidele saū facțiile politice în lupta de distrugere. O nație recunoscătóre către cei ce īī fac serviciū emininte, ar fi votat lui C. Negri o moșie recompensă în locul moșiei sele care a sacrificat-o pentru nație. Nu scim dacă ar fi primitvre o recompensă, dar scim că nația nu'ī a oferit nici chīar o mulțumire morală. Nefericite sunt națiile unde represintanți lor desprețuiesc serviciile ómenilor mari și încarc de recompense serbi facțiilor. Domnul, după votul de neîncredere, ne scrise o depeșă de la Iași să nu demisionăm. Cu toate acestea noi demisionarăm, după un consiliū de ministri hotărăți a rămănea în constituție. Domnul Cuza nu putea să se hotărască cu o partidă. Dicea că nu este Domnul unei partide, ci domnul Romānilor, că trebuie să chīame și pe boieri. Altă dată se esprima bine pentru partida națională, liberală; însă nu

se hotăra a merge nici cu liberali, nici cu boieri, nici nu avea o partidă a sa credincioasă și capabilă.

Domnul având scire de demisia noastră, îmi depeșă mie să me duc la Iași. Plecaîu. Îl găsiu la Banca lui Lambrino Iordache cumnatul seû. Abia me vedu și cu espresii accentuate îmi făcu tînjiri cum am putut a demisiona cu cei-alți, eû cum și acel Melinescu cu barbă roșie în care avea atăta încredere? «Pusesem în voi, liberali, ómenî dela 1848, tóte sperațele mele spre mîntuirea relelor țerei. Voiesc a da libertatea celor cincî milióne de români clăcași la o clasă de ómenî cari răpind libertățile interioare a le patriei, n'aû sciut a'î da în schimb nici cel puțin întărirea naționalității. Acea castă este mórtă, pe ea nu me pot sprijini : viața fuge de mórte. Pe străini nu me pot sprijini prea mult și alături de voința nației, căci interesele Europei trecla ei asupra intereselor țerei mele. În țeră nu me ređemam de cît pe partida cea mai jună, aceea care are mai multă viață și generositate. Ast-fel me sprijinirăți voi, în cît astă-dî, ca să nu conpromit armonia, să fiû nevoit a alerga din nou la casta care nu mai are nimic a face în viitor ci tot în trecut?» Îi vorbiu de constituție ; îi spuseîu că noi nu putem face alt-fel pe cît eram pe tărîmul legalității, pe care Domnul însu'și ne silise a rămănea nestrămutați; că nu

era din partea noastră rea voință, ci din contră alergasem la acel mijloc tocmai spre a înlesni poziția Domnului pe calea legală. În fine, după mai multe vorbe, dela mânie trecu la linisce, apoi la o amabilitate însemnată. Ședurăm la masă, îmi spuse că are de gând să trimită trei inși la Constantinopol ca să felicite pe Sultanul. Spre sêră aretaiu dorința că aş voi să me întorc la Focșani. Acêsta îl contraria. Cu tôte acestea me lasă se plec și me pornesce cu o amabilitate extraordinară.

La Focșani preparău cele necesare pentru venirea Domnului. Domnul nu voia să tragă în Focșani la particulari, ca să nu rămăe dator niminui nimic. Voia să tragă la prefect. Îmi dîse că așteptă acêsta de la mine. În Focșani dădeiu ordin prefectului să î prepare două Camere la dînsul acasă și să părăsescă orîce preparări se făcuseră la un avut particular de acolo. Domnul sosese. N. Golescu îi ese înainte la pórta prefecturii.

În Bucuresci, vedu miniștri, dar nu le dîse nimic din cîte îmi dîsesese mie. Îmi spuse că va chîama iar pe boierî; dar să nu se sperie nimeni, căci era un joc politic.

Numesce un adinterim de directori sub președința lui C. Bălcescu. Acest adinterim ține puțin, după el vin boerî. În scurtul spațiu de timp ce ședurăm atunci la minister, adoă-đi

după plecarea Domnului la Iași se puse foc la casarma de cavaleri, care arse într'o noapte. Această ardere afectase mult pe Domn. Bănuielile erau rătăcite chiar asupra partidei de opoziție. Ceea ce era adevăr era că focul plecase din patru părți d'o dată a le casarmei din pod. Să ne înturnăm și să spunem ceva despre tabăra dela Floresci.

Domnul decide a aduna totă oștirea regulată și neregulată la Floresci. Era acesta o amenințare făcută Porței în față cu întârzierea dăreii investiturei? ast-fel diceau uni. S'a dis chiar că Vodă-Cuza urmă ast-fel prin îndemnul Franciei. Grăniceri în parte întărități de uni din capi lor, refuzară de a merge la tabără. Austria vedând o tabără română de mai multe mii 6000 așezată aproape de hotarele sele, fuse nevoită a aduna oștiri spre hotarele Transilvaniei. Această mișcare de oștiri fuse de o mare utilitate în spiritul militar adormit pînă atunci pe patul de trandafiri ce 'i așternea guvernele de Sibariți din trecut. Ostași vedându-se adunați, pentru prima oară mulți începură a se recunoște și a-și da valoarea lor ostășească. Poporul român vedea cu bucurie pe ai sei sub arme adunați și pe picior de a lupta. O tabără română el nu mai veduse dela tabăra de panduri a lui Tudor Vladimirescu. Asupra acestei taberi pe stindarde, pe arme, pe virfurile corturilor, pla-

naŭ cugetările de vitejie și de putere, cari canisce paseri ceresci, în tot timpul cădereii și robiei românilor, nu voiseră a se coborî pe un pământ unde nu mai strelucea de căt baionetele străine și decorațiile date de streini. Cine ar crede însă că se găsiră oameni cari turbaseră de mânia în față cu aceste manifestări militare! Fuse o lume care vedeu cu ochiri aceste manifestatii; acea lume care credea patria, proprietatea străinilor dată lor în arendă.

Acești oameni merseră pînă a pune foc taberei, și, ca cînd această doctrină de mörte și de ucidere ar fi fost sprijinită de un spirit fatal ce domnea atunci elementele, nu trecu două zile senine fără să nu verse asupra acestei tabere torente de ploii!

Era consternație între toți aceia cari 'și fac cauza castei lor, familiei lor, persoanei lor, viitorului copiilor lor, din cauza străinilor cari cuget a robi patria Românilor. Este de însemnat acest fenomen la Români aceia cari au născut și au crescut legănați de mânia armatelor de ocupație: simpatia pentru străini cari vor să ne sdrobiască! Ast-fel nu fără cuvînt, un autor frances, dicea în timpul resboiului Crimeei cînd Ruși fură siliți a evacua țerile Române: Ruși se întorc din principate, dar avant-garda lor remăne sub nume de Români. Această avant-gardă era cînd Rusă, cînd Austriacă, cînd

Turcă, când Francesă, dar nici o dată Română. Cinismul ei făcea să se indignede însuși streinul «— Voiți face tot spre a servi Turcia și Rusia, dicea în anul 1848, în cort la Cotroceni, în tabara turcăscă, Caïmacamul Român numit de Pórtă. — Să nu faci nimic pentru Rusia și Turcia, răspunde Faut Efendi, să faci pentru țera ta!»

De câte ori nu vedurăm de atunci în câte Români ce se pretindeau patrioți, liberali și mai neatârnați de cât acei dela putere, cari, în numele unui laș patriotism și unei libertăți înțelese numai pentru ei, venind și combătând ori ce mijloce de armare a Românilor, ori-ce cugutare Română și demnă ce s'ar fi ridicat asupra turmelor amortite, precum unirea tutulor Românilor; exprimând ura, desprețul, ce esprimau puterile din afară reu voitóre românilor! Este în Asia mică o populație creștină, fără origină cunoscută. Când membri acestei populații zdrobită cu corpul și cu sufletul de tiranie, se aflu în fața judilor turci, se numesc uni pe alți cu numele desprețuitor ce dau turci, creștinilor, *deghiaur*! Fac mai bine acei Români cari repet injuriile desprețuitoare ale străinilor contra Românilor ca să placă tiranilor? Fac bine aceia cari sub-pretest de o mincinosă înțelepție, blam pe Români când voiesc să scuture lanțurile lor? Și cari se scus de trădarea lor sub cuvinte că

urme^d politica puterilor străine, celor bine vo-
itóre, chiar atunci când politica acésta nu mai
este națională, și împreună lucru spre robirea
țerei ? Nu sunt aceia trădători de patrie ? În i-
storia țerei noastre se ved epoce de cădere, de
ameti^lală, de degradare : se ved ómenⁱ născu^{ți}
în țeră, care devin unelte ale inamicilor străini,
cari în numele patriei lucre^d pentru străini,
cari în numele libertăței naționale lucre^d pen-
tru robia țărilor ; sunt însă epoce mai blăste-
mate, ómenⁱ mai blăstema^{ți}, epoca unde nu
mai este pudóre pentru trădători, unde trădă-
tori scot masca și semăn bacantelor neruși-
nate cari numai ascund nimic ; se declar pen-
tru interesele străinilor inamici, și își fac din
aceste simtiminte culpeșe un merit în cercul
sclavilor ce ei comand. În acel cerc meritul
este cine să fie mai infam. Cel mai infam are
mai mare preț în trădare. Moțoci, Dani Vi-
stieri, Leurdeni trăiesc încă astă-dⁱ ; însă mai
puțin franci, mai perfidⁱ, mai dibacⁱ și mai lași.

Tabăra se desfiⁿțedă cu timpul ei. În Con-
stantinopoli se decide a se da investitura. A-
césta se anunță publicului. Domnul plécă la
Constantinopoli. 'I se votedă o sumă pentru
chieltuⁱala drumului, nu așa mare ca ceea ce
luaseră domni de mai 'nainte mergând să se
îchine, suma ce era destinată pe atunci a se
împăr^{ți} pe la pași cei inriuritori. Acum înceta-

seră în Turcia acele plocóne prin voința ambasadurilor. Grație tratărei de mai multe ȳile ce făcu D. C. Negri pe lângă ambasadori, programa priimirei fuse fórtē demnă. Ambasadori cerură a vedea programa mai 'nainte. Domnul plecă pînă la Marea Négră cu un vas cu aburi frances. Acolo fuse întîmpinat de o fregată cu vapor de resbel a Porței. Domnul trecu în fregată cu căți-va romăni din suita lui, după nobileța lor. Cei-alti remaseră în vasul cu abur frances.

Aruncarea ancorei la palatul lui Reșid-pașa unde se preparase locașul Domnului, fuse splendidă. Salve de tunuri vestiră acéstă ajungere. Un regiment de infanterie presintă armele. Indată ce Domnul intră în locașul seú, sosiră primi secretari ai ambasadurilor spre a'i face viđite oficiale. Ministrul de afară al Porței veni cel d'ănteiu.

Nu vom insista mult asupra acestei călătorii. Ea este scrisă și publicată. Domnul se presintă cu demnitate. Vede pe Sultanul în particular, Primesce masă de la ambasadori, de la viđirul ; face o visită la Pórtă, la ministri. Refusă viđirului a trata cestia monastirilor închinăte, ȳicēnd că el a venit să facă o viđită Sultanului iar nu să trateȳe de lucruri cari privesc pe ministri Sultanului și pe Agintele seú. Refusă de a primi viđita patriarhilor greci și d'a merge

la Patriarhia din Fanar, după vechia datină, spre a fi sacrat de călugări greci.

Primesce o sabie semn de supunere și o decorație dela Sultanul. Trei zile țină împărțirea milionului din țară spre a fi distribuit la trei mii de ómenii ce serviră Domnului; numai secretarul Sultanului, cu scirea Sultanului, dintre toți funcționari înalți, voi a primi un dar de câte-va mii de galbeni. Se împărțiră însă nenumerate cadouri în orologii, tabachieri și alte obiecte. Veniră din toate Institutele de bine faceri catolice, protestante, grece pentru ajutoare. Damele cele mai frumoase din Pera veniră să cêră pentru săraci.

Domnul, prin presința sa deschisă, prin manierile sele, plăcuse atât Sultanului cât și Ambasadorilor străini. Acéstă vidită fuse un eveniment pe Bosfor.

Domnul se înturnă din Constantinopol cu óre-care schimbare. Lucru curios! de câte ori mergea la Iași și se înturna la Bucuresci, revenia cu alte simțiminte. Vedeă lucrurile printr'un prism mai puțin generos, mai puțin liberal. O dată revenind din Iași, într'o conversație ce se trecu despre libertățile țerei și mijloacele proprii a da o bună organiđare, dise: Eú numai sînt tot acela, acum cunosc pe români, n'am fost om de Stat. Voiú fi.

Domnul Cuza lesne se înflăcára la orî-ce idee

națională, energetică, și tot cu aceeași înlesnire se lăsa a se descuragia când era vorba de esecuție, când găsea pedice, și mai ales când 'i se părea că nația, acea divinitate la al căreia templu adorase, nu era ast-fel cum el 'și-o închipuise, înainte de a fi față în față cu dînsa. Domnul vedea în nație un reu mare; credea că acest reu ea îl datora unei stări de robie și de tiranie din trecut fără vindecare, că orî ce guvern ar încerca a'l vindeca va fi victima virtuților sele. Un Domn de sub regulament dicea mai prosaic: «Cu lupi trebuie să urli, ca să nu te mănânce.» Domnul Cuza dicea: «Lumea este ironia lui Dumnezeu.» Acești mari filosofi fatali aveau o greșială, perfecția nu este din lumea acésta; dar lumea are o misie și binele este o realitate în comparație cu reul. Causa reului ce băntuia țera se putea vindeca, din momentul ce se afla în lume alte nații mai ferice; trebuia a se ridica mai presus de cei rei. Domnul Cuza credea că reul era în legile rele, avea dreptate pînă la un punct; le schimbă, dar chîmă omeni vechi la legi noi; drepturile omului proclamate de marea revoluție fură încredințata spre a le executa omenilor cari serviseră ca instrumente tiraniei trecute, cari aveau credință a reveni la regulament și domni regulamentari; alți omeni fără principii cunoscute.

«La lucruri noi omeni noi! striga ilustrul a-

părător al poporului rural rob. Domnul înțelese acésta, aduse ómenī noi ; dar acestia nu îndreptară nimic, căci n'aveau principii ; abia sciau ce este convenția, dar nu înțelegeau ce sunt principiilo. Căți-va ómenī de principii nu veneau într'un guvern de unde cătau a se lepăda a doa-și sub greutatea intrigilor celor rei și numeroși, Trebuia o educație politică, o instrucție politică, trebuia îmbunătățirea prin legi. Datinele se fac bune prin legi bune. Dar când cei chiămați a esecuta legile, nu au datine, când cei chiămați a forma principiile, nu au principii, legile nu se esecut și datinele sufer. În astfel de stare încurgea ideea de *Mână de fer*, un om mai onest de cât cei alți spre a face pe toți *Universitate* ce se dăte facultăților din Bucuresci. Cu aceeași nepăsare lăsă pe D. N. Crețulescu a lepăda din budget o mie de scolī destinate pentru satele Mólдовеi în ajunul deschiderii lor. Acest spirit urmă și după 11 Februarie. D. Strat desființă opt sute scolī de sate, sub un minister ce se pretindea amic al răspândirii instrucției și educației. De atunci nimic pentru întinderea ei. Sub Domnul Cuza se înțelesese fôrte bine unde trebuia lovită instrucția, în libertatea ei. Statul politic nasce din datine, din principii. El are dar o parte în instrucție și educație, dar acéastă parte de acție nu trebuie să devie un monopol, căci atunci

terese de ordine saŭ de castă. Nimic pentru popor. Acéstă credință a trecut la următorii lor, pentru care poporul i-a numit : *cîocoî noi*, Legile nu fuseră esecutate, căci cei mai mulți chîămați a le esecuta , voiaŭ reŭ, și guvernul esecuta reŭ. Nimic nu asignă ordinea , nimic nu garantă autoritatea ca instrucția și educația poporului. Ele nu cer de căt o condiție ca să fie utile tutulor : libertatea. Din nefericire Domnul Cuza nu punea mare preț pe acest mare mijloc de civilisoție. Cu tôte acestea nu respinse desvoltarea instrucției în condiție d'a fi aservită guvernului , lăsa cu nepăsare a se forma în Bucuresci o facultate de litere, diferite scoli profesionale: se opuse mai mult în numele de onești. Ilusie! un om onest nu pôte face nimic, căci el caută a ține socotélă de voința tutulor ca să se susție, și când voința tutulor este rea, și devine reŭ; un singur lucru putea să scape tronul și să ridice nația. Principiile cele mari puse în legi trecute în datine și înprăștiate în tôte arterele nației. Principiile numai în legi, sunt o ficție, ele caută să fie în inimile tutulor. Spre a fi, nu este de căt un mijloc, desvoltarea și întinderea instrucției și educației morale și politice. Dar vechiul sistem opria pe orî-ce partid, a face acest mare pas. O nefericită credință remasă moștenire de la bătrîni, fuse adoptată de fii, a opri de a se lumina poporul pentru in-

scóla devine pentru guvern un mijloc de poliție. Iécă ce se nascoci sub Domnul Cuza, iécă ce se urmédă chîiar astă-đi, cu tóte pasurile făcute către ideile revoluționare!

Guvernul de atunci fiind sigur de aservirea profesorilor la guvern, dăte profesorilor un privilegiu la alegeri, fără a vedea că desființédă monopolul unei clase și îl dă alteia. Nu se îmbunătățesce instrucția și educația prin privilegii date profesorilor. Acésta o corupe. Când eram ministru mai târđiú, ceruú Comitetuluí instrucției din Iași a se da idei pentru desvoltarea instrucției. Mi se respunse de Comitetul din Iași prin D. Titu-Liviú Maiorescu: «a mări lefile profesorilor». Ast-fel fuse și cu clerul. Nimeni nu cerea libertatea instrucției de ministru, libertatea cleruluí de ministru. Vom đice numai că catedrele de profesori erau numai nisce sinecure pentru deputați, senatori și favoriți cari nu dădeaú pe la scolí și aveau câte doá și trei alte funcții înalte. Acésta se urmédă și astă-đi. Un profesor favorit se făcea ministru, lua salariul de profesor și nu mai da pe la scóla; altul era senator, deputat, pleca și lása catedra liberă saú cu câte o umbră de indeplinitor și trăia mai multe luni în capitală. Alți, mari dregători în justiția și în administrație, siliți a lucra neconținut în aceste din urmă ocupații, nu mai vedeau scólele cu ochi. La facultăți erau mai mulți

profesorii de cât scolarii, și, ca să nu se închidă clasele, ministerul consiliat de inteligintul director al instrucției publice D. Alesandrescu dis Urechii, nu scim pentru ce puse în budget o mare sumă ca burse pentru unii din scolarii cari ar veni să asculte la facultăți.

Legea contra cumulii de funcții și legea admisibilității în toate serviciile Statului cu îndatorire de a trece prin școli ca să poți avea o funcție, și cari erau singurele mijloace de a garanta instrucția publică, legi liberale, de câte ori venira la minister unii, le dădeau la cameră, dar nu fuseră votase; iară când se lua; în desbatere, venia un minister reacționar sau compus de oameni interesați la cumul și la primirea în funcțiunii de oameni fără cunoștințe, și le retrăgeau din desbatere sub cuvint ca să le amendeze și nu le mai readuceau.

Un institutor primar este ocupat totă ziua. Un profesor de gimnas sau de facultate este ocupat o oră în școală. Dar cât îi trebuie spre a-și medita lecția ce are a face în materiile de științe transcendente, spre a o face bine! Dă unui asemenea profesor, un minister, funcții înalte. Va avea timpul a se mai gândi la filosofii săi? Un medic profesor cu multe servicii, va avea timpul a născoci în medicina sa mai mult de cât aceea ce a învățat în șilă?

Nu vorbim aci de esceptiî onorabile, ci de favoriți cumularđi.

Oprirea d'a se face scolî pentru poporul rural, instrucția și educația ca monopol al guvernului, sunt încă cauzele cari opresc luminarea spiritelor. Fără acéstă desvoltare, nația, libertățile ei, legile ei, constituta ei, vor fi o minciună. Fără acésta țera va avea sclavi, dar nu cetățeni.

Preoți nu mai aveau misie. Funcționari nu mai aveau tendințe, nici datorii, nici garanții; nimeni nu voia nimic, nu producea nimic, nu se ridica asupra orizontului meseriei seale, nu sciaă mai mult de cât a urma cursul afacerilor curinte ce veneau să'i descepte din norul de fumul țigărilor.

Funcționari fără a trece prin scolî, cresceau, îmbătrîneaă, vestejaă, ca la o vîrstă óre-care să iésă la pensie. Pensia era scopul vieței acestei clase. Alți își făceaă averi din abuzuri. Case, palate, moși câștigate în câți-va ani, de ómenî cari nu aveau nimic, nu făcuseră comerciū, nu luaseră ăestre, nu câștigaseră loterii, nu găsi-seră comori. Tóte acestea se strîngeau asupra unora, soțietatea era incuragietóre, nu erau blămați de cât de aceia cari îi pismuiaă că nu pot ei să fie în locul lor. Nu era depărtat timpul când mama, femeea, blasfema pe fiū, pe soț că avusese servicii multe și nu sciuse a'și

face avere, că nu este harnic. Prefecți, subprefecți erau salariați cu anul de arendași ca să le dea dorobanți pentru nedrepte de multe ori împliniri. Juni ce înconjurau guvernele, născă, cresceau, cu speranța a se face ținuți de femei avute, a juca cărți, apoi a intra în vre o carieră, apoi a se însura, a lua dăre spre a'și plăti datoriile.

Procese civile și criminale dispunând ministrul de ele, dispunând de vinderi pentru datorii oprindu-le când se vindeau moșiile favoriților; încuragindu-le când se vindeau ale adversarilor guvernelor.

Domnul Cuza nu era străin în patria sa, cunoscea ómeni și lucrurile; era inteligint, avea momente mari de cugetare, de simțiminte. Primea plângerile tutulor, nemulțumia adesea pe ministri îndreptându-le rătăcirile lor în afaceri cari dădeau ocașie de plângeri. Orice om nedreptătit de ministru afla încă la palat o protecție. Tronul nu era străin de popor în pászurile lui. Ministererele se schimbaú, starea de paralisie remănea, sistemul ce nu era născocit de Domn remănea tot acela la toți ministri. Nu Domnul Cuza introduse acéstă stare de lucruri. Ea avea rădăcina ei în lucruri și în ómeni. Ceea ce se íputa Domnului era că nu se ridica peste legi și peste ómeni. Acesta era planul Domnului, a usa legile și ómeni, lă-

sându'î a urma sistemul de destrucție spre a ajunge a lua puterea. Iécă cum se esplică pînă la 2 Maiu administrația sa, într'o epocă cînd faptele se în politica lui de afară erau atît de corecte și cu înțelepciune cutedătore iar în administrația din ântu produceau nemulțumiri.

Domnul nu mai se interesa de ómeni cu principii. Acești ómeni numai plutiau pe lîngă tron. Vorbindu'î cine-va într'o di de necredința unui favorit, Domnul di se : « Acest om este om de posturi, nu este de temut ; me încred în el și îl păstreț. Nu are principii. Aceia sunt de temut. — Dar omul de principii nu tradă, tradă acela care caută posturi. Scopul lui ne fiind de cît posturile, va fi tot d'a-una cu cel care îi va da mai mult. — Sunteți visători voi toți, nu cunósceți lumea ! » di se Domnul.

Către acéstă epocă Domnul revine asupra situației țerilor ce guverna. Erau doă cestiî importante : una de menținere pe tron, cea-l-altă de reforme, amândoă strâns legate împreună. A lua armele din mîna opoziției era un mijloc a proclama principii mari : înproprietărirea țeranilor, întinderea legii electorale. Dar convenția din Paris, după ce proclamă principiile de dreptul omului și găsesce că este trebuință a se înbunătăți sórta poporului rural, după ce surpă o castă privilegiată, prin legea electorală chîamă să facă legi asupra acestor reforme care fără-

mau privilegile unei caste chiar pe oameni acelei caste. Inproprietărirea ȧranilor și întinderea votului electoral, nu se puteau face prin Cameră. Privilegiul trecând dela cinci-deci de familii de boeri la câte-va cete de proprietari mari și mici, nația schimbase numai stăpîni; cîocoi noi luară locul celor vechi, nimic pentru suveranitatea popórelor, nimic pentru vindecarea ranelor lor.

Acéstă stare de lucruri care păstra o obligare apăsătoare, care amenința interesele de conservare a le tronului, care nu permitea nici unui minister a sta pe băncile camerei dacă nu era din casta cea noă, fiind o pedică chiar la desvoltarea generală a nației, născu ánteu în opinie ideea unei lovirii de Stat, acéstă idee se respândi înprejurul tronului. Acésta se concepú în momentul retragerii dela minister a ministrului Ion Ghica. Nu transpiră nimic însă. Domnul Cuza revenea dela Moldova. Era locuit în Episcopia dela Buzeu. Acolo, séra, ne spuse la căți-va, represintând în colorii funebre și cu un talent rar dificultățile situației, și anunță în viitor o lovire de Stat. Era vorba de a aduce divanul ad-hoc. D. Cogălniceanu fusese avisat d'ámplini acéstă idee. În față cu interesele principilor liberale, pentru cari mugura acéstă idee, la nascerea ei se numeră două ministere liberale. Mult timp luptele politice urmară cursul lor

fără a se face nimic pentru realizarea acestei idei.

Într'un timp foarte scurt se schimbă mai multe ministere, în fața cu o cameră de opoziție sistematică, pe care Domnul nu o putea dizolva, cu speranță ca deputați să fie înlocuiți de alți deputați. Domnul era nevoit a schimba des ministerul. Aceste schimbări dese afară din țară trecură de proverbiale. Ambasadorul Franciei, priimind într'o zi pe agentele țerei, îl întrebă ridând dacă vine să-î anunțe schimbarea ministerului. Lupta între partide nefiind pentru principii, ci numai pentru putere, nici un minister nu putea fi suferit. Cel puțin partidele atunci nu luptau pentru politica străină, căci Domnul nu consulta nici o dată nici o putere străină în afacerile ministeriale.

Spre a-și numi ministerul, nu era nici partidă Francesă, Austriacă, Turcă nici Rusă. Era opoziția ce voia resturnarea Domnului.

În țară schimbarea desă a ministerelor, ridicase cea din urmă garanție de stabilitate. Administrația deveni un instrument în mâna fracțiilor de opoziție care prea des venia să ocupe băncile ministeriale. Fie-ce funcționar al guvernului era pentru toate fracțiile, nu mai pentru guvern nu era fiind cel mai plâpând în durată. Convenția lăsată pradă patimelor acestor fracții, fie-care la rîndul ei venea să rupă o fă-

șie ca să se depărteze a doa-ți. Clerul, instrucția, justiția, administrația, schimbându'și personalul cu miniștri neîncetat, serviciul se paraliza. Orî-ce nou ministru venia, strica ceea ce făcuse bine sau reu predecesorul său, lăsând a desface mai târziu următorul său ceea ce făcuse el; ast-fel că totă acția guvernelor, nu mai era de cât o luptă în care miniștri cari veniau stricaū ceea ce făceau miniștri cari se duceau!

Guvernul ne mai avînd principii, nu găsea nici un ajutor în opinia publică; ne avînd stabilitate, nu găseaū nici un ajutor în cameră, în funcționari. Se priviaū cu nepăsare toate aceste lupte de mörte; vedeaū reul, dar nu sciaū de unde vine. Eșiți de curănd dintr'un regim de asuprire, ei nu înțeleseseră încă că sunt chîamați a se bucura de drepturile omului și credeaū că țera era proprietatea guvernului. Schimbările dese a le tiranilor le făceaū plăcere, neprivind de cât la persóne și nici de cum la principii.

Nici o organizare în institutele menite a garanta viitorul, toți născău și cresceau pentru budgetul Statului. Comerțul, agricultura, industria, orî-ce alte mijlóce afară de funcție erau lăsate străinilor; acésta adăoga și numărul și patima nemulțumiților ce forma nomolul partidelor de opoziție. De aici născu spiritul de a-

daos la chieltuielele Statului, în personal și în material, înmulțirea funcțiilor; mărirea salariului inaugurat de ministerul Ion Ghica, apoi de ministerul Iepurénu și conplectat de ministerul Cogălnicénu după 2 Maiu, când fiecare ministru își făcu budjetul cum voi, fără a'l supune nici chiar consiliului de ministri. Consecințele acestui sistem fuseră grave. Legile nu se mai puteau esecuta. Abusatori cei adeverați nu se mai puteau judeca. Eiau protegiați de partide. Cei inocinți, cei cari loviau abuzul, erau persecutați; abusatori se uniau contra celor onești și căutau a'i sdrobi ca ómeni ce le stricau meseria; cei cari strigaau mai tare pentru moralitate, erau aceia cari mai înainte se înavuțiseră cu palate și moșii din pradă; tiranul apăra libertatea și hotul, onórea. Nu mai era pudóre. Ómeni ce 'și făceau palate și moșii din despoierile publice, strigaau chiar la tribună contra despoierilor publice. Partitul era tot. După stég se forma convicțiile, după stég se da patenta de moralitate; calomniile întunecau și mai mult acest tabloú. Patima luase locul rației. Printre tóte aceste fase, cei dibací își formau calea lor în desperarea publică; căduți, strigaau contra desperărei, și reveniți din nou la putere, urmau a face mai reu ca aceia pe cari îi combăteau și îi resturnaú. Fuseră ministere cari adăogiră chiăltuielele budjetului dincolo

de adevăratele trebuințe, chîlțușelî positive, băsate pe venit fictive întocmite de cancelari fără conștiință și la ordinele ministrului ce nu voia de cît a motiva adăusele la chîlțușelile propuse, fiind sigur că va sta puțin la minister și voind a compromite situația. Acesta aduse înprumuturi onerose. Monopoluri reu închipuite și esecutate, fuseră cauza de pierdere de milioane pentru Stat. Atunci favoriți se formară. Camarila născu alături. Aceste două ramuri formau în față cu puterile Statului o putere ocultă. Libertatea ce da vițiului sistemul acesta a se esersa, se uni cu făvórele; acesta trebuia să producă o mare corupție în administrație. Legile neesecutate, trebuia să corupă chiar datinele. Camarila, acest product spaniol sinonim cu miclele camere secrete, menită a înfriuri pe ascuns asupra suveranilor în guvernele absolute, asupra lucrurilor publice, își făcu și oă la palat. De multe ori ea hotăra înainte hotărării ministrilor. Erau favoriți, curtesani. Guvernul era constituțional, prin urmare supus la legele fisate de mai 'nainte; neputând esersa de cît prin miniștri contra-semnători, indicați de cameră. Se aședa însă într'un mod surd o camarilă debutând prin cumeții, intrigă și se pronunță printr'o luptă deschisă, care trebuia să ducă la o lovire de Stat. Acestă camarilă era tare, fiind neschim-

bată. Ea de multe ori numia ministerul său il destitua. De multe ori se înțelegea cu camera pentru un vot de blam ministerului, când acesta nu plăcea Camarilei. Cea mai teribilă Camarilă este a femeilor, este aceea care ne amintă splendorea galantă din epoca Lavalieriei până la bigotismul stupid al epocii Maintenon. După 2 Maiu nu fuserăm departe de o camarilă de femei. Curtea avea favoriți, miniștri aveau asemenea, prefecți aveau asemenea, subprefecți aveau asemenea; acești favoriți erau uleiul care ungea roțile macinei regimului.

Era din acești favoriți directori peste aședăminte publice; acolo unde ei erau, aședămintul reprezenta Stat în Stat; ministerul nu putea să se amestece. Ast-fel era telegraful și scôla de medicină, scôse din orî-ce control al guvernului. Un ministru nu putea numi un medic în aședăminte. Domnul nu sancționa numirea, de și medicul avea voie dela comitet a practica profesia sa. Se chiăma capul serviciului medical și se întreba de Domn dacă dă voie: dacă acesta dicea nu, ministrul se retrăgea rușinat. Favoriți erau adeverați miniștri. Directorul telegrafului ere centrul adevăratului guvern. Capul telegrafului numia și scotea miniștri, când nu'i dădea favoruri; el era ministru din ăntru cel adevărat. El ordona fără scirea ministrului prefecților; ministrul numia sau scotea

funcționari, după voința directorului telegrafe-
lor înaintea căruia miniștri tremurau. Acești
favoriți aveau mai multe posturi salariate. Dom-
nul Cuza când veni în țară și vedu pe D. Orescu
care avea mai multe posturi, îi duse : « Tu ești
care mănânci multe chite ? » Pe la 2 Maiu nu
mai avea acele idei.

Domnul refuză a sancționa o lege contra cu-
mulului de funcții care ar fi putut desplace fa-
voritilor.

Un sistem constituțional ce născu afară din
constituție, fuse invenția a cător-va miniștri
cari trecură și reînviară de atunci neconținut,
revenind ca strigoi cu sistemul lor spre a'l eser-
cita chiar astăzi.

Singura garanție era în inamovibilitatea jude-
cătorilor, sub motivul cunoscut că toate gu-
vernele tind să facă dintr'o nație domeniul
lor și că judecători nu sunt încă la înălți-
mea lor; dar toți acei miniștri fuseră ostili a-
cestui mare principiu. Instrucția, perdând li-
bertatea sa, remase fără control. Ministerul de-
vine administrator și controlor al seii proprii.
Orice ministru vinea, lovii școlile primare
rurale, lovii instituțiile comunale în libertățile
lor. Tot se centraliza la guvern. Societatea per-
dea dreptul seii, nația perdea suveranitatea sa,
guvernul perdea acția sa, voind să mărescă au-

toritatea prin centralizare și prin sistemul de corupție. Miniștri erau capi de Secții.

Pe când aceste lucruri se treceau înătru, Domnul era ocupat cu politica de afară. Dacă administrația sub Domnul Cuza era în anarhie, să mărturim că afară din țară el a știut în multe ocazii a ține drapelul sus. În timpul acestor abateri dela legi și dela constituție înătrul țerei, pe când miniștri dădeau concesiї, adăogaū budgetul fără să scie de unde să plătiască, Domnul trata cu puterile unirea definitivă a Principatelor și visa la complectarea drepturilor naționale.

Vom vorbi la rândul seū despre acēsta.

Boeri și liberali părură de mai multe ori la putere, dar fie-care pentru puțin timp. Atunci se introduse sistemul de *bas-culă*, sistem nefericit care se curmă tot-d'a-una cu paralisarea administrației. Domnul voia a'și crea o partidă a sa, și 'și alegea reū ómeni ; alegea ómeni de facții fără principii, nu de partide. Miniștri liberali primiră dela Cameră să facă îndată unirea și să róge pe Domn în termen de șese zile a presinta un proiect de lege rurală. În urma acestui vot de neîncredere, necunoscut încă în analele constituționale, ministerul liberal se retrage și boeri îi iaū locul. Domnul era supărat pe ministerul Goleșcu pentru demisie. El voia un conflict între minister și cameră,

care conflict ar fi putut aduce ocazia unui apel către nație. O lovire de Stat atunci nu se putea face de cât cu un minister poporan, căci boeri erau urîți de țeră din cauza simpatiei lor pentru armatele străine și pentru starea de umilință în care, în domnia lor, aduseră țera. Schimbând ministerul și aducând la putere pe boeri, Domnul păru că de acum voiesce a merge cu boeri pe o altă cale. Capul opoziției din cameră era Barbu Catargiu.

Catargiu era unul din cei d'ănteiu oratori români; resonamînt hasardos, pornire pătimașă, concluzii bisare, cugetări tot-d'a-una mici, interesând partitul, nici o dată interesele mari ale patriei. Un minunat talent însă, de și declamatoriū; mai mult actor de cât orator, puține cugetări mari, toate în raport cu interesele de partidă; imaginație fecundă; parola vie, inspirătoare, înflăcărată; atrăgea ascultările ca o musică; nervos, capricios, nici o dată pe terămul tutulor. Dacă Catargiu n'ar fi avut altă cauză de cât aceea a tutulor, ar fi fost idolul nației. Omul de partid ucidea talentul.

Acest ministru nefericit, combătînd neîncetat, după datina tutulor ómerilor nostri căduți dela putere, abuserile celor dela putere, ca venind să urmeze tot acele abuseri, voi să braveze chiar acele instituții cari avea aerul de ale apăra. Ministrul perdu prestigiul ce avea în o-

poziție. Oratorul dispăru sub ministru. Între-
di pe când exprimase mai mult simțimintele selo
reacționare în cestia serbărei dela Filaret, eși din
Cameră, se aruncă în trăsură cu prefectul poli-
ției, Colonelul N. Bibescu. Abia trăsura ese
din porța Mitropoliei și un pistol, tras de o mână
nevedută, termină dăilele acestei glorii a artei
oratorice, acestui cap al partitului conser-
vator.

Poporul din Bucuresci nu manifestă pentru
acest om, ceea ce manifestase poporul din Pa-
ris pentru Mirabeau. Numai aginți poliției cău-
tau pe asasin prin locurile publice. Mulțime
de ómenī se arestară, justiția nu descoperi pe
ucigători.

Ore cine strigase și aretase către cloponiță,
tôte privirile se atintaseră către acest punct. U-
cigătorul putu să scape printre deputați.

Opoziția profită de acéstă ucidere, că să 'ia-
tribue că nu fără scirea tronului era făcută.
Bănuiră pe un ungur, dar nimeni nu putu să'l
acuse formal.

Sub ministerul violinte al lui Catargiu ce
nu vedea în guvern de cât un mijloc de resbu-
nare contra nației, plășile din districte se revol-
tară. Locuitori din vecinătatea capitalei, influ-
ințați de opiniele metropolei, nu vedură cu mul-
țumire un minister compus de acei tirani cari
făcuseră din ei nisce turme de vite. Domnul

vine în capitală. Ministerul spune Domnului că acele turburări erau făcute de Brătianu și de Roseti, și cer dela Domn darea lor în judecată. Cuza rîde în sine lăcă ce se trecuse. Domnul îmi scrisese o depeșă dela Iași că, după informații date de poliția din statele străine, boeri voiesc a ucide pe Domn. Comunicău acesta lui Brătianu și lui Roseti, capi partidei liberale. Depeșa se arată acestor doi, cari nu credeau că uciderea lui Cuza să fie un bine pentru interesele unei Româniî libere și unite. Ei adunară poporul capitalei, indignat că vede la putere pe învinși de sub ȳidurile Sevastopolului, pe tirani lor, pe apăsători țerei cari, răpindu'î drepturile și libertățile, nu sciuseră a'î da nici chîiar moralitatea în administrație. Tóte corporațiile promiseră sprijinul Domnului care, de și nu mergea cu pași răpedi spre țelul dorințelor nației, cel puțin nu trafica cu inamici ei sub aceste idei. Dela Buzeu pînă în Bucuresci Domnul fu primit de țerani cu aclamații, sgomotóse. Se și revoltară în unele sate contra boerilor dela guvern. Români erau atunci mai neatărnați de căt astă-ȳi. Astfel partida liberală se purtă în această împrejurare. Și cánd învinși de sub ȳidurile Sevastopolului párau pe liberali la Domn, acel Domn fără generositate rîdea de o castă condamnată la mórte

și sprijinită încă de inamici țerei ca să facă cu
dînsa robia și nenorocirea patriei române.

Înainte de căderea ministrului liberal și ve-
nirea boerilor, un suspin dela popor se auzi în
umbră. Era când guvernul își motiva venirea
la putere a ómenilor din trecut, arătând că Fran-
cia îi forța. Iécă acest suspin :

«Dici că Francia superbă politica 'și-a schimbat,
Căci nu era cale bună calea care am luat.
Politica să se schimbe? fórte bine, s'a putut.
Dar nu să aduci învinși din Crimea, din trecut,
Să dai puterea în mîna celor ce țer-ău robít,
Când ale omului drepturi aicea aũ înflorit,
Să ne învieđi trecutul prin nisce morți de demult
Ce 'i aduci ca să umbréscă viața ce a început,
Să întreție sistemul că țera 'i proprietate
A celor ce n'ău credințe, românism, moralitate.
Asta póte ca să fie o ideie boeréscă.
Dar nu va fi nici odată politica franțudéscă.

Domnul Cuza stima pe liberali, desprețuia
pe boeri, și, dacă el nu s'a aruncat cu statorni-
cie în brațele lor, a fost numai că el voia a fi
capul acestei partide liberale și naționale. A-
césta în urmă il făcu să vedă în ei nisce rivali.
Atunci voi a'și crea o noă partidă al cărei cap să
fie el. Din nefericire, alese o cétă de ómeni fără
principii, fără patriotism, fără simțimîntul li-

bertăței; cétă de mercenari cari, după căderea sa, fuseră cei mai aprigi inamici ai seî, și trecură în aceeași calitate la regimul nou, spre a face ce a făcut în trecut. 1862

Cu câte-va zile înaintea lui doă Maiă, Domnul Cuza se gîndi a face lovirea de Stat cu partida liberală. Un act care desrobîa cinci milioane de țeranî, care da egalitatea drepturilor politice, executat de o partidă liberală, era o garanție contra celor-alte articole din Statut în simțul guvernului personal. Domnul înțelegea acésta; dar era dominat de o camarilă care într'o lovire de Stat nu vedea ce putea fericirea țerei, ci numai interese personale și inavuțirea ei din bunurile Statului. Partitul liberal condus de Ion Brătianu, singurul partid în mîna căruia rămăsese Stindardul din 1848, Stindardul de viață națională, nu era departe de a face o lovire de Stat care, pentru ei, era o revoluție de sus în interesul libertăței. Ast-fel vedem, după ce Cuza făcu unirea, mai multe depeșe de mulțumire către Domn. Aceste depeșe erau subscrise de locuitori județelor, scrise tóte după aceeași formă, printre cari se vedură numele mai multor membri ai partidei liberale precum Arion, Grigorescu și alți, spuind Domnului că nu este nimic de făcut pentru libertățile țerei, dacă nu se va sdrobi legea electorală și Camera ce constituia o castă

și desmințea principiile liberale din convenție.

Aici fuse după noi cea mai mare rătăcire a lui Cuza, căci nu se adresă pentru facerea lovirii de Stat la liberali, ci la ómeni unei lumi vechi. Doi liberali erau în guvern, Orbescu și eú, și a doa-đi fuserăm siliți a ne retrage ca să nu vestejim principiile noastre de libertate în acest hăú în cari peri Domnul Cuza, părăsit și trădat de cei ce îl înpinseră la despotism.

Se ținuseră adunări la D. I. Marghiloman, unde o dată se chămasse mai mulți din diferite partide. Atunci presintându-se o programă pentru unirea tutor fracțiilor liberale, în care se punea în articolul ánteú, sprijinul să se dea tronului, unirei și altele, ceea ce putea a se face. Cei contrari acestei uniri între cari uni voiaú póte să-o facă să cadă, cerură prin vocea D. C. Bozianu, a se pune un articol spre a se decide în dată cu cestia rurală, ideia lui Catargiú. Liberali, avênd în vedere frica ce insufla acéstă cestie mai tutor proprietarilor rătăciți de propagandele unor ambițioși retrograđi, nu voiră a se atinge áncă acéstă córdă, protestară și se retraseră din adunare. Adunările încetară, ministerul Boeresc reușise cel puțin întru acésta. Cuza dicea că liberali erau cuminte, nevoind a agita acéstă cestie.

Acest minister, anunțând stafia unei mari conspirații între țeraní, și setos de resbunare,

profită de poziția sa, spre a presenta și tortura nenorocitele populații rurale. Se umplură închisorile cu acești oameni. Dar acesta nu ținu mult, căci Domnul Cuza sdrobi cu piciorul acest minister ca p' o sticlă, fără să ție sémă de protecția ce ar fi avut el la străini amici ai privilegiilor.

În conferințe se trata cestia unirei definitive a Principatelor. D. C. Negri puneă tótă energia sa întru realizarea acestei idei. Acele puteri cari fuseră contrarii unirei la început, urmară aceeași politică. Tóte opiniile însă cedară la demonstrațiile Franciei favoritoare unirei țărilor, și ambasadori după mai multe desbateri, după mai multe propuneri, deciseră această mare cestie.

Scirea despre unire veni Domnului la Iași. Ministerul din Bucuresci nu scia nimic. Tótă această lucrare se făcuse fără scirea ministerului, ca tot ce se lucra afară despre noi. Ministerul din afară era însuși Domnul. Eū le aduseiū scirea din Constantinopoli. Ministerul din Moldova proclamă unirea. Ministerul din Valahia făcu asemenea.

Entusiasmul poporului fuse mare. În adevăr, români căștigaū prin această unire ceea ce mai mulți Domni români din vechime n'au putut păstra nici chiar după lupte sângeroase contra-namicilor unirei.

Unirea țerei veni în ajutorul tronului. Ea făcu să se uite mult timp starea administrației. Opoziția dela putere nu păru bucurasă pentru acest maredrept câștigat. Acesta o contraria în planurile sele. Unirea se uită.

O altă cestie venea. Secularizarea averilor monastirilor dise închinate. Acesta era un proces vechi în țără și între călugări greci. Era proclamat de revoluția din 1848, era cerut de dīvanurile ad-hoc. Istoricul acestui proces este lung; începe 'nainte de Matei Basarab. Sub domni greci s'a agravat în defavorul țerei. Abusurile călugărilor în administrația lor, trecuseră toate hotarele. Ei forma un Stat în Stat. Cestia era la Constantinopoli. Domnul Cuza pe când spera a termina acest proces într'un mod cum să nu mai fie nici un apel din partea călugărilor, ministri sei, Crețulescu, Tel. în Bucuresci se grăbea a scôte limba greacă din biserici. Scóterea limbei grece din biserici, mesură care ar fi trebuit să urmede secularizarea și schimbarea călugărilor greci cu români, făcută mai înainte de acele două condiții, aduse conflicte grave. În serbători se vedură bisericile închise, căci călugări fiind încă stăpîni, protestară, ceea ce aduse revolte de scolară ecitate de guvern, acesta aduse demisia ministrului cultelor D. Tel. În biserică nu se schim-

bă nimic, dogmele nu sunt resonate, sunt credute, reforma ucide religia.

Nu mult după acésta, agentul țerei dela Constantinopoli dăte un memorand la toți Ambasadori puterilor garante, că România secularizează toate acele averi și promite o subvenție o dată pentru tot-d'a-una.

Iecă memorandum în acéastă privință.

« Alteța

«In memoriul ce am avut onóre de a ve presinta, Alteța Vóstră a putut vedea pe ce drepturi necontestabile guvernul român se bazează spre a veni la conclusia aretată acolo care este de a conceda o dată pentru tot-d'a-una și într'un scop cu totul pios, un capital pentru venitul destinat a fi efectat la trebuințele locurilor sante. Conform acestei conclusii, guvernul Principatelor-Unite consacră 80 milioane de lei turcesci la locurile sante în 28,889,020 lei ce Egumeni greci datorează României în urmare stipulațiilor de mai 'nainte și în 51,110,980 lei în account cu condițiile următoare :

1. Acest capital va fi pus sub garanția colectivă a S. Porți, puterilor garante și Principatelor-Unite.

2. Comunitățile religioase vor fi datóre a da socotélă pe fle-care an de întrebuințarea produsului acestui capital.

3. În nici un caz comunitățile sus dize nu

ce făcuseră predecesori. Din această nestabilitate administrația țerei suferea. Trebuia un reu general spre a desgusta pe toți de condițiile politice în care era România. Tronul dă mâna de ajutor acestei paralisisi. Partiți venind la putere, uni urmau această stare de ucidere fără conștiință, necugetând de cât a face afacerile unor capi de secții; alți căutând în interesul de resturnare, a compromite tronul prin compromiterea stărei de lucruri.

Țera cu simțul ei, oameni liberali și inteligenți ghiceau secretul acestor manopere și lăsașă să facă, așteptând lățirea reului.

Țera și acești oameni vedeau că societatea nu se mărea în putere, în activitate, în rodire, că dreptul comun nu era aplicat într'un mod larg și liberal; constituția cu două limbage, unul liberal prin principii, altul apăsător prin legea electorală restrânsă care chiăma la adunare pe adversari principiilor liberale a le pune în legi și în practică; ei nu iubeau convenția care nu proteja pe toți d'opotrivă, ast-fel nimic nu se desvolta pentru toți. Ei vedea perind burgesia și poporul scoși din drepturi. Vedea perind, diă cauza neegalității, însăși viața și puterea națională. Cinci milioane de țerani nu aveau nimic a păstra și a apăra. Burgesia și poporul nu avea vot la alegeri pentru Camera și guvernul unde cei ce votașă singuri, hotărașă încă

despre sôrta lor. Ei vedeau țera proprietatea clasei ce dispunea de voturi. Dincolo de aceste abisuri vedeau încă un abis : o lovire de Stat urmată pôte de despotism. Către acestea între despotismul unei clase și unui om, cel din urmă era mai puțin de temut. Un om se restôrnă lesne, o clasă dură vécuri. Guvernul disputa clasei țera ca proprietatea sa, dar nu spre a o libera, a o da adevăratului Suveran, *nației* ; ci spre a'și-o însuși el, spre a o face dupe vechile datine, proprietatea sa. Fasa principală a istoriei trecutului acestei țeri este lupta între popor și între caste, luptă a cărei origină era în cestia socială a poporului, în neegalitatea drepturilor politice. Mai tot-d'a-una domni, ca să se susțină, și să sdrobiască puterea boerilor, faceau din cauza tronului cauza poporului. Acest spirit de luptă via încă sub convenție și, dacă trebuie a spune, astă-dî nu s'a stins încă. Vom veni asupra acestei grave cesti după 11 Februariu, la constituție.

Jurnalele străine, indiscreția funcționarilor dela ambasade saū chîiar dela cei cari înconjuraū pe Domn, reproduseră d'o dată o schiță de noa constituție a Romănilor ce ar fi presintat Domnul în față cu anarhia care domnea în țeră. Aveam ôre-care idee de acéstă constituție elaborată parte în cabinetul Domnului parte la Agenția română din Constantinopol.

Ministri nu sciaŭ nimic. Am ȑis că ministe-
rul din afară era Domnul Cuza. Cele mai mari
cești terminate afară, privitoare la nația n str ,
s'au decis fără ca ministri să fie inițiați. Dom-
nul prin cancelaria sa, se adresa d'adrechtul,
către agintele se  din Constantinopoli.

Copie sa  citire după acea constituție se ȑice
că s'ar fi dat la ambasada Franciei mai  nte ,
apoi la cele-alte. Ac st  constituție precedă
lovirea de Stat ce Domnul comunicase unor
puteri ca mesur  fără care nu mai putea să res-
pund  nici de liniscea publică, nici de putința
a face cea mai mică  nbun t tire în ț r . Dom-
nul Cuza avea în fața Puterilor o egidă care
tot-d'a-una îl apăra c nd cerea ceva pentru ț r .
Numai putea responde de liniscea publică în
ț r , de o linisce care garantează, de și indi-
rect și l turaș, liniscea cea mare a Europei.
Europa voia liniscea cu or -ce preț în Oriente.
Politica lui Palmerston care era a sprijini Tur-
cia cu or -ce preț, se făcuse religia tuturilor Sta-
turilor mari.  n dosul tuturilor umbrelor cari se
ridică pe imagina  nchis  a Turciei, se b -
nuia marea și formidabila figură reală a Rusiei.
Pe lângă aceste alucin ri ale diplomației Eu-
ropene, era puterica protecție a  mperatului
Napoleon III care disputa cu ministri sei
pentru drepturile Rom nilor și care trecea cu
vederea ch r pe greșalele lor. Se ȑice că pe c nd

solul Domnului Cuza dăte citire proiectului de Statut ambasadorului Franciei și ceru opinia sa. el răspuse : « Francia nu va fi nici o dată contra voinței nației Române pe cât aceea voință va fi a sa proprie, va fi utilă ei și nu ar supăra marile interese ale marelui nații franceze în această parte a globului. »

Lovirea de Stat, nu fuse acesta ce cerea Domnul Cuza dela agintele lui, dela puterile garante, dela țera sa. Nu era tocmai această faptul înaintea căroră unele puteri păreau bine-voitoare. Agintele Domnului Cuza cerea a se pune în constituție o mai mardesvoltare a drepturilor omului. Cerea întinderea drepturilor politice ca singurul mijloc spre a face a se realisa mari principii de libertate din convenție și a se ridica nația la rangul ce venea să'i dea Europa. Puterile nu surideau la o lovire de Stat, ci la nisce libertăți mai desvoltate ce s'ar fi dat Românilor spre a'i linisci. Lovirea de Stat, guvernul personal, despotismul, toate acestea nu ferbeau de cât în capul acelora cari prin ele voiau a domina țera.

D. C. Negri, agintele Domnului Cuza scrise Domnului : că nu crede ca puterile Europei să fie contrarii la voințele unei nații care stăruiesce a'si da mai întinse libertăți fără cari instituțiile liberale ar fi fost numai cu numele.

El recomanda moderație deplină, amintindu-i că orî ce isbăndă depandă de acésta. Acésta fuse tot. Decî, toți fuseră de părere, că o noă schimbare în România era să fie o acție de libertate, iar nu de despotism.

Ancă dela începutul Domniei unguri încercă pe lîngă Domn o înțelegere politică în privința unei alianțe contra Austriei.

Domnul Cuza nu le refusa nimic, dar nu le făcea nimic. Memorandul subscris de Cochut, Klapka și Teleki prin cari acești trei capi revoluționari arătau Domnului calea printr'o alianță la resturnarea Austriei, nu făcu nici o impresie asupra Domnului, el care nu credea că Domâni uniți cu Unguri ar putea resturna pe Austria; afară din acésta pentru el Unguri, Austriaci erau dopotrivă tirani ai Românilor. Pe Austria o cunoscea; regatul Unguresc nu îl cunoscea. El își imagina într'un asemenea regat revenirea lui Atila cu hordele sele. Nu dăte nici o satisfacție autorilor memorandumului. Le dîse numai că cestia acésta, avend raport cu Români din Transilvania, că acei Români, avênd ei țera lor, autonomia lor, ei cătau mai ânteiu a fi ascultați. Cu tôte acestea Domnul promise bune simțimînte de amicie cu nația Magiără, fără a intra nici de cum în debateră ideilor din memorandum.

O idee preocupa mai mult pe Domn, o a-

propiare de Serbia. Ast-fel trimise și un aginte permanent în Beligrad. Domnul din Munte-Negru îi trimise un sol care fu foarte bine primit la curte. Acesta nu aducea nimic de cât semne de amicie. Acastă politică nu a servit intereselor țerei noastre întru nimic; Serbia din contra a atras ore-cari avantaje. Ea a primit arme din Rusia prin țera noastră, sub ministrul N. Crețulescu, cu scirea Domnului țerei. Este diferită situația Românilor de a Serbilor și Grecilor. Români și Turci formează două insule într'un ocean Slav și German. Poziția noastră este ca a Turciei, și nu pentru a ne deslipi de dînsa, fără a ne perde într'unul din cele două Oceane Amenințătoare.

Acastă apropiare nu avea un scop privitor la o mare idee pentru viitorul orientului născută în acele două cabinete. Acastă apropiare părea recomandată de Rusia. De aici opoziția începu a acusa pe Domn de instrument al Rusiei. O deputație de trei persoane între cari era și verul său Docan, trimisă la împăratul Rusiei, făcuse a se da alarma simpatiilor ce înboboceau pentru Rusia.

În toate acestea nu era nimic. Domnul Cuza urma vederile sale de unire, apoi de o lovire de Stat care aducea cu dînsa Guvernul personal și două mari reforme: desființarea clăcei dupe poporul rural și egalitatea drepturilor politice.

Se deschisă Domnului Cuza nisce propunerii dela Emigrați polonezi, a lăsa câte-va sute de poloni a trece în Rusia prin Basarabia română. Poloni pretind că Domnul Cuza a primit propunerea lor și, când acești Poloni intrară în Basarabia ca să trecă în Rusia, fuseră trădați, căci Domnul dase ordine a-i uide; omeni Domnului diceau că Poloni luaseră angajament a trece prin Basarabia observând cel mai mare mister. Dar că ei intrară cu mare sgomot și cu mare fală ca într'o țară ce o luase cu armele, compromițând ast-fel un pămint care le da ospitalitatea, și că atunci, ca să scape țera sa, și ca să pedepsescă pe călcători de parolă, Domnul a dat ordin să lovască armata sa pe poloni intrați în Basarabia.

Remâne un vâl asupra acestui fapt. Unele din puterile garante avea cunoscință de acea violare a terămului român. Se vorbise chiar de o înțelegere între Domn și un consol din București. Adevărul este că Poloni sub comanda lui Milcoski intrară cu sgomot în Basarabia spre a trece în Rusia. El dăte chiar o proclamație. Nimeni nu se gîdea la guvern de a opri trecerea Polonilor, când o depeșă telegrafică de la D. C. Negri vine la Domn, îi anunță că puterile garante sunt înștiințate de cele ce se trec în Basarabia, și că, în interesele cele mari ale nației și ale tronului, să

facă tot spre a opri pe Poloni d'a trece în Rusia. Cel puțin ast-fel se dicea atunci. Domnul epresce răpede ceta polonilor. O soméză a se înturna. Poloni merg 'nainte. Se face o lovire. V'om arunca un vâl peste acéstă nefericită lovire dela Costangalia.

Poloni, învinși saū cređend că vor fi învinși, depuseră armele. Cei mai mulți din ofițerii cetei erau străini de diferite națiuni, mai mult francesi; cei mai mulți soldați nu erau poloni, erau o amestecătură din acea populație străină ce rătăcesce pe stradele Perei din Constantinopoli.

Mergeam la Constantinopol, după acéstă întâmplare, pe un vas cu aburi. Peste trei-deci de ómenī răniți, erau pe acel vas. Erau soldați poloni dela Constangalia ce se înturnaū la locul lor în Pera. Guvernul turc părea să aibă de ei óre-care cosiderație. La masă se află un pașă Derviș pașă, un sol al regelui Sveci și Norvegiei care mergea să salute pe Sultanul, un june rus consol la Bitolia în Macedonia; D. de la Valliere un secretar al ambasadei francese din Constantinopoli. Conversația a-lerga asupra luptei de la Constangalia. Era la ordinea zilei în tot orientul. Toți erau contra noastră și pentru poloni.

Derviș pașă ne tráta cu dsepreț. « Ce vei? » dicea el, acest popor român este un popor de

muncitori de pământ, iar nu de ómenî de arme. Cu tóte acestea, soldați lor sunt bunî când sunt dedați cu armele. Când sunt recruți, nu însemn nimic. Recruți s'aũ retras puind în cap, spre a se apăra de glónțe, pulpana mantalelor și erau împușcați în spate.» Eũ și junele consol rus venirãm spre a apăra cu căldurã onórea Romãnilor ast-fel în cãt Derviș pașa revine a mǎrturi cã soldați romãni sunt bunî soldați când sunt dedați; și o parte din ei aũ dovedito; bătênduse cu mare curagiũ la baionetã nu însã recruți.

Junele consol rus de la Bitolia aretã atunci surîdind, vre-o trei-deci de rãniți și legați la cap, la brațe, picîóre, din poloni ce se tãraũ pe podul vasulũ.

Gavernul rus era încãntat de urmarea Domnului Cuza în acéstã privință.

Cestia acéstã, pusã pe terãmul diplomatic în Constantinopoli, era gravã. Ea mișca încă tótã diplomația Europeanã și pe Pórtã. Franția era supãratã pe Domn, Englitera indifereintã. Rusia și Prusia favoraũ pe Domnul Cuza. Consiliũ, desbateri, propunerĩ pînã la ideia destituirii Domnului de o parte: apãrãri puterice de altã parte. Partitul lui Cartoriskii de și mǎniat pe Domn, vine în ajutorul. Gavernul frances vine cel d'ãnteĩu a trece peste acéstã eróre. Atunci tot se împacã și reintrã

în ordine. Cabinetul Rus scria ambasadorului său; « *Guvernul român a fost corect în această cestie.* »

+ Opoziția puse înainte cestia Osoiului.

D. N. Docan, pe când călugări greci aveau încă posesia acestor bunuri, dăte o moșie a lui Vodă Cuza, călugărilor în schimb cu altă moșie. Moșia ce luară călugări să dăte de Stat în arendă trei sute de galbeni mai târziu. Moșia de la călugări se dice că era mai mică, da fiind încorporată în moșia Ruginósa a Domnului, avea alte avantaje. Acest schimb servea de un puteric mijloc în mâna opoziției. Schimburi de această natură se făcuseră mai multe cu monăstirile sub alți Domni din 'nainte și cu favoriți ai lor. Nimeni nu disese nimic. Tăcerea trecuse peste aceste schimburi. Se dicea chiar că într'unul din aceste schimburi, inginerul trăsesse cu lanțul pînă în pórta monastirei și i luase chiar intrarea. Sub Domnul Stirbei, cu tótă asprimea sa contra abusurilor de putere, nu putuse opri pe favoriți și rudele sale a lua moșiile vecine ale moștenitorilor. Și această rămase ast-fel pînă astăzi o cestie nehotărîtă. Lanțul inginerului trase asupra moșiilor vecine ca lanțul lui Cambis, în concista Egiptului. Publicul se scandalisă, dar în urmă linguși pe abusa-tori. Veni însă un timp când abusurile de putere atât se măriră și se familiară, încât nu

numai nu făcea scandal, dar încă fuse privite ca o dibăcie, ca un merit care nu lipsea a câştiga stima şi respectul concetăţenilor.

Este un lucru de remarcă. Abusul scandalisă când se face de o altă partidă. Se toleră de noi când se face de noi. Ceea ce este un abuz de putere pentru uni, nu este pentru alţi. Acesta nu denotă un spirit de justiţie; am vedut oameni înavuţiţi din abuzul de putere, şi, în urmă, vorbind contra abusătorilor cu o neruşinare ce nu se poate spune, şi toţi cari strigau, pe când despoia publicul, aducându-le acum tămaie ca la templul onoarei!

Tote luptele în ţera noastră sunt personale. Ică notiţa ce s'a putut lua despre acest schimb. Ministrul Cultelor prin adresa No. 15996 către ministerul justiţiei, aflând că Tribunalul civil secţia III din Iaşi ar fi întărit un act de schimb al unei moşii monastiresci. Osoiul, din judeţul Sucevei, fără de a ţine în seamă dispoziţiunile sobornicescului hrisov de dincolo de Milcov, care la art. 13 prescrie lămurit că asemenea transacţii nu se pot face de cât prin scirea şi consimţimîntul mitropolitului local, a cerut să ia măsurile cuviincioase spre a aduce la cunoştinţa datoriei pe acei ce ar fi nesocotit aşa de mult legile.

Ministerul cultelor prin adresa No. 18300 i a repetit adresa de mai sus.

Ministerul justiției, prin adresa No. 13594, răspunde la adresa de mai sus, că mai 'nainte încă de a primi acea adresă, aușind despre ilegală legalisație ce s'ar fi făcut de Tribunal; în privire că acea lucrare ar fi contrară art. 13 din sobornicescul hrisov, a cerut dela Tribunal să'i comunice cu prima expediție știință : făcut-a Tribunalul o asenene legalisare? și la cas afirmativ, pe ce lege s'a întemeiat și a permis egumenului a usurpa drepturile Statului, intitulând bunurile acestuia de proprietate a săntului mormint? comunicându-i și ori-ce alte împrejurări ar mai fi mijlocind.

Apoi iarăși ministerul justiției pe lângă adresa No. 13879, înainteză copie după raportul Tribunalului de Iași în coprindere că :

Tribunalul, având în privire că după art. 13 din sobornicescul hrisov și a § 1401 din cod. civil, schimburile cu averile clerului sunt învite de a se face fiind, spre folosul monastirilor; avend în privire că, după actul de evaluatie a ambelor fonduri săvârșit conform anexei lit. v din Reg. organic și a circulărei ministerului justiției din 1860, publicată în mon. of. No. 220 se constată că moșia Scepleniția este în cătime de 600 fălcă pământ, evaluată în preț de 11100 galbeni și moșia Osoiul în cătime de 440 fălcă evaluată în suma de 6600 galbeni; schimbul înfățișeză un folos pentru monastire în cătime de

160 fălci pământ mai mult de cât a dat, iară în bani după citatele prețuri, în suma de 4500 galbeni; și avându-se în privire că schimbul acesta înfățișează și osebit avantagiū pentru monastire, fiind pământul luat de ea într'un hotar cu o altă a sa proprietate numită Belcesci, în vreme ce Osouil era un trup separat de alte proprietăți ale monastirei; Tribunalul în fața espuselor considerante, unit și cu conclusia D-lui Procuror, găsind schimbul conform art. 13 din sobornicescul hrisov și conform § 1402 din cod. civil, a legalizat actele menționate.

Și adaogă D. ministru al justiției pentru că nu s'a vedut consimțimintul egumenului monastirei Bistrița, a cerut la Tribunal să'i comunice sciința dacă schimbul s'a făcut cu consimțimintul ȃisului egumen.

Ministrul cultelor prin adresa No. 19289 răspunde la adresa de mai sus că de vreme ce transacția este în favorul monastirei, și s'a urmat în totă regula, consimte la acest schimb, adăogând însă că schimbul nu'si pôte avea efectul seū definitiv dacă nu va fi precedat de consimțimintul monastirei și al mitropolitului; de aceea 'i-a cerut să'i comunice acéstă sciință.

După acésta ministrul justiției pe lîngă adresa No. 17089 trimite ministerului cultelor

copie legalisată după consimţimîntul superiorului pentru schimbul urmat.

Ministrul cultelor pe lîngă adresa No. 24616 trimite acea consimţire locotenintului de mitropolit din Iaşi, că de va consimţi, să subscrie şi Săntia sa şi să'l înapoieze.

După acésta Tribunalul civil din Iaşi secţia III prin adresa No. 3491 face întrebare ministerului cultelor dacă consimte la vorbitul schimb.

Locotenintele de mitropolit din Iaşi pe lîngă adresa No. 80 înapoiază actul de consimţire subscris, cu aretare că în virtutea consideranţelor espuse în act, consimte la acest schimb.

După acésta ministerul cultelor cu adresa No. 27509 înaintéază actul la ministerul justiţiei spre a face să se confirme de Tribunal.

Moşia Bredóia a Mitropoliei mare, în Dîmboviţa, se luă dela Mitropolie în schimbul unor petice din Gorj. Moşia Hasan-Aga se dete în schimb pentru o mare moşie Părlita a monastirei. Guvernul scrisese unui Zapciû din plasa unde era moşia monastirei, să arete că preţuiesce mai puţin, către 2lt Zapciû unde era moşia boerului că preţuiesce mai mult. Moşia Funica domniască pentru moşia Ionesci de lîngă Găesci, moşie fôrte mare. Buftea se măresce prin schimbul unei moşii a lui Radu-Vodă. Nimeni nu a ăis nimic.

Nu știu cum se făcu : a doa-ți eram eu însu'mi ministru. Ministerul instrucțiunei publice și cultelor era în anarhie. Dar să lăsăm acest minister și să vorbim de lucruri mai interesante.

Ministerul nu avea alt program de cât acela care a devenit tip, precum era o dată discursul lui Ludovic Filip la camere : *« C'est toujours avec un nouveau plaisir. »*

— « Vom respecta Constituția țereiși vom stăruia a nu se călca drepturile Porței garantate prin tractate. etc. » Camera ne primi rece. Acesta fuse semnalul unui vot de blam care murgura în cugetarea majorității pentru viitor.

Interpelațiile începură a ploa pe banca ministrilor ; dar erau gentili, căci îndată trecea la ordinea zilei. Într-o zi primul ministru aduse în cameră un proiect de lege pentru secularizarea tuturilor monastirilor dupe pământul Român, proiect de lege în spiritul memorandumului ce D. C. Negri dase la S. Pörtă, la Puterile garante.

Puterile nu decisese încă nimic. Englitera și Rusia erau încă contrare secularisărei. Ambasadorul Franciei, tot-d'a-una bine voit pentru Români, încuragiase ore-cum acest pas ; el lupta pentru noi, și ajunsese acolo să convingă pe ambasadorul Engles că această cestie căta să se termine ast-fel. Cabinetul se încetă d'a

se mai opune. Tot ce voia Francia despre noi, se făcea. Tóte puterile cele alte cedaū pînă la fine. Era o damă frumósă în Constantinopol care avea multă înriurire pe lîngă un ambasador puternic. Nații mari și puternice de multe ori sunt silite să sufere voința funcționarilor lor, să sacrifice maiestatea lor la viciul funcționarilor lor. Acéstă Aspasié se offeri pentru două milioane ca să îmblîndiască pe Cerberul ei, în privința secularisărei. Se dice că Domnul Cuza era decis a termina lucrul chiar cu acest preț; dar din cauza naturei miserabile a acestei convenții, nuse puse în consiliul ministrilor oficial. Nu scim dacă s'a dat sau nu acea sumă de bani la acea femeie. Scim numai că acel ambasador fuse rechiămat și favorita dispăru în întunerecul din care eșise.

Averile monăstirilor se luară de Stat.

Se numi o comisie la Constantinopol. Se admise secularisarea. Era vorbă încă despre suma de îndemnizare. Se face un împrumut pentru o sumă mai mare de cât cea votată de Cameră pentru despăgubirea călugărilor. Singurul argument al călugărilor era că Români nu au acei bani. Trebuia dar a offeri îndată aceea sumă. Acéstă trebuință aduse urgența împrumutului Zarifi, spre a rădica cel din urmă motiv călugărilor.

După 11 Februar se anulă de Stat acest împru-

mut și cestia monastirilor închinatē remase în suspensie și în dispoziția puterilor garante. De mult timp se face o tăcere asupra acestei cesti, îndemnisăția nu a fost dată. Toți tac, negreșit că din această tăcere are să nască o vijălie la care nu ne așteptăm.

Secularisatu-s'au acele domenuri, reu pose-date de călugări greci, fără nici o despăgubire?

Se așteptă o schimbare în politica Orientului, spre a se anula acea secularizare? Nimeni nu înțelege această tăcere.

Ministerul nostru ținu de la Septembrie până la 2 Maiu sub regimul convenției. Fuse o luptă între minister și cameră, pe lângă multe incidente regretabile, interpelații de natură mai pe jos de cât măiestatea camerei. Această cameră votă ministerului multe credete; mai multe legi bune între cari condica civilă, legea instrucției publice, un monument lui Mihaïu Vitédului, lege contra cumulului de funcții, legea Curtei de compturi, Consiliului de Stat, gardei naționale. Din aceste legi cele mai principale nu fuseră sancționate de Domn. Monumentul lui Mihaïu el însuși se înlătură. Domnul refusă sancțiunea sub cuvint că amână acesta pentru o mare ocașie.

Domnul Cuza avu o idee: «a schimba călindarul.» Cei învinși sub muri Sevastopolului, născociră că este o înțelegere între Domn cu gu-

vernul Franciei a cărui politică în Orient era catolicisarea ortodoșilor. Uniți Români din Transilvania aveau și ei partea lor de complici în inspirarea acestei idei. Domnul apucă consiliul seü de miniștri și le propune ideea. Ideea schimbărei călindarului plecă ca o săgeată peste totă teta, o armă în mână opoziției. Rusia strigă la Constantinopol, patriarhul cu toți agenți ortodoși; credem că din puterile catolice ne îndemnă la acesta, căci ele nu protestară, nu diseră nimic.

Acastă reformă care ar fi dat ocazia tuturor poporațiilor ortodose să ne confunde, în ignorința lor, ca schismatici, nu se putea face fără ca sacrificele să nu fie mai mari de cât ceea ce am fi putut câștiga. Chiămarăm Episcopi să se pronunțe dacă schimbarea călindarului putea a se face fără a atrage dogmele religiei.

În ajunul consiliului Episcopilor, veniscire că călugări opoșanți propagaü poporul Bulgar a merge la Mitropolie spre a face o manifestație; acesta se făcea prin preoți.

Căți-va Episcopi voiră a me consulta asupra celor ce au a decide. Le respunseü că nu am nici o opinie într'acesta, că erau liberi a se pronunța în conștiință, căci pentru aceea erau chiămați

Ei. se adun. Nu decid că schimbarea calen-

darului atinge dogmele; dar cu alte vorbe dibace, dic acelaş lucru, fără a'l dice pozitiv.

După decisia lor ast-fel, Domnul nu se mai gîndi la schimbarea calendarului.

Mai mulţi arhierii şi arhimandriţi întărităţi de vicarul Mitropoliei, organul propagandei ruso-patriarhale atunci, şi de o parte din opoziţie, subscriseră o petiţie la cameră, contra ministerului. Camera trece la ordinea zilei. Domnul decretă destituirea a două-deci de egumeni subscriitori ai petiţiei; poliţia fuse prea aspră cu dînşi, îi căuta în toate părţile să'i prindă. Auzind, alerg la palat, fac să subscrie un decret de Domn a lăsa pe toţi aceşti egumeni în dispoziţia Mitropolitului spre a'i trimite pe la monastirile lor. Adoa-qi încă o interpelare la cameră. Primul ministru răspunde că cei destituiţi sunt funcţionari ai guvernului şi a dispus asupra lor de drepturile ce dau legile. Camera iar trece la ordinea zilei. Uni din ei retractară însemnările lor. Egumenul de la Câmpu-lung trimise o depeşă cu *afurisanie* care făcu să riadă. Peste o lună toţi aceşti egumeni fuseră chiămaţi din nou la posturile lor. Opoziţia ea însăşi tăcu, această opoziţie avea tact în acele timpuri. Conduasă de omenii inteligenţi, era dominată de raţionamînt. Iritată în familie, se liniscea în faţă cu cestiile de natură a face trebile străinilor. Tot-d'a-una desunită de gu-

vern în cestiile interioare, tot-d'a-una uita tot și se unia în față cu interesele străine și ale țerei.

Acest spirit a încetat mai târziu. Veni un timp când fracțiile apărau politica unor străini contra altora, făcându-se uni instrumentele unor străini, alți ai altor străini; uni de ură contra guvernelor patriei lor, apărând cauza inamicilor țerei, și ideile fatale de umilință, de opunere în dezvoltarea armărei și măririi naționalității Române, cu mai multă căldură de cât însuși inamici străini, și luând, spre a acoperi această trădare, înțelepciunea, moderația și aceea oportunitate care, în istoria trădătorilor, nu lasă nici odată porța deschisă ideilor de sacrifice și mărire națională.

Era dar o degradare în spiritul public, degradare ce mergea crescând prin reînfortul primit de la o nouă generație ce venia la viața politică cu toate defectele părinților lor, și fără virtuțile lor.

Acest viciu li se ascundea mai 'nainte, astăzi a devenit un cinism; din politica străină ce tinde a ne robi, se face un merit; simțimintele nobile de patrie, de mărire, se pun în ridicul; toate ideile mari, naționale, liberale, egalitare, sunt târate în humă, rîse, desprețuite; toate acestea pentru un minister de la străini! Acești ómenii sunt mai rei de cât străini. Străini au lovit în drepturile țerei, pe față;

dar nu aŭ batjocorit încă simtimîntele naționale, aspirațiile nației de mărire. Sunt Români cari o fac astă-dî!

Peste tôte aceste proiecte de legi, se aruncă camerei ca o desfidere un proiect de lege rurală lucrat de D. Cogălnicenu. Acest proiect fuse combătut în consiliul de ministri de D. Papiu. Cogălnicenu, supărat, îl dete ca să facă observațiile ce va voi preopinintele.

După câte-va zile însă proiectul Cogălnicenu se dete la adunare ast-fel cum era elaborat de d-sa. Prin acest proiect de lege Domnul voia să puie camera și tótă opoziția în stare de a refusa desrobirea clăcei pe țerani, ca să o pôtă face fără cameră; el era sigur că adunarea va respinge proiectul.

Pînă a nu ajunge la cel din urmă pas al destrucției convenției, se făcură ore-cari încercări pentru lovirea de Stat. Intr'o di adunarea dase pentru armată un credet de 10 milióne. Di neprinciósă pentru a distrúge o cameră! Tôte hărțile pentru lovirea de Stat erau făcute, de și ministri nu le cunosceaŭ încă; tot se făcuse de camarilă și prin sciința ánteilui ministru, de și acesta era nehotărât. D. Cogălnicenu înaintea întreprinderii nu avea tot focul sacru care 'i se credea, saŭ că nu era îndestul inițiat de Domn în sacrificele ce era chăămat că pontefice a face la altarul noiei di-

vinități. În acea zi se dăde un prânz la palat unde se invită miniștri și o parte din deputați de colora Domnului și alți nehotărâți.

Între invitați se vedeau și advocați noștri. Prânzul fu splendid, dar un aer de tristețe plana pe frunțile celor inițiați în lovirea care era să se facă în acea noapte. Domnul însuși părea gânditor.

După masă, recepția în salonul galben fuse asemenea posomorâtă. Pe la miezul nopții invitați pleacă, după ce uni merseară într-o cameră spre a saluta pe Domn.

La miezul nopții Domnul se retrase în camera unde primă ziua. Acolo chemă miniștri și ținu consiliul.

Înainte de a ajunge în camera de consiliu, se vedură mai mulți oameni ai curții și chiar particulari inițiați în lovirea ce era a se da, veghind cu nerăbdare prin săli, între cari era și D. Tell, Prefectul de poliție, comandantul suprem militar, prefecți și suprefecți din județele vecine. Comandanți de oștire, — totă puterea era pe picior. Fisionomii teribile. — Mi se părea o noapte de conspirație, unde uciderea unui tiran este obiectul îngrijirilor conspiratorilor. Aceste frunți posomorâte mi se păreau sub o umbră de sânge.

Ca de postă, trăsurile pentru șese-deci de persoane erau preparate, la posturile lor. Nu se

aștepta de cât ordinul. Ministri ședură. Domnul puse cestiea desființării convenției în unele din părțile ei printr'o lovire de Stat. O mulțime de persoane erau scrise p'o listă, boeri și însuși liberali, frați noștri de esil, erau aici. Ei trebuiau să fie duși uni la Arnota, alți la alte monastiri. Se făcea excepție de A. G. Golescu Albul care, pentru cuvinte de amicie cu Domnul altă dată, se trimitea la Golesci lângă mamă-sa.

Discuția fuse foarte vie între ministri. Majoritatea aruncă această idee și făcu să înțeleagă că 'și va da demisia; patru ministri se declară contra, trei pentru. Cogălnicenu și Stege vorbiră cu multă hotărîre contra. Eu și Bălănescu fuserăm contra ca cei d'ănteiu. Primul ministru, între alte argumente, aminti o scrisoare a D-lui Negri prin care recomanda spre a întrebuinta moderația și blîndețea. După mai multe discuții, Domnul se dăte cu majoritatea. Pretestul ce se luă mai principal fuse că toate acele persoane cată să fie însciințate deja și să fi părăsit locașele lor. Ast-fel fuse pretestul cel puțin care se comunică agenților de serviciu ce stau în picîore și așteptau ordinul de arestare ca sbiri ce au să inhățe pe un acusat.

Se licențiază îndată cai, trăsuri. Baligot și Kneadul erau contrari unei asemenea lovirii de Stat. Ei făceau propagandă chiar ministrilor contrară. Cei alți cari apropiau tro-

nul erau pentru arestarea deputaţilor din opoziţie. Tóte aceste scene nocturne ale unei drame, erau ceva care semăna cu dramele ce se petreceau în palatul dogilor Veneţiei ; mi se părea un joc al Domnului ca să sperie óre-cum opoziţia, şi să o determine a merge pe calea legală. Domnul nu ţinu mult la opinia sa de arestare şi de proclamare a unei loviri de Stat. Cedă îndată ce vedu maioritarea ministrilor contrară ; chîamă pe prefectul poliţiei, pe Librecht, pe Florescu, îi consultă pe rînd înaintea ministrilor despre ceea ce credeau în privinţa arestărei oposanţilor.

Consultarea în secret de câte-va minute înainte cu doi advocaţi din cei mai renumiţi, Costaforul şi Boerescu, cari fusese invitaţi la masa domnescă, opinia contrarie a cător-va amici ai Domnului, me făceau să cred că cei patru ministri jucau rola lui Jocris.

Tóte actele pentru lovirea de Stat încredinţate lui Silion se cerură şi se desfiinţară.

Nu se vorbi în public despre acéstă scenă de nópte dela palat. Cu tóte acestea uni din capi opoziţiei sciaū ce-va, printr'un spion al lui Cuza lîngă ei şi care era spion al lor lîngă Cuza : un venetic.

Domnul avu întrevorbiri cu uni din membri maiorităţiei camerei spre a forma ministerul. Nu reuşi. Remăne încă. ministerul Co-

gălnicénu sub un vot de blam. Domnul vine cu hotărâre la o lovire de Stat. De afară nu avea nimic a se teme.

Prin convenție cum și prin tratatul de Paris, Români sunt cu totul autonomi pentru afacerile din ăntru ale țerei; prin urmare ei au dreptul a'și da legile și constituția care le place. Destul era a ține ordinea în țără și a nu aduce nici o supărare nici uneia din puterile garante.

La cad de a ne tása de lipsă de respect și deferință către puteri, prin această schimbare a constituției, se putea responde că : de la un popor mic la Puterile cele mari nu putea fi nici odată ofensă putincioasă, că puterea noastră era chiar slăbiciunea noastră și generositatea puterilor către noi. Către acestea schimbarea constituției nu se făcea înainte de a fi prevenite cel puțin unele din cabinetele acelea cari ne protegiau mai mult.

Cât pentru opuneră din ăntru, toate trebuia a se risipi în fața a două mari principii revoluționare pentru cari se făcea lovirea de Stat : libertatea țeranilor și egalitatea drepturilor politice. Nația în maioritate nu putea a nu primi o schimbare în propriile se interese.

Domnul avea decretul de disolvarea camerei în sîn. Căuta toate mijlocele a pune foc în inima lui Cogălnicénu spre a'l întărîta contra o-

poziției și contra camerei. Se dice chiar că omeni din camarilă îndemnară la interpelările ce 'i se făcură și la un vot de neîncredere ce privea persoana sa, ca săngerându'i ast-fel inima, să o înflacăre și să'l facă a lovi.

Deputați se adună la 2 Maiu. Cogălnicenu primesce în consiliul de ministri din mână Domnului la palat decretul de dizolvarea camerei. Primul ministru îi sărută mână într'un esces de simțimint. Ministri merg la adunare.

Poporul era mișcat, el aștepta ce-va în diia aceea. Școalele erau la Mitropolie. Deputați erau gînditori. Dela mórtea Catargiulni majoritatea conservatorilor nu aveau un cap ca să'i conducă. Dacă camera primea proiectul de lege rural și egalitatea drepturilor politice, ministerul nu mai făcea plebiscitul; dar acei omeni erau conduși de patimă, nu de cuvînt.

Scopul s'r fi atins fără să se sacrifice evenimentului ore-cari libertăți parlamentare ce se perdeau. Când ministri luară locuri pe bănci, șopta începu între deputați, pe urmă murmură. Iepurenu ia cuvîntul. Cogălnicenu consultă colegi dacă trebuie a se citi decretul de dizolvare. Se urcă la tribună. Strigăte, protestări, nu'l lasă a citi. El strigă că adunarea e dizolvată. Aruncă președintelui decretul. Ese din sală; uită pălăria, fuge mai tare de cît depu-

tați un școlar îi dă pe a sa. Dă ordin soldaților să ocupe sala adunărei, soldați ocup numai intrarea.

Uni din ministri cu mânele întinse, roșii sau palidi, strigați la deputați cari visați acum a proclama libertatea țeranilor.... târziu. Ocuparea sălei de afară făcu pe deputați să iasă. D. Plăino cu alți săriră prin fereste, fără a fi prigoniti de nimeni. Credeați că așa este datina.

Noi eșirăm vorbind cu deputați, ba încă unul, D. Niculescu, me apucă să me rōge a face o pensie la o femeie sărmană.

Poporul era mult pe stradă. Deputați se adunară la D. Oteteleșanu. Intre alți erau și de ai guvernului cari se dusesse să audă ce hotărâse camera disolvată, adică, cu alte vorbe, să spioneze. Ministri merșeră la Cogălnicenu acasă unde se trimisese căți-va soldați armați pe cari îi licenția neavând aflarea lor acolo nici un cuvânt.

Secopiară actele, ministri plăcară la palat. Acolo gășesc pe Domn în conferință cu consulul Franciei. Îi spuseră cele întîmplate. Consulul plăcă.

Atunci începu consiliul. Se espuse toate actele Statutului pe cari ministri le audă pentru prima oră.

Subscrișerăm fără discuție. La legea asupra libertății Presei, se făcu observare. Domnul

disese că acesta era cea mai bună în acea epocă. Cu toate acestea subscriu toți miniștri, căci uni din ei esita, între cari și eu. Domnlu promise că acest decret va exista numai pînă la plebiscit, ca să se oprască adversari libertății poporului și egalității drepturilor politice ce se proclama, a induce prin presă în eroré opinia publică, înainte ce nația își va da avisul seü suveran. Aceste vorbe ne determinară a subscri decretul blăstemat, noi cari priveam de bună credință în actul din acea și o revoluție, o întindere de libertăți, și cari suprimam o libertate! Acastă libertate oprită nu se dăte dupe plebiscit, după cum ni se promisese. Domnul nu 'și ținu parola, și Cogălnicénu profită a închide toate jurnalele libere, ca Ali-Paşa. *Trompeta* saü *Buciumul* fuse tasat cu graciösa numire de *corrupt și desfrănat*. Nu scia că o să vie timpul să recomande pe redactor a fi deputat în cameră! Vom vorbi de Presă mai înainte.

Proclamația mișcă totă nația. Manifestațiile, serbările urmară dupe datină. Opoziția vedënd aprobare generală, avu mare tact: ea tăcu. Lăsă ca timpul și greșelile guvernului să'i dea dreptate.

Districtele cele mai apăsate tresăriră de bucurie, creděnd momentul încetărei nemulțumirilor lor. Presa străină resună vestind o lovire

de Stat. Români din Transilvania vedură în acest act împuternicirea corónei Române și res-fățarea viselor lor de secolî neîmplinite.

Aceste manifestatîi nu fuseră urmate de acte mari îndată. Domnul esita a face ce-va în-a-in-te de plebiscit și de recunóscerea Puterilor garante a celor ce se făcuse deja în Bucuresci. Plebiscitul se face în fine, ca tóte plebiscitele cu înrîurirea guvernului; dar chiar fără acéstă înrîurire, el s'ar fi făcut cum s'a făcut căci a-cele ce se făcuseră erau chiar voința celor mai mulți cu dorința binelui pe care nu puteau să'l vadă încă.

Una din bazele cele mai mari pe care se ré-limă edificiul drepturilor omului, este fără îndoială întinderea dreptului electoral la tótă na-țiea, sufragiul universal. Pe cât acest drept nu va îmbrățișa tóte clasele, toți cetățeni, toți nu vor fi cetățeni.

Téra va fi proprietatea claselor, constituția va fi o minciună; libertatea, egalitatea, vor fi o minciună. Tóte bunurile nu vor fi de cât pen-tru clase. Cestia cea mare, de suveranitatea nației, de puterea nației, va fi o minciună, căci acolo unde toți nu au aceleași drepturi, toți nu au aceeași patrie ca să apere. Acolo nu se fac sacrificii de toți.

Clasele se fac caste, partidele facție. Spi-ritul public degeneră în opinie publică, adică

în opinia celor cari apăs. Ei singuri fac legile în favorul lor și le execut în favorul lor. Se fac două tabere în țară, căci sunt două cauze, cauza asupritorilor și cauza asupriților. De multe ori asupritori se fac inamici asupriților; de multe ori uni sau alți alerg, spre a fi serviți, la serviciul intereselor străinilor, vătămător pentru interesele nației.

Se dice însă că mulțimea este ignorantă, materialistă, lesne de amăgit sau corupt de către guvern; cu alte vorbe că guvernele cu dînsa, vor putea tot-d'a-una să aibă deputați sei.

Mulțimea nu se poate corupe, numărul ei o scapă; bugetul Statului nu ajunge spre a corupe sute de mii de suflete. Corupția mai curând poate triumfa în colegiuri unde nu are a corupe de cât patru, de ce sau două-deci de alegători din clasele ce trăiesc din bugetul statului.

Au dis uni că guvernele pot triumfa asupra glótelor tot-d'a-una prin amenințare. Acesta s'a vedut, dar o voință eșită în urma amenințărilor este mai puțin periculoasă de cât o voință eșită în urma corupției. Este cel puțin mai puțin imorală. Amenințarea perde înfrîngerea sa în cele din urmă încercări. Ori cu guverne, ori cu controlul lor: Camerile. Domnul ei însuși, spiritul public, ori-ce nație au con-

sciința suveranității sele. Dacă o nație nu are nici odată guvern, Domn, camere, de cât aceia cari privesc în nație o turmă de sclavi, și dacă aceste turme de sclavi n'aș conștiința drepturilor lor, atunci acea nație perde dreptul la libertate, la fericire, și numai este trebuincioasă; dar națiile recunosc erorile și se corrig.

Esperiința va da putere și viață sufragiului universal. Acéstă esperiință vine răpede, căci este cerută de trebuințele publice.

Nu este ridicul când patru alegători trimit un deputat? Acésta se chîamă voința nației? Acești patru alegători aș ei cel puțin mai multă amóre de patrie, de libertate, ei cari domin, cari se bucur de tóte bunurile, de cât mulțimea care este oprimată și are totul a dori? Dorințele mulțimei, orî-care ar fi acea mulțime, sunt tot-d'a-una mai generóse. Ele nu se opresc de cât sub tiranie și sub pradă. Dar care este scopul egalității drepturilor de cât a mulțumi și împăca pe toți?

Guvernul dupe 2 Maiu abusă de mulțime. Care fu sórta lui? Acea mulțime în 11 Februar află resbunarea sa, pentru că acel guvern o silise să aibă o altă voință.

Acéstă cestie de egalitatea drepturilor este atât de reu vedută de tirani noștri, în cât, sciind că ea are viitor prin desvoltarea sciinților

în mulțime, refuză sistematic a da mulțimei luminele cari pot să o ridice la rangul său și să'îdea drepturile sele. Toți cei ce nu sunt cu poporul, voiesc un popor ignorant și rob, ca să putem să'l exploatăm. Castele au lărgit cercul lor, dar n'au încetat încă.

Revoluția dela 11 Februarie, dând libertăți de presă și de adunări cari nu erau simțite de cât de clasele dominante, nu făcu nimic pentru suveranitatea națională; această suveranitate națională fuse chiar restrânsă prin noa lege electorală. Principul centralisarei puterilor în guvern care este legat strâns cu cestia restrângerei alegerilor, nu se sdrobi. Descentralizarea puterilor ar fi preparat terîmul dreptului tuturilor la alegeri, ar fi nivelat clasele.

Clasele ce sunt mulțimea sunt tacsate de ignorință și fără conștiința drepturilor lor, libertăților lor. Clasele chiămate a guverna țera sunt ore la înălțimea lor? Sunt mai luminate, mai morale? Una din cauzele pentru care administrația țerei a fost tot-d'a-una rea, nu este ore lipsa de capacitatea funcționarilor în specialitățile în cari sunt chiămați a funcționa? Comerțul este în majoritate străin și lăcom. Reprezentanți nației fără conștiința sacrificelor în interesele publice, fără conștiința datoriiilor și drepturilor. În toate aceste clase sunt escepții onorabile, ceea ce a făcut să se mai în-

tărdie disoluția nației. Sub Adrian veni o epocă ca aceea în care trăiesc Români. Cei puternici se puseră să despoe Statul. Adrian face o lege că nici un senator să nu pótă face întreprinderi cu Statul, nici sub numele lui, nici sub nume străin, de orî-ce natură ar fi ele.

Acésta puse un termen sistemului de corupție care începea cu senatori, căci pedépsa era fôrte aspră pentru aceia cari ar fi călcat legea. Acéstă măsură contribui la moralisarea epocei lui Antonin cel Pios și lui Antonin filosoful.

Guvernul care la noi are să facă asemenea fapte, nu este încă născut, și nu va nasce nici o dată pe cât țera va fi proprietatea celor ce o guvern.

La Ministerul cultelor era confusie. Erau directori de secții, ei subscriau toți mandatele de sume mari de bani în locul ministrului. Se opriră. Se numiră îndată egumeni Români în locul egumenilor Greci, după o listă de recomandatie trimisă de Mitropolie. Se scădură bugetele enorme de chîeltuieli ce erau trecute în bugetele monastirilor liberate. Se scădură lefile egumenilor și o mulțime de alte chîeltuieli trecute în bugetul general al ministerului și în acela al monastirilor închinat ce căuta a se chîeltui. Aceste desființări și altele dară o economie de câte-va milioane în acel an.

Secularisându-se monastirile chinovii, se numără comitete, se așază un spital cu toate cele necesare la fie-care monastire, școlă c'un profesor, un medic, cari ședea în monastiri. Spital și școlă, medic și profesor, cu schimbarea ministerului, fuseră desființați, proiectându-se școli *popesci*.

Și obiectele cumpărate pentru spitalele monastirilor, vindute.

Se hotărîse centralizarea schiturilor mici în cele mai mari monastiri. Acesta da o mare economie și îmbunătățea sorta acestor poporații monahice. Se lăsară cum au fost înainte.

Se făcu o facultate de litere la București. Se mări numărul elevilor în toate seminarele și pensionatele Statului, Școlile primare din orașe. Se trecură în buget o mie școli sătești în Moldova, cari se desființară mai târziu.

Se elaboră legea instrucției. O dedeiu la adunare, se votă cu aplauze. Domnul refuză d'a o sancționa și o trimise la consiliul de Stat. Acesta o modifică, o face în partea sa politică mai servilă. Guvernul necurățit încă de fumul aristocratic, schimbă cele mai mari principii de libertate, precum inamovibilitatea tuturilor profesorilor și institutorilor pe care o lasă ca privilegiu numai pentru profesori superiori și o desființează pentru institutori dela școli primare. Domnul o sancționează ast-fel.

Serviciul averilor monastirescî îl trecem la ministerul finanțelor dela culte, căci visteria care strângea veniturile avea agenți destui de serviciu, și la culte nu era nici unul. D. Cogălnicenu, ministru de lucrări publice, voi să le trecă la al seǔ minister. Nu reuși.

Secularisaîu îndată monastirile chinovii cari aveau câte-va milióne. ce se risipeau de magnati monahi, fără nici un control din partea nimeluî. Din acele venituri ale schiturilor avute se dete celor sărmame. O propunere rușinosă din partea călugărilor, me făcu a le secularisa răpede.

De mulți ani se vorbea despre nisce venituri ale monastirei Măricuța de cari se bucura principele Ipsilanti ca proprietar. Scriseîu la arhive a se căuta hrisóvele. Lucrarea arhivei se espuse eforilor advocați, cari găsiră că condițiile acelei tutele asupra averilor monastirei nu erau îndeplinite nici odată. Cer secularizarea lor la ministri, se dă. Domnul aprobă. Secfestru se pune îndată pe averea Statuluî cotropită de străini. *Romănul* declară că acesta era un act frumos.

După căt-va timp epitropul dăte o petiție la cele șapte puteri garante, aretând că a fost despuiat. Puterile trimise note prin cari aretau Domnuluî acéstă despuiere. Ministrul N. Cre-

țulescu care venise atunci, răspunde cu un memoriu despre adevăratul curs al cestiei.

Puterile satisfăcute, tăcură. Statul fuse îndemnisat de dreptul său pierdut.

Darăm un credit de un milion pentru ducerea Domnului la Constantinopoli. Acesta era necesar la esistența țerei. Se ceru alt credit de șapte sute cincizeci mii lei pentru presă și plebiscit, 600 mii lei pentru cumperarea de mobilele la palat. Domnul plăcă. Mai mulți funcționari publici cari nu erau de ideea ce se realizase, dară demisiile lor, uni numai din posturi nesalariate, ceea ce făcu să ridice mulți. Nu exista nici o ură între oameni. Opoziția scotea vorbe că Domnul era arestat la Constantinopoli. Ministerul cărmuia țera. Nu se întâmplă nici un incident. Români sunt poporul din totă Europa care, dupe o revoluție, este cel mai pacific, cel mai supus. Nimeni nu scria nimic de la Constantinopoli. Orbescu voi să-și dea demisia înaintea revenirii Domnului.

Primul ministru era îngrijat de vorbele ce se făceau.

În fine veni scire despre încuviințarea plebiscitului și reînturnarea Domnului în capitală.

Orbescu și cu mine merserăm la Giurgiū înaintea Domnului. Domnul sosi a doua zi pe un vapor otoman cu doi pași dați dela Pórtă spre a-l însoți. Acolo ne spuse că Puterile garante

și Pórta Otomană au primit Statutul cu óre cari corecții făcute de ambasadori; că înainte de formarea camerilor, guvernul avea drept a face legi prin decrete; dar că se căpătase un mare drept, acela de a face legile cari vrem, fără a le mai aproba puterile. Acesta era în principiu în tratatul din Paris și făceam paradă cu ce nu era meritul nostru.

Domnul se întórse schimbat de la Constantinopoli. Cestia monastirilor închinat rămăsese a se desbate de o comisie încă. Veni însoțit de ministrul din afară și de principele Cantacuzin. Ne primi destul de rece. Îl urmarăm în capitală unde intrând cu mare păradă, ne apucă o plóie ce nu'mi păru semn bun. Acéstă plóie sparse parada și goni mulțimea.

Trecu mai multe zile pînă să vie de la Constantinopoli actul de recunóscere, ceea ce dăte ocașie unora a vorbi multe despre robirea drepturilor țerei, și ceea ce mărturesc că me făcu a nu subscrie acel Statut și a'mida demisia, privind acéstă ca o călcare a drepturilor țerei.

Acéstă era și ideea Domnului care voia să aducă în minister ómenii proprii sistemului ce voia a inaugura, cu ministri fără voință.

Invitați pe Orbescu și ne darăm amândoi demisia înaintea venirii recunóscerei statutului. Calea ce lua guvernul nu ne plăcea. Camarila și favoriți ridicară fruntea mai sus de

cât tot-d'a-una. Miniștri deveneau nisce valetii. Camera nu-i mai protegia; perduseră și prestigiul ce aveau înainte când ei puteau să aibă protecția adunării și care îi făcea a fi respectați la curte. Camarila femiască și camarila ocultă făcea tot. Nu se mai ascundea. Un cinism teribil înmuguresce pe totă ziua în jurul tronului. Domnul ne dăse într-o zi: «Ce am voit, am dobândit: Puterea absolută.»

Vorbiiu într-o zi cu Domnul, spunându-i că cu mijlocele și oameni de față nu va merge la țelul cel mare care își propusese; că ar fi politic a chîama chiar din adversari să ia parte la lucrurile publice, pe aceia cari ar voi să primească; că ar fi o mare garanție pentru un viitor bun și pentru libertățile țerei despre cari opinia începe a se îndoii, vedînd că în loc de a pași spre mai întinse libertăți, mergem la restrîngerea libertăților.

Domnul îmi dăse să vorbesc cu Ion Ghica și cu Brătianu. Nu am vorbit, căci în toate zilele vedeam guvernul izolându-se lîngă tron și tronul izolându-se de nație.

Nu îmi primi demisiunea, căci aștepta dela noi cel puțin a subscri recunoșcerea Statutului, și avea drept a o aștepta. Remaserăm încă câte-va zile pînă să vie Statutul recunoscut pe care îl subscrim și eu și Orbescu.

și în aceeași zi părăsirăm un minister a cărui politică nu ne mai convenia.

Domnul N. Crețulescu veni la ministerul cultelor, instrucției și justiției, cutóte urile camarilei care în aceste două terime nu putuse lucra. Numi chiar o comisie secretă a cerceta actele mele și nu găsi de cât fapte de care voia a fugi. Bugetul făcut și sancționat de Domn, îl schimbă. La justiție se destituă judecători ca ómenī cari nu erau boeri, cel puțin așa se dăsesse Domnului care imputa ministrului.

De aici începe epoca cea vestită.

Se prefac bugetele, se sancționez pe venituri fictive, urmând caprițiul secretarului din visterie sau ordinului ministrului de a pune venit cutarə sumă care trebuia spre a se cheltui. Se dicea și se făcea. Se făcea un buget general de cheltueli noi adăogite prin înmulțirea personalului în administrație și urcarea salarelor. Se face împrumutul Stern. Se gândi la vîndarea unor părți din moșiile Statului.

Dupe ce se regulă ast-fel bugetele cari nici prin consiliul de ministri nu trecură tóte, ci fie-care ministru își făcu bugetul cum înțelese el, începu epoca concesiilor. Consiliul de Stat intră în lucrare.

Tóte concesiile nu veniaū din inițiativa ministrilor. Era o idee la curte că cu cât România va angaja la dînsa capitalele streine, cu

atât puterile vor fi interesate a menține integritatea României, idee imorală.

Se votă legea rurală de Consiliul de Stat, cu condiție a se pune mai târziu în lucrare.

Ministru Cogălnicenu era de părere a se executa îndată. Scrise depeșe pe la prefecți dacă răspund de liniște în nerăbdarea populației rurale. Din toate părțile vin răspunsuri că este nevoie a se executa îndată această mare lege. Cogălnicenu voia să o execute pe cât va fi la minister. Prefecți răspundeau ca lachei.

Sera este masă mare la palatul dela Cotroceni. Ostirea bucurasă dănuiesce la scirea ce a luat că părinți ei însuși sunt liberi, sunt cetățeni, că lanțurile lor sunt fărâmate.

Acastă bucurie se întinse peste totă nația. Era cea d'ănteiu și cea mai mare libertate ce se dase și pe care țerani erau să o simtă îndată.

Acesta fuse cea mai frumoasă zi din viața Domnului Cuza, din viața nației Române chiar. Mihaïu se încoronă de o glorie neperitoare în luptele sale. Dar interesele de a restabili în sate pe țerani cari desertați ca nomazi, și interesele de a putea avea cu sine pe boeri contra inamicilor de afară, îl făcură să constrângă pe țerani pe moșiile proprietarilor ca clăcași. Domnul Cuza se ridică în fața lui Mihaïu.

Primul ministru se ocupă cu listele electo-

rale. Lasă prefectilor facultatea de a alege. Tristă constituție!!

De alegeri ținea sorta noului ordin de lucruri. Voia camere care să nu vie spre a disconviința actul dela 2 Maiu.

În acéastă cale de înriure asupra alegerilor dictată de un cuvînt de Stat, vine să se uniască simpatiile camarilei în alegerea deputatilor. Curtea comanda d'a dreptul prefectilor saũ mai bine capilor de stații telegrafice persónele ce trebuiaũ alese.

D. Cogălnicenu face o căletorie prin țeră în mica Valahie. El face a fi primit ca un Domn. Se înturnă. Camarila murmură contra primului ministru. Unii din colegi se unesc vocea cu cei cari bănuiaũ pe primul ministru de ambiție. Domnul așteptă deschiderea camerilor, spre a sdrobi pe primul ministru, ce visa la tron dupe opinia Camarilei. Camerile compuse de servili: admitînd starea lucrurilor ca să placă tronului și condusă de însinuirile Camarilei și unei părți din cameră escitată de cei-l-alti ministri cari voiaũ destituirea lui Cogălnicenu, dăte primului ministru un fel de blam care nu a putut displace Suveranului. Înainte de acest blam, primul ministru conduse camerile cu bageta sa magică din care cura favórele. Dar într'o di voind a merge la palat, întâlnește pe ministrul favorit Bălănescu care îi anunță că

nu mai este prim ministru, că este înlocuit cu N. Crețulescu. Constituția nu mai există de cât cu numele !

Primul ministrul Cogălnicenu fuse prea mult confient în frumoșele speranțe ce îi da Domnul. Tinu ordonanțele asupra Presei și închise câte-va jurnale ca să placă Suveranului; dar Suveranul condus în eróre de Camarilă și de alți favoriți, vedea în primul seú ministru un rival la tron și în politica sa docilă o politică calculată. Cu depărtarea primului ministru, se depărtă óre-cum dela guvern activitatea și în-telegința dibace care pînă aci sprijiniau cu tótă a lor înrîurire un guvern personal, făcënd a se uita regresul pentru libertăți perdute. Moli-ciunea și necapacitatea veniră a se uni cu arbitrarul. Noul guvern era slab. Miniștri dispărură în fața Camarilei. Numai era minîster Constituțional. Miniștri numai erau responsabili de actele lor, ne mai făcënd nimic printr'înși.

Cogălnicenu descoperise complotul Suțu, care mi s'a părut o farsă. Suțu, P. Balș și doctorul erau arestați asupra descoperirei unor scrisori. Domnul dete ordin a se închide procesul și grăția pe acusat, înainte depărtării Cogălnicenuului din minîster.

Domnul avea aerul că guverná. Minîster, Camere supuse. Presa închisă. Opoziția tăcea.

Concesiile ploaă. Opinia publică se schimbă. Relele țerei nu se îndreptez; legile nu se esecut, arbitrarul se întinde peste tot. Capul telegrafelor conduce ministerul. Cinismul cel mai teribil, unul din relele ce aduce guvernele absolute, se întinde în toate părțile.

Acest cinism a reaprins desprețul seă pentru legi, pentru datine. Societatea omenescă se apropie de căne, singurul animal care nu are pudore. Mascima scôlei lui Diogen că tot ce natura iartă, pôte a se face la rađele sórelui, se puse în practică. Se uită că vocea naturei chiar ne dăce că simțimîntul pudorei a intrat în inima omului din đioa când perdu inocința. Natura chiar are pudorea sa : în umbră, în tăcere ea se reproduce. Paserile se ascund în tufișe în primăvara amorului lor. Hărele selbatice chiar se ascund în fundul pădurilor. Cănele și omul pe cari pudorea nu 'i mai domină, nu mai ascund nimic. Tot se făcea de față de către cei puterici. Esemplul se coboră, se întinde, încinge o lume fără principii. Se calcă legile fără pedepsire și fără ascundere; se face un merit din tot ce este condamnat de virtute; nu se mai ascunde nimic rușinos, nici în administrație, nici în viața privată. Cel din urmă vestmînt de pudore este aruncat dupe fapte. Regimul mirosea a despotism, un despotism fără tendință. Laudele din jurnale se

cumpărau cu bani de față, simpatiile se cumpărau cu funcții de față; numai era acesta scopul în care se făcuse 2 Maiū. 2 Maiū făcut spre a ajunge la mai întinse libertăți, era deturnat dela ținta sa. Guvernul era absolut. În putere nu se mai căuta de cât satisfacerea patimilor celor ce guvernaū, câte-va mesuri mari ce se luară în urmă, fuseră inspirate mai mult ca mijlóce d'a amuți opoziția. Voința Suveranului era singura lege; împărtășită cu amici seī. Corporațiile nu mai erau de cât organe ale guvernului. Tot tindea a se centralisa într'un om, privit ca proprietar al țerei. Tribunalele subordonate la capriciul puterei; sentințele lor se puteau comanda. Nu mai era de cât un princip : arbitrarul. Domnul se desceptă în murmura nemulțumirilor; crede că va îndrepta lucrurile printr'o schimbare de minister. Nu era uciderea sistemului ce se căuta, ci mijlocul spre a împăca o partidă de care se temea. Remediul era o ficție. În aceste cugătări chīamă la minister pe D. C. Bosianu, Vice-președinte al Consiliului de Stat. Dar acest minister încă nu putu îndrepta nimic. Compus de ómenī instruiți, el aruncă speranțe mari în public, însă sistemul nu se schimbă. Adevăratul minister nu era ministerul. D. C. Bosianu, puse óre-care ordin în observarea legilor; dar priimi de câte-va orī ordinele tronului

voințele Camarilei, și le esecută cu cea mai mare bună-voință; dar Camarila mergea mai departe, și în acele ordine interesele personale nu erau puțin pronunțate. Ast-fel se încuviințară multe mesuri la telegraf, mesuri din familia aceea de neregularități aderente regimului nou. D. Vernescu ținu fruntea sus.

Acest minister cădu sub voința camarilei, care nu mai suferea nici un element străin la putere. Ce erau pentru dînsa acești oameni cari rechiămau la legi, cu toate că nu le respectau tot-d'auna? Aici este casul a aminti o epigramă a lui Marțial: «Mî-ai vîndut acest rob dicînd că e nebun, dă-mi bani înapoi, căci el este un înțelept.»

Camarila nu înțelegea că mai presus de cuvinte politice este voința unor legi decretate. Cu toate acestea acest minister făcuse încă concesii puteri. El nu mulțumi nici puterea, nici opinia publică care se forma neîncetat contra arbitrarului. Se porni din Moldova reclamații, căci se daseră multe de moșii. Ministerul trecut făcuse o licitație de mai multe moșii; prețurile fiind mici, se refuseră. Veni ministerul nou. Acesta pentru cauză de urgență prevădută de legea comparabilității, ceru la consiliul de ministri facultatea de a da unele moșii fără altă licitație, dar cu prețuri mai mari de cît cele eșite, la cine va voi ministrul finanțelor. Acesta aduse reclama-

ții la consiliul de Stat contra ministrului finanțelor. Consiliul de Stat, observând acsul de urgență pronunțat de lege, trece la ordinea zilei, după ce cercetă dosarul. Camarila impută această ministerului, și ministerul cădu căci Domnul voia pe N. Crețulescu, candidatul Camarilei.

În consiliul de Stat se votase mai multe legi mari, însă spiritul acestor legi era pentru centralizarea tuturilor puterilor în mâna Domnului. Condica civilă a lui Napoleon se adoptă cu acest defect: Căsătoriile trecură la primăria aservite guvernului; divorțul trecu la tribunale, aservite guvernului.

În această condică se aruncă un mare principiu printr'un articol. Străini de rit ce nu erau creștini, precum evrei, și străini creștini puteau cere la cameră naturalizația lor cu drepturile politice. Acest articol era dibaci. El era expresia tolerinței românilor pentru toți omeni d'opotrivă și punea tot-d'o-dată un friu abuzului, lăsând Camerilor facultatea a da naturalizația după al ei capriciu.

Acest princip pus în lege făcu impresie în Europa într'un cas restrâns. În țară după datina veche de a nu citi nimeni nimic, nici chiar legile publicate, articolul trecu în tăcere. Nici un Evreu nu ceru naturalizația. Tocmai după 11 Februarie, când se elabera constituția, Capi

revoluției prin D. Ion Ghica, setoși d'a atrage a-
 supra nației și a partidei triumfătoare gloria tri-
 umfului unui mare princip de torință, pretinse an-
 tei în consiliul de Stat, a se trece acest principiu
 și în o constituție. Fie-cine își amintă cele întâm-
 plate la ușa camerei și dărămarea havrei evreilor
 în capitală în ziua când se desbătea acest articol
 spre a face parte din noa constituție și cum ca-
 mera îl înlătură. Din toate cestiile vitale ale na-
 ției, credem că acesta este principală. Nu mai
 este o cestie de fanatism eretică ce revoltă popo-
 rul, a se da acest drept evreilor. Este o cestie de
 interes național, de invasia României prin a-
 ceste orde numeroase, cei din urmă barbari cari
 veniră în urma Ungurilor, în pământul Daciei
 de dincóce de Carpați. Anticele invasi bar-
 bare treceau peste țară, ședeau cât-va timp și
 se duceau. Dreptul lor era în armele lor. A-
 cestă noastră invasie de evrei, vine nencetat, își ia
 posesie, fără arme și fără mijloce de viață;
 șede în țară, cu pasportul străine său fără pas-
 porturi; cu datine barbare, imorale; se in-
 troduce în arterele, în vinele vieții nației cu
 un venin ucigător; înecând poporația română,
 comerciul, înlocuind elementul român, stricând
 pomerciul românilor, traficând, încelând fără
 cedepsire. Când o mare invasie străină calcă
 hotarele unei, nații acea nație are dreptul și da-
 toria a'și apăra naționalitatea ei. În Paris de ar

păși acéastă imundă poporație, parisiani ar ucid-e-o cu petre de desgust.

Dela un Domn Sturđa evrei găsiră în Moldova o cale deschisă ca să năvălescă. Aceste invasiî nencetat se tolerară pentru interese egoiste ale acelora cari dominau acea țără. În Valahia intrarea evreilor era oprită, în țără numai evrei mai distinși aveau dreptul a intra. În Moldova proprietari deschiseră sînul invasiiei evreesci. Hotarele despre Austria și Rusia le era deschise. Orașele se umplură de evrei. Atunci ei alergară prin sate, umplură satele Moldovei. Acești ômenî industriași conveniau de minune proprietarilor cari nu se gîndeau de cît la propriile interese și nici de cum la interesele patriei. Evrei erau mai bune instrumente de despoiere pentru nefericita poporație română, de cît Moldoveni. Ei urcară prețul hanurilor, cărciumilor boeresci, siguri că pot veni la un capăt prin tolerința celor țari, complici ai neorînduelilor prin cari ei specula pe țeranî. Veni lucrul acolo că Români nu mai puteau trăi fără evrei, fără aceste turme de invasiie cari le făceau trebile. În aparință. Dar veni timpul când fața Moldovei luă o fisionomie ebraică, când numărul poporației jidovesci fuse atât de mare în cît anunța de a îneca numărul poporației române; când luară tot din mănecile Românilor și nu le mai lăsară de cît funcțiile pu-

blice cele mai mari, cu alte vorbe numai guvernul țerei. Acestă poporație era natural, după ce s'a substituit poporației moldave prin comer-ciū, industrie, și altele, să le ea și guvernul din mână, și funcțiile. Dic că acesta pôte să fie ast-fel, încă cu o creștere de populație judaică căci orî-ce guvern devine cu timpul espresia majorității populației aceea care a pus mână pe tot ce este viață materială într'o nație. Aceste invasiū se vărsară și în Valahia. Crescënd, ele se puseră a cugeta la drepturi politice.

Culpa invasiiei care pôte deveni într'o di un mare pericol pentru nația Română, este a guvernelor Române și a Românilor ei ênsuși. Invasia cumperă cu banī intrarea sa în țēră, în góna ce le făceaū din Rusia și din Austria, cumperă cu banī de la împiegați hotarelor cari, în contra ordinelor, îi lăsa să intre pe ascuns. Veni un timp, când din impasibilitatea saū réoa credință a guvernelor, chīar împiegați hotarelor erau numiți dintre Evrei, cari le da trecere pe ascuns urmând ordinele confrățiilor lor secrete. Ceea ce este mai desperător este că acest element nu se schimbă în nimic, nici chīar în barbaria sa. Nu are pentru patria comună nici un simțimînt. Trăiesc între Moldoveni, ca străini inamici.

Temerea decotropire, ce este un simțimînt natural la orî-care nație, făcea pe Români să ră-

dice fruntea și să denunțe un mare pericol în viitor. Evrei din statele civilisate cari au acaparat Presa și tesauri, dar confundați în națiunile civilisate pînă a împărtăși simțimintele națiilor unde locuiesc, înriurez asupra guvernelor Europei și asupra presei făcînd să se credă că Evrei dela noi sunt ceea ce sunt Ebrei din Europa, și prin această înriurare se dă invasiilor sîmbor și se neteșește calea către o completă ruinare a nației Române.

Cestia este gravă. Conflicte teribile între Români și Ebrei murgesc în viitor. Ar fi trebuit ca guvernul să se gîndescă cu multă maturitate la această cestie, la măsurile ce sunt a se lua spre a opri pericolul înainte de a naște. Cel puțin s'ar putea închide hotarele cetelor de invasiie ce vin neîncetat.

«Cestia Ebreilor aici nu este o cestie de netolerință.»

Români nu sunt mai fanatici de cît propagandele catolice și protestante în Oriente. Ei nu se înfig a converti pe nimeni, prin urmare sunt mai toleranți de cît cei-l-alți cari le impută netolerința. Pentru Români cestia Ebreilor este cu totul o cestie de naționalitate.

Este dreptul de apărare.

Domnul își dăte multă ostenelă cu armata. Principiile armatei erau detronate. Armata

ea însăși în personalul seǔ, avu aceeași sǔrtă ca cele-l-alte ramuri ale administrației țerei. Armata singură se bucurase încă de inamovibilitate, acesta se perdu. Siliră toți oficeri vechi a demisiona și a se retrage la pensie. Ceea ce plătea Statul acestor oficeri pentru serviciul lor, fuse silit a le plăti ca pensionari; plăti asemenea aceleași lefi altor ce îi înlocuiră, alți în care regimul avea încredere. Spiritul armatei se cletenă, budgetul statului se încărcă, statul perdu experiența și știința acelor ómenii. Tóte acestea erau însuflate Domnului de a'si face partida sa în ostire. Politica perdeu armata. Nu câștigă din acesta nici Domnul, nici ministrul seǔ, nici armata.

Acésta era o rea administrație. Era imaginea voinței acelor guverne cari tind a face din armată ca din nație proprietatea lor. Și unde se făceau acestea? într'o țéră unde ministerele treceau ca umbrele, unde nici o dinastie nu prindea rădăcina, unde Domni cădând nu lăsaú după ei nici un suflet ca să'i doriască, unde ședând chiar pe tron erau călători!

De ne vom duce la starea administrației armatei iécă ce era, ce ne spun budgetele de atunci. Patru spre-dece mii soldați regulați, costând aprópe la 40 milioane pe an cu creditele peste budget. Mai multe mii lipsiaú din acest numer pentru caúsă de dosire, de maladie, de dare fără

mesură a soldaților ca șerbî pe la oficerî. Rămănea opt mii de ómenî respândiți prin tótă țera. Un soldat costa de doă orî mai mult de cît un soldat din Germania, de trei orî mai mult de cît un soldat Rus, tóte chieltuelile sò-cotindu-se

Ar fi cređut cine-va că cele 40 de milióne nu aveau frumósa și patriotica menire a ține o armată, ci numai a fi un mijloc politic pentru încuragîirea caselor din Paris cari ne vindeau lucrurile armatei de trei orî mai scumpe de cît costul lor.

Nu vedem dar nici o dorință pe acel timp de a pune ostirea pe picior de apărare a țerei. Nu cu dece nici cu patru-spre-dece mii de ómenî Domni vechi cei viteji apărau țera de inimici și se încărca nația de gloria aceea în ale cărei rađe astă-dî trăiesc încă drepturile patriei. Trebuințele țerei se măresc cu țera și trebuie o mare armată. Este adevér că votă o lege de armare; se sancționă, dar nu se puse în esecúție. Se dice că Turcia protestase.

România se apără de tratate, nu de armatele sale,—diceau amici aceloră ce ne vedeau cu părere de reu revenind la sórele vieței. Se póte; dar atunci pentru ce se chieltuesc patru-deci de milióne pe an cu armata, când ne apăr tratatele!

Nu póte esista Stat fără armată. Gradul des-

voltărei unei armate decidă de gradul puterii unui Stat. Nația Română nu putea să mai trăiască o viață de servilitate cum trăi sub Domni Fanarioți. Statul se anulase, căci nația se desărmase. Viitorul va fi roditor în așteptări de sacrificiū dela Români pentru patria lor, singura condiție de a păstra Statul lor. Nearmarea țerei este perirea nației într'un viitor apropiat. Societatea liberă, refusând sacrificiile pentru armare, nu le va refusa, când nu va mai fi un Stat, pentru un tiran străin, atunci când sângele ei se va vărsa pentru păstrarea robiei se și puterea inamicilor.

Armata ast-fel cum era redusă era nemulțumită de sôrtă sa. Rangurile nu se da dupe drept tot-d'a-una. Armata ea ênsăși trebui a se supune la legea sistemului de corupție la care se supusese tótă nația; dar ea murmură încă, Domnul făcea mult pentru uni din oficeri; dar uni din oficeri nu erau spiritul armatei, ci opinia ei, precum presa complăcută nu era spiritul public, ci opinia dependindă de circumstanțe. Nemulțumirea remăsese generală. Cu tóte acestea în armată era mai multă viață română.

Presa francesă din opoziție începe a blama lovirea de Stat dela 2 Maiū. Ea cređu că era acelaș lucru ca lovirea de Stat dela Decembriū a Imperatorului Francieiși cum nu putea lovi în

acesta direct, lovîa indirect, lovînd în Domnul Cuza și 2 Maiu. Lovirea de Stat din Bucuresci era privită ca aceea a lui Fostin I. Se hotărîse în timpul acela fonduri de presă și Presa străină nu apăra guvernul, și agintele dela Paris scria că n'a primit fonduri pentru acesta.

În Camera ce se deschisese urmau certe. Deputați aleși de guvern și o minoritate turbulentă. Se votez legi. Se retrage legea tasei tutunului câte-va zile înaintea închiderii Camerilor. Camerile se închid. Tasa se schimbă iar în monopol; dar un monopol al guvernului unde tutunul tot îl cumpera Statul, și îl vindea prin neguțători; lipsia împachetarea și sigilul guvernului, din această cauză se făcu pierdere pentru Stat, și aceste pierderi se adăogară prin o noă lege făcută mai în urmă. Neguțători de tutun vindeau tutunurile lor cari nu le declarase, cu un preț mare mai mult de cât tutunul guvernului care era cumperat, după aprețuirile neguțătorilor, și care se ridicase în preț.

Uni, știind că s'a promulgat această lege de consiliul de Stat, cumper tutunuri ordinare cu preț mic dela țeranî și le vinde cu preț mult mai mare la Stat, înainte de alți.

Se angajă Statul pentru 12 ani către Godillot a cumpera obiecte de oștire cu prețuri de care se vorbeau că sunt prea ridicate, cu prețuri

declarate de ministru ca prețuri ale guvernului Franciei, ceea ce se dice că n'a fost ast-fel.

Opoziția ținea strictă socoteală de toate aceste concesiї ce le presinta sub forma unei mari risipe pentru finanțele țerei. Păru un jurnal al opoziției organizate și unite. Redactori se erau capi din toate fracțiile, numiți cu titlurile lor trecute.

Acest jurnal vorbea de principe străin, dorință exprimată de divanul ad-hoc. Guvernul rămăsese taciturn. El înțelegea neapărat conspirația tăcută și 'și prepara mijlocele de apărare în tăcere. Era mult timp de când nu vedusem pe Domn, nu mai mergeam pe la Palat. Domnul era în ajunul plecării se la băi. Eu plecau în Italia. Uni ghiceau că Domnul plécă ca să nu fie față la o sângeroasă lovire ce era să se facă pe străde contra unei revoluții, și lăsa totă răspunderea asupra miniștrilor, ca, ori-cum s'ar întâmpla, să fie afară din cesticie.

Ajunseu în Italia la Turin, aici citesc în ziare că în Bucuresci a izbucnit o revoluție sângeroasă; citesc acesta în toate jurnalele italiene și franceze. Peste trei zile aceleași jurnale desmințiau sgomotul revoluției. În dată ce ajunseu la Turin, primesc visita onorabilului D V. Rusca la acest filoromân renumit, jurnalist și deputat la Cameră. Cum me vede, îmi dă o scire foarte gravă și tristă pentru speranțele Românilor

puse în protecția puterilor Occidentale. Îmi dîse că de cinci zile ministrul Italian a chîmăat pe deputați și jurnaliști liberali Italiani și le-a anunțat venirea unei note dela ministrul Franciei prin care se impune guvernului Italian a cere dela Austria să ceda Italiei Venetia și să ia în schimb Principatele-Române dela Dunăre. Se invita deputați Italiani a sprijini în Cameră această idee, căci de și era o idee funestă pentru România, de și Italia are legături de sînge cu România, dar era salutul Italiei, căci cu armele nu se putea face d'o-cam-dată nimic, rămîind mai târziu, când Italia se va întări, a repara cu armele în mână acesta. Deputați promiseră a nu apăra lucrul, dar nici a-l combate; însă nu trecuse patru zile și veni altă notă dela ministrul Franciei, spre a nu cere încă aceste cedare dela Austria d'o-cam-dată; se amăna cedererea pînă la a doa avisare. Această din urmă seire me asigură; dar cea d'antei era de natură a întrista pe orî-ce Român cari 'și iubia țera sa.

Câte-va zile mai 'nainte aflăi că un secretar dela un minister Italian se presinta la Constantinopol înaintea marelui Vizir Ali-Pașa. El cerea ca Turcia să cede a Austriei Bosnia și Hertegovina și Italia să despăgubiască în bani pe Turcia. « Vizirul respondea că Sultani au

luat acele țeri cu armele în mână și numai cu armele în mână le va da.»

Ideea de a ne da Austriei se espi ă pentru prima oră într'o scrisore a Comitelui Zamoiski către imperatul Francesilor în timpul resbelului Crimeei. El cerea ca Principatele să fie date Austriei în schimbul Galitiiei și pentru prețul alianței sele. Lăsa să se console Români cu ideea că România, dată în robie Austriei, nu va avea a perde ci a câștiga căci ea se va uni cu alte milioane de Români cari, uniți într'un corp, vor putea în viitor a forma un singur Stat. D. Mălinescu răspunde în Presa francesă contra acestei nefericite ucideri.

Acastă idee reveni dar la începutul resbelului Italiei pentru Venetia, și astă dată chiar guvernul imperatului o pusese înainte. Veni în fine lovirea sângerosă din Bucuresci pe care gazetele străine o denunțase cu câte-va zile mai înainte. Acum nu se mai desminți de jurnale.

Era o pornire revoluționară, dar de mult timp guvernul veghia asupra ei. Guvernul voi să o facă să avorteze și luă el inițiativa.

Armata trage în poporul care era condus de oameni puși de guvern. Neîncrederea ministrilor uni în alți, bănuiala ce aveau uni asupra Florescului că voiesce a se face Domn său dictator, făcuse ore-cum a șovăi acția guvernului. Cu toate acestea se ordonă lovirea. Armata se supune.

Stradele se umplu de sânge și cadavre de oameni nearmați. Panica și consternația urmează victoria, guvernului. Se fac arestări, se îngrop morți noaptea. Se spune tot felul de lucruri sângeroase. Capi partidei liberale sunt arestați. Presa Europeană resună și la partea partidei ordinei.

În Paris jurnaliști cei liberali încă aveau cunoscință de intențiile guvernului despre înțimplările din Bucuresci. Unul îmi dîse că Domnul Cuza nu va cădea încă, dar va trebui să schimbe calea ce a luat.

Domnul se înturnă în țară. O amnistie este dată în loc de procese, și poporul dîce că nu este amnistia dată revoluționarilor ci chiar ministrilor.

Domnul declarase la Cameră că are dorința de da Principe străin și a se retrage.

Acastă declarație oficială acoperia ca o egidă pe opoziție. Ea acum cerea asemenea Principe străin, căci Domnul îl promisese.

Sgomotul de cedarea Romăniei la Austria, căuta a îngriji ôre-cum opoziția. Ion Brătianu care balanța încă între linisce și resturnarea Domnului, vine la Bucuresci și se declară pentru resturnare, că ideea de a garanta neatărna-re a țerei, Un principe străin scăpa țera. Fracțiile opoziției se unesc. Opoziția se măresce. Domnul se isolează. Insulte misterioase plouă

asupra palatului. Camera își trecea timpul cu blamul luptei dela 3 August. Guvernul tăcea.

Conspirația câștiga mai mulți moldoveni cunoscuți. Ion Ghica intră în conspirație și atrase după el mai mulți oameni de însemnătate din Moldova și din Valahia.

Partida liberală se unesce cu cei-alți. Interesele cele mari ale nației amenințată de a se ceda Austriei, perderea libertăților, risipa finanțelor ce se imputa, sângele versat la 3 August, toate acestea contribuie spre a face nația indiferentă la sorta Domnului. Domnul Cuza fuse pierdut nu în noaptea călcării Palatului, ci mai înainte: în dată ce sistemul absolut și toate relele cari purceseră din el, făcuse pe nație indiferentă.

Nu mai trebuia de cât două lucruri: nepăsarea Domnului și adormirea ministerului. Totă țera scia că se urdesce o resturnare. Totă țera era îngrijită. La palat, nu credea nimeni. Miniștri, îmbătați de farmecul puterii, în credințele lor despre armonia și fericirile publice, suridea la prevestirile ce se făceau. Domnul era desgustat despre tot, chiar de Dîmnia personală ce o câștigase cu atîta dificultate. El pierduse cea din urmă energie. Nu era amețiala iluziilor, era abaterea descurăgierii, căci într-o zi declarase oficial abdicarea sa în favorul unui principe străin în curând. Acum nu avea e-

nergia cerută spre a o face. Se găsi isolat din dioa când vorbi de abdicare.

În acea zi trebuia să însoțiască vorbele cu fapte. Cei cari auziră de abdicare și cari pînă atunci îl serviau cu credința ce dau speranțele despre întărirea dinastiei, credură a se compromite mai ținînd cu o domnie osândită la mörte de ea însăși și înturnară ochi în acea parte de unde putea veni noa viață. Puțin nu îl trădară.

Curtesani, favoriți, ministri presimțînd o cădere, grăbiau a bea pînă în fund cupa lui Baltazar. Spiritul de amețială și rătăcire, înainte mergător al cădereii regilor, de care vorbește Racine, păru că se respîndesce asupra acelor cari cărmuiau această țără.

Era între ei toți o adevărată amețială. Tabloul lucrurilor și ómeni dela putere presintaú acele figuri ce istoria ne amintă despre cele din urmă zile ale cădereii regilor și națiilor, cea din urmă orgie a puterei. Cei cari atacară această serbătoare, luară reu momentul. Nu este generositate a lovi pe adversarul seú de mörte și a'l umili tot-d'o-dată.

Nu vom face istoricul conspirației. Facă'l aceia cari îl cunosc. Sciam că o să fie o resturnare în curănd. Se dicea la 1 Ianuar.

Nu se făcu la 1 Ianuar. Se amănă. *Clopotul* părea în secret, redigiat de D. M. Sturza,

aruncând asupra tronului bombe fulgerătoare. Injurii publicate anonim s'aû aruncat mai în toate nopţile prin curţi şi pe strade, placarde defăimătoare se lipiaû pe muri palatului anunţând că palatul Statului se va da în curând cu chirie. Tóte acestea nu desceptaû nici pe Domn, nici pe ministri. Era nepăsare din partea ministerului? Era despreţ din partea fericţilor învingători ai poporului dela 3 August, despreţ pentru aceste turme de sclavi învise? Era complicitatea cu revoluţia? Era amortîre? Nu scim. Scim numai că nu se póte prinde un Domn în palatul seû, de particulari, când guvernul este harnic.

Legea greutăţilor şi mesurilor se sancţionă şi se publică, opoziţia agită acéstă cestie, esplotă credulitatea comercianţilor cari protest într'o di prin închiderea magasiilor.

De mult timp nu vedusem pe Domn. Calea sa cea ncă politică nu'mi convenia nici de cum. Domnul uítase că ţelul pentru care se făcuse 2 Maiû nu era a lua puterea din mânele unei clase privilegiate şi a o da unui om, ci a o da tuturilor. Un om singur o luase, un om singur se constituise naţiei. Decî era drept ca acest om singur să rămăie, singur; remase singur, isolat de clasa privilegiată desmoscenită, isolat de naţie a cărei suveranitate fusese răpită de un om. Domnul rămăsese în naţie atât de isolat,

în cât toți sciau ce îl ascepta, și toți păstrați tăcerea. Nimeni din ómeni care puteau a fi creduți de dînsul, nu voia a'î spune, a'î consilia, a'î încuragîa. Domnul era dar cãdut, fãrã conspirația ce isbucni; cãdut, cãci nu mai avea nația cu dînsul. Acéstã nație nu îl scapã, dar nici nu îl lovesce. Faptele cele mari ale Domnului îl apãr încă. Partidele mai pasionate, lovesc, nația tace.

Vine nóptea destinată pentru cãlcarea palatului. În dimineța acelei zile, vine la mine unul din favoriți Domnului, cel mai distins, pentru care Domnul sacrificase de multe ori ecitarea legilor și chiar pe ministri seî. ca sã placã acestuî om, și în.î dise dacã dela ferestra mea nu audiam în aer revoluția, cã tot este finit? Apoi me întrebã daca cred eu cã în acéstã nópte, militari și civili mergend la palat și silind pe Domn a subscri abdicarea sa, dacã vor reuși?

Conspiratori preparase tóte.

Garda palatului era cãștigatã. Conspiratori intru în palat, se urc la apartamentul Domnului, gãsesc dormind pe sofa p'un amic al Domnului, îl arestez. Merg înainte. La camera unde dormia suveranul, ușa era închisã. Soldați cu baionetele o ridic, o deschid. Domnul, destepat, înainteazã cãtre conspiratori cu revorverele în mână. 'I se dice sã abdice, se presintã decretul. Stil parlamentar și chiar eleganță în es-

presii se puseră din amândoa părțile. Domnul nu se apără, nu descărcă pistole în peptul inamicilor seî. Cere decretul de abdicare și subscrie pe umerul unuia. Pe urmă se lasă cu totul în dispoziția conspiratorilor. Neron, urmat de asasini trimiși de revoluționari după dînsul în casa afrancatului seî, se rîgă de amici seî să'l petrundă cu sabia. El singur se petrunde, când nimeni nu voiesce, și presintă un cadaver la inamici; el preferă a muri de cît a cădea în robia inamicilor seî. Domnul Cuza, subscrise decretul de abdicare și plecă capul înaintea invinsilor seî.

Îl îmbrac în vestminte civile, îl trec printre două rînduri de soldați cari înturnaî spatele, îl pun într'o trăsură și 'l due la arest, visitiî fiind Kiriță. Poporul nu scia nimic și când află, rămâne nepăsător Omul care liberase cinci milioane de țeranî de clacă, care luase dela o clasă drepturile politice și le dase la toți Romăni, era prisionierul acestui popor pe care 'l liberase de biciul ciocoîului!

Peste câte-va zile, prisionierul pleca în străinătate. Nația liberată de tirania castei era nepăsătoare, și credea că libertatea ei este în schimbarea tiranilor.

Biserica Crețulescu sub epitropia primului ministru, împrumutase cloponita conspiratorilor spre a veghîa asupra ferestrelor Domuului

când se va stinge lumina, ca să se dea semnalul lovirei.

Se aflară ómenī cari în acea nópte spuseră Domnului că va fi arestat. El nu' i cređu. În a-dever, vedēnd cine-va acéstă nepăsare, ar fi cređut, — dacă o frumósă femeie nu ar fi împletit ca o ederă un stejar cu brațele ei de crin, ca o nópte, ființa Domnului, — că Domnul el însuși era înțeles cu conspirători contra sa ca să fie arestat și detronat.

După descrierea acestor fapte istorice, să vorbim de defectele și culitățile omului.

Domnul Cuza este Ludóvic XI al Románilor. El este destructorul castelor și privilegielor, centralisărei puterilor. N'am fi înrătăcire, dându' i numele de *boerocton*. Lăpușneanu, Mircea, Mihnea și alți Domni uciseră boeri, îi tăiară, spre a lua puterea în mână lor, spre a desființa casta și privilegiile barbare a le timpilor trecuți. Credea c' reul încetează cu viața indivisilor. Domnul Cuza nu vărsă sânge, nu arestă pe nimeni, nu insultă pe nimeni; dar ucise o clasă, făcu ca boeri să rămăe ceea ce au remas familiile dela Saint-Germain din Paris.

El desrobi poporul rural de clacă, el dete egalitatea drepturilor, el stărui a se face uni-reă țărilor, el decidă secularisarea monăstirilor închinăte, aceste principii vechi a le nației, cerute în toți timpi și în 1848. El asigură prin-

tr'o politică dibace afară din țără temerile politiceî Puterilor și Turcieî. El scrie Vizirului o carte prin care apăra cu bărbăție drepturile țerei, el înlesnesce Serbilor trecerea armelor prin țără, el primesce condicele lui Napoleon.

La începutul Domnieî primîa pe toți căți venîaŭ să i se plângă. Mai târîiŭ nu mai primîa de căt puținî; cu cine voîa, era amabil; cu cine nu'l suferîa, îltrata cu asprime. Era ironic. Conversația sa plăcută cînd voîa. În interiorul caseî sele, uîta că este Domn. La masa sa mîanca în tôte dîlele cu invitați și oficeri de serviciî. După masă conversa cu toți, ședînd toți jos, și uîtînd că este Domn. Era înamic alorî-cărei etichete de curte. Rîde de nisce ómenî aî seî, tipurî de inventurî de etichetă, cînd acestia îî presintară un regulament cum să se primîască la curte. Rîdea de decorații. Pe lingușitorî îî disprețuîa cînd ghicea într'înșî un interes. Avea un particular simțimînt pentru aceîa cari erau ómenî supuși la slăbiciunî. Respecta pe ómenî onești, dar nu'î iubîa. Îî plăcea a pune intrigă între cei cari 'l servîaŭ, între ministri, între partide. Nu era rancunos, uîta a doă-đi o insultă. Citea tôte ofensele ce 'i se adresaŭ gazetele umoristice. Se supera, dar nu le lovîa.

Cînd ministri Iepurénu și Costaforu trimise trei redactorî la Văcărescî, Domnul, contra vo-

inței ministerului seǔ, prin depeșă grăciază pe câte trei redactori.

Nu'î plăcea să mǐergă la biserică cu paradă, fugia de tóte aceste lucruri. Îl supărau. Contrar Domnului Al. Ghica care se duse cu mare paradă și se urcă pe o mică mașină dupe lacul Cismegiului spre inaugurarea ei. Nu'î plăcea profesori. Nu'î plăcea călugări. De cei d'anteiǔ și cea că sunt *pedanți*, de cei din urmă *ipocriți*. Îi plăcea militari, «căci aveau inimă și óse de aruncat pentru patrie» dicea el. Rîdea de aristocrați. Când îi lăuda civa, dicea : «vécul trecut în vécul nostru, cu tótă bunăta-tea lui, ar fi ridicul.» Îi plăcea bufoni și dicea că sunt singuri ómenī cari mint mai puțin de cât ministri înaintea Domnilor.

Nu citea nici o dată cărți. Avea o frumósă bibliotecă de stejar lucrată în Paris, nu era nici o carte într'insa. Cu tóte acestea rezona asupra tutului cestiilor politice, sociale, literare, cu înlesnire. Îubia sesul frumos. Cel puțin avea reputația acésta. Un scolar făcu portrele celor mai frumóse femei. Ca descrieri de frumuseți, spera să facă efect și să'si vindă opera. Camarađi lui luară manuscrisul, îl dară directorului; acesta alérgă la palat. Spune Domnului că scolarul făcuse portretele tutului metreselor Domnului. Scolarul este persecutat cu furie de director și dat afară. Mai târđiǔ

află adevărul : prea mult zel din partea directorului. Află adevărul că această operă nu era în intenție de a face portretele metreselor Domnului, ci portrele celor mai frumoase femei; dar că reputația Domnului făcuse această eror.

Nu avea pentru nimeni legământ din inimă. Când cunoscea pe un om și îi plăcea, îl lua îndată în simpatie, tot făcea pentru el. Această simpatie era scurtă, dar nu îl ura. Pe mai mulți oameni numai pentru că îi vedea o dată, îi trăgea din întunericul lor și îi număia miniștri.

Domnul era avar, dar nu hrăpia. Din nefericire, spre finele Domniei sale, încetă de a lovi în abusuri. Din cauza credințelor oamenilor și lucrurilor, din cauza sistemului de a conserva oameni de sprijin, tolera. Credea că nimeni nu îi poate fi credincios în România, dacă nu este interesat. Îi părea rău când cineva nu îi cerea nici o dată nici o favoare. Îi părea bine când îi cerea.

Când se vindeau de creditorii moșiile boerilor prin tribunale, intervenia adese ori în favoarea debitorilor, spre a se amâna vîndarea, crezînd că era tot-d'a-una o încelătorie din partea cămătarilor la aceste vîndări sforțate.

Colonelului B. de trei ori îi scăpă moșia din vîndare.

Domnul Cuza adoptă un copil, pe urmă încă unul; îi creștea la palat. Acesta făcu să mur-

mure capi fracțiilor cari credeau că va declara pe un copil moștenitor al tronului.

Nu mergea nici o dată la vinătore, nu eșia din capitală de cât spre a merge la Iași. Rare ori visita orașele țerei. Ura cu deosebire la început ori-ce manifestări. O dată, înturnându-se în țără, fuse primit la Galați de ministri, de autorități, de un popor numeros cari umpleau aerul de aclamații. Inturnându-se către amici dicea : « Aceste aclamații sunt ordonate de prefect, póte chiar plătite din casa publică. Vedeți cum se amăgesc sermani domni! » Séra privind dela o feréstă o mare cétă be ómení cari îl aclamau, dicea : « Acești ómení te aclam, îți ofer flori ; măne îní vor arunca petre. »

El regreta adesea mórtea lui B. Catargiu. O dată la Cotroceni își revârsa gindurile : « Ucigătorul Catargiului nu s'a descoperit, o fi liber. Cuțitul seú îní pare ridicat asupra mea. Pină nu'l voiú descoperi, și nu-l voiú da legilor, nu voiú avea linisce. »

Avea simpatii vii pentru clasa țăranilor. Erau singuri ómení pe cari îi primia tot-d'a-una. Nu primia pe toți. Visitele îl supărau. Dicea că ori-cine vine să'l vedă, uu vine pentru el, ci ca să céră funcții saú să părăscă pe altul.

El toleră duelurile în oștire într'un chip ca cum le ordona el singur. Voia scu acésta să obicinuiască pe oficerí la arme.

El era espresia adeverată a epoei în care trăia. «M'ar fi resturnat de mult partidele, dicea el într'o di, dacă ași fi fost aspru cu toți cari prad țera, căci, afară de câte-va escepții onorabile, dar netrebuincioase în lucrările țerei, cei alți nu caut în drepturile ce cer de cât mijlocul a despoia țera. Cei cari strig contra'mi, afară de câți-va cari ar fi trebuit să'i chîăm, sunt aceia căroră țera este datore sôrta ei, sôrta ce ei au făcut, îi fac, îi vor face în viitor, și țera nu va fi fericită de cât atunci când acești ômenî nu vor mai fi. Nu mai cu ei va peri sistemul ce ne ucide.»

În timpi din urmă se dase cu totul în brațele Consulului Frances. Gazetele din Paris îl numiră Prefect al Franciei. Favoritul seû dela telegraf avea o rolă politică și o funcție. Un bal ce se dete la Consulat și unde portretul mare al acelui favorit fuses eespus, făcu un mare scandal în București. Acest om fuse singurul dat în judecată de revoluție. Dar curtea îl acită, după un an de arest preventiv.

Cuza nu credea în devotamîntul armatei, precum o esprima. Întrebat într'o di de unul din amici seî dacă este sigur de armată, respunse: «*nu știu.*» Și cu tôte acestea nu făcea nimic spre a se asigura. Părea nepăsător de inamici seî politici. Se espunea adese ôre singur prin

grădină și pe strade. Nică o dată nu 'i se întâmplă nică un atac.

Când ministerul pune un fel de contribuție pe o mică parte din salariul funcționarilor, el oferă o mare sumă din lista civilă, care sumă o destinație pentru cumpărătoare de arme și pentru încurajări literare, de și nu putea suferi literatură română. Nu iubea mai mult artelor frumoase. Când ministru făcu un concurs pentru pictură, unde se depuse producțiile artiștilor români, refuză de a încuviința a se cumpăra tablourile. El dăde însă o prefectură unui poet Barozzi care scrisese și îi trimise o fabulă *Cănele și Pisica*. Din contră pe jurnaliști politici, apărători ai guvernului, îi încărca de subvenții până a le crea o viață de lăsar, însă din fondurile statului.

În toate Duminicile chăma la curte pe toți membrii curților și tribunalelor; îi trecea în revistă și le spunea dacă au lucrat bine sau nu. Dar acesta nu ținu mult. O dată pe săptămână primea petiții la minister, dar și acesta încetă mai târziu.

Adesea da baluri iarna, ura balurile; dar ceda la cuvinte de apropiere cu societatea și cu încurajarea comerțului capitalei celui mic.

El sancționează pensii chiar pentru adversarii săi politici, pe cari pe alt terământ îi combatea.

În discursurile sale politice ce le dădea în sala

tronului, scrise de ministri, după ce le citea, apoi adăoga dela sine vorbe de fală și mărirea nației.

Ținea mult a'și crea simpatii între Români din Ardeal. Pe Serbi îi tolera, pe Greci nu îi iubea. El îi credea că vor liberarea lor de Turci, spre a se face adoă-și ei însuși tiranî peste cele alte populații. N'a vrut a trimite în Grecia aginte.

Persónele d'ănteîl ordin pentru cari simpatiza și nu le părăsîa nici o dată, era Libricț, Davila, N. Crețulescu, Docan.

După 2 Maiu schimbă cugetările. O altă curte se deschise unde venîa tótă lumea. Acolo ministri mergeau să 'i se închine, și să primiască ordine. Acéstă camarilă femeiască nu avea o idee politică. Domnul neavînd nimic a'î refusa, camarila ordona ministrilor cari nu mai erau numiți de cît prin a ei sciință. Când în cele din urmă se chîamă la minister N. C., Camarila care voia pe C., ceru socoteală Domnului de acéstă numire contrară dorinței ei, și Domnul îi respuse că a fost necesar acésta, că sunt motive politice neprevădute, dar că va fi pentru puțin timp,

Acéstă camarilă a pierdut pe Domnul Cuza. De cum ea începu, se simți o mare schimbare chiar în caracterul Domnului. Tótă curtea cu ministri împreună recunoscură autoritatea ei.

De aici se numău și se destituău funcționari, de aici se opria de multe ori acția ministrilor sau se libera. Ce ómenī puteau să înconjure această camarilă femeiască, fără idei, fără scop, dacă nu ómenī cari fac a se deconsidera ori-ce ei serv?. Acesta camarilă aduse cinismul. Imitatori nu lipsiră. Esemplul de sus se întinse în regiile inferioare. Toți își luaū metrese, de față. Era la modă. Domnia și camarila femeiască cădură împreună. Acestă camarilă împărtași sórta de fericire, împărtași sórta de esil a Domnului. Domnul Cuza nu 'și lăsă femeea sa legitimă.

Acestă Dómnă martiră îl urmă în esil, trecând cu vederea peste toate rătăcirile soțului ei. Se făcu guvernanta copiilor adoptați. Acesta era mai mult de cât o virtute. Devotamentul ei era fără exemplu, era sublim.

El lăsă învingătorilor sei un sistem de a governa țera care era voința claselor conchierante în trecut, pe cari el le ucisese; lăsă ómeni sei pe cari îi crease spre a sprijini sistemul atât de combătut de următori lui. Următori lui priimind sistemul, primiră și ómeni lui, tocmai pe aceia cari fuseră mai mult criticați în timpul domniei.

Revoluția dete o proclamație : risipa finanțelor era motivul resturnărei Domnului. Îndată ce resturnători veniră la putere, resturnători

și ómeniaă regimului trecut, făcură noi concesii și împrumuturi, făcură și gratificații la vre-o trei-deci de ómenii câte două mii de galbeni ca să mérgă să pledeze cauza revoluției. Un singur om nu pîrmi nimic, C. A. Rosetti. Lista numelor acelor cari primise aceste grații enorme, se află publicată în Monitor.

Eraū printre dînși chîiar ómenii malađi duși la băi, cari priimiră acésta mare sumă, sub cuvînt că aū să sprijine cauza.

Cuza numai era, alți veniseră, dar sistemul regimului trecut remăsese dupe dînsul, și va rămănea, precum dicea Domnul Cuza, pe cât va trăi generația de astă-đi divisată în partide contrar una alteia, cari nu aū nici una principii, afară de roșii, și cari lupt numai ca să vie la putere spre a urma sistemul cel blăstemat de umilirea țerei.

Domnul nu voia să pedepsiască pe funcționari abusivi când acestia eraū din camarilă saū din acele partide pe cari voia să se sprijine.

Vicarul Mitropoliei dat în judecată pentru nerinduieiă cu plata ómenilor dela monăstirea Snagovul, fuse apărat prin ordine verbale. Ministrul din ăntru fiind interpelat în consiliu de ministrul justiției, cel din urmă respunse de față cu Domnul, că M. Sa Domnul a ordonat acésta. Unul din favoriți directori cari formaseră din direcții ministere a parte și Stat în

Stat, cere dela ministru a încuviința plata unei mari sume de bani la nisce vîndători de mărfuri, contract făcut fără licitație și fără motive dovedite de urgență, prescris de lege.

Un favorit făcuse o abatere dela lege. Ministrul refușă de a plăti. Domnul Cuza, chîamă pe ministrul și îi dice să plătiască îndată. Acesta refușă. Pe cînd ministrul lipsia la cameră, Domnul chîamă pe directorul mininisterului Z., la palat și 'i dă ordin a subscri actul ilegal spre a fi plătit. Directorul refușă, nefiind imputericit de ministru a subscri, și fuse destituit.

Acastă nepăsare de înlăturarea funcționarilor dela legi, nu se practica pentru toți. Pe arhitectul care înălțase edificiul academiei sîntului Sava îl suspendă prin decret și ordonă darea sa în judecată. Decretul nu s'a contra-semnat de ministru.

Din partea lor ministri diferitelor ministere cedaū partidelor, favoraū pe adeverați culpabili cînd erau de ai lor, și trimiteaū înaintea judecătorilor numai pe aceia care nu aveau simpatiile lor. Tribunalele îi achitaū, căci de mai multe ori nu găsiaū cuvinte de condamnare. De aici guvernul luă cuvîntul seū spre a nu mai trimite pe cei reī în judecată, tribunalele acitînd pe toți. Cei mici și neputincioși singuri erau supuși la raspundere în fața naturalilor judecători.

Se introdusese un mijloc machiavelic spre a depărta din funcții pe cei cari nu plecau cu servilitate fruntea și a pune în locul lor ómenii de ai lor. Se da funcționari inocinți în judecată ca mijloc să scape de ei. Nicii Domnul, nici opinia nu ar fi observat, în față cu acuzări de acea natură. Procesul ținea anii. În timpul procesului erau înlăturați. Când tribunalele îi acitaau, era târziu : schimbarea a două sau trei ministere făcea să se uite tot.

Lumea vedu înălțându-se un palat. Se aduna să îl admire, mai ales că se lucra cu soldați. Fie-care dicea că este palatul Domnului. Era palatul unui favorit care nu avea de cât două mii de lei pe lună din serviciul său. Amici Domnului îi spuseră. Domnul îndoi protecția sa pentru favoritul său Librect. În Constantinopol, Abdul Megid trece o dată pe Bosfor și vede 'nălțându-se un palat pe malul Bosforului. Întrebă cine îl clădesce. « Directorul telegrafului, 'i se răspunde omul casei Măriei tele.

« Să 'i se ia îndată funcția, dice Sultanul. Nu se clădesc palate din nisce mici salare. »

Directorul se destitui.

El fuse supus la o comisie de anchetă care descoperi o mare risipire de bani statului. Óre nu eram noi mai înapoi de cât turci, când favoriți nu aveau nici o pedepsire pentru abuzurile lor și când la turci erau pedepsiți ?

La facerea palatului său, favoritul nostru ceru materialul ce se afla pe piața Sântului Ión, dela ministrul de culte. Acesta refuză a 'l da, fiind averea statului. Favoritul se plânge la Domn; Domnul descuviintedă pe favorit.

Pe cât se aplecă a lăsa să se prade de favoriți averea statului și închidea ochi asupra abuzurilor lor, pe atât era scrupulos pentru persóna sa. Domnul Cuza, u'a luat dela stat de cât lista sa civilă, el avea oróre de a face ce făcură uni din Domni trecuți. El fuse unul din Domni români, care se retrase din Domnie fără avere mare.

Cât aceste frumoase simțimînte sunt mohorite prin tolerința ce lăsa celor-alți a se înavuți din averea statului! Era în trecut un Domn, care dicea, după mărturirea D. N. Crețulescu, că este o crimă a prăda statul, numai atunci când se ia și nu se dă. Când se ia și se dă, este un cuvînt de stat. Înțelegem acesta pentru aceea ce aș asemenea principii. Nu înțelegem însă cum un Domn integru care nu a prădat nici un ban pentru el din averea străină, să tolere pe favoriți sei a despoia țera. Óre Domnul nu cunoscea abuzurile ómenilor sei? Domni și ministri sunt ispitiți fórte de calomnií ce uni arunc pe alți. Acolo unde societatea prin datine, prin călcarea legilor, face din ea însăși un obiect de pradă pentru tirani ei, prada esistă, pe lîngă

ea se introduce tot-d'a-una calomnia prădătorilor opriți în abusurile lor de ómeni integri. Acele calomnii se vărs pe cei onești. Domni și miniștri sunt supuși, ascultând calomniile, a face mari nedreptăți; însă este o nedreptate mult mai mare: aceea de a lăsa a se face prada și de a resplăti pe prădători. O societate unde se fac asemenea lucruri, numai există pe principii de morală. Constituție, legi, sunt o minciună. Nici un guvern nu se poate susține prin tolerința vițiurilor. Curând sau mai târziu cătă a plăti tributul seú legei morale, acelei divinități care este viața, lumina, dreptatea, adevărul, tot-d'a-una triumfătoare. Dar nu a fost durere pentru nație mai mare de cât atunci când partidele, resturnând un regim de risipirea fondurilor patriei, se puseră a contitua cu sistemul de risipire.

Risipa averei Statului își schimbă forma, tinse a deveni legală și fățișă.

Partida liberală remase mai modestă pe această cale, cei mai influenți nu profitară de această pradă. Libertatea este tot-d'a-una mai onestă. Credem a face aici dreptate adevărului.

Nu vom spune aici toate abusurile ce se făcú și se tolerau în domnia trecută, — ar fi să se umple un volum.

Noi nu combatem aici ómeni ci sistemul.

Ómeni se schimbă neîncetat. Sistemul rămase tot-d'a-una un mijloc de guvern.

Va rămănea pe cât va trăi această generație, dacă cea viitoare nu va face a se regreta trecutul, dacă instrucția morală și politică nu va intra în sînul nației ca să schimbe datinele.

Cu datinele rele, nu se eșecut legile bune.

De unde veni că acest abus nu are îndreptare? Aū fost ministri cari aū voit a lovi acest reū. Ei aū cădūt în luptă. Opinia publică nu 'i-a sprijinit. Aici este cauza reului. Cel ce pradă țera sa, și ajunge prin despoerile ei, la o poziție de avuție, este bine vedut de societate, înconjurat de stimă și de amóre, chîămat a lua parte la lucrurile publice. Este serbătorit ca eroi și salvatori patriei. Bătrînul îi întinde mîna căci se vede într'însul. Muma îi suride cugetând la fericirea fie-sei cînd ar împărtăși fie-sa cu acest om prădile dela țera. Guvernul îl teme. Lingușitori îl laud. Partidele și 'l disput. Omul onest remas pur, este desprețuit, este calomniat de furī ca fur.

Óri-ce om onest pare un inamic al societăței. Unde omul onest este desprețuit, nația nu este onestă, a dis un mare scriitor. Adevurul este că tóte națiile cari credură că pot să trăiască fără morală, periră.

Tóte națiile în lume fac sacrificiī pentru interesele lor publice, în aur, în sînge. Pe fie-

care an sângele lor se varsă pentru apărarea drepturilor și libertăților naționale, căci fără aceste sacrificii, o societate nu poate să se bucure de nimic. Sunt însă popoare unde oameni nasc în sinul patriei ca vermi destructori ce nasc în sinul unui fruct spre a-l devora.

Când de mai mult timp am cerceta ce au făcut pentru țară cei chemați să o cărmuiască și ce au făcut sărmana țară pentru ei: nu numai că n'am găsi nici o proporție, dar încă am dovedi că n'am făcut de cât să devorăm tot ce era în această nație, elemente de viață, de putere, de mărire și de fericire.

Juvenal scrisese nisece satire în timpii cădereii nației în versuri. Cesar îl esilă în fundul Egiptului, dându-i o funcție mare. Miniștri noștri l'ar fi trimis la pușcărie. Acest satiric ne amintă, apropos de spoliati, de toleranța ce se da celor cari hrăpiau Statul, anecdota unui Cesar care pusese pe plimbători un imposit. Acel imperator, întrebat de fiul său pentru ce a pus un imposit pe asemenea obiect, imperatul care priimise în aur în acea zi impositul pe orduri, arată fiului său anul și îl întreabă dacă mirăse. Juvenal dice că de când e această nerușinare în lume, lumea nu întreabă de unde ai câștigat averi; ea tot ce va să scie, este să ai averi.

Se imputa Domnului patima jocului. El nu mai juca alt de cât jocuri ordinare cu amici de

când se numise Domn. Îl acusaŭ de mândrie. În casă era foarte amabil cu toți. Îi puneă pe toți să ședă, le permitea să fume, să riđă. Îl acusaŭ de beătură, nu bea de cât apă la masă și un licuor după masă. Îl acusaŭ de patimă pentru femei. Nu a despărțit nici un bărbat de femeea sa, nu a făcut să plângă nici o mamă pentru fie-sa răpită. Femeile cari alerg după suverani, sunt de acelea cari aŭ pierdut cu alți ceea ce se tem a pierde cu suverani. Când suverani fac dintr'o femeie o camarilă, atunci este reul.

Nu avea nici o îngrijire de persóna sa, respingea căutările doctorilor. Nu credea în medicină ca într'o sciință, nu lua medicamente. Dicea adesea că medici îi sunt mai trebuincioși ca ministri politici de cât ca medici.

Pe rudele sele de aproape nu voia să le întrebuințeze în serviciul public și le ținea cam despărțate.

El făcu mai multe casarme și edificii pentru spitale.

El nu opri în țeră intrarea foștilor Domni ai țerei. Îi invită chiar a veni. Nu esilă pe nimeni peste hotar. Arnota nu fuse sub a sa domnie ceea ce era menită să fie de fondatorul ei. Dar în temerea sa de acția familiei Brâncovenesci, luă veniturile monastirilor ce purtau acel nume și îl dăte Statului. Neținând compt de cei cari

îi făceaŭ serviciŭ, îl apăraŭ, căci credea că toți aŭ un interes material să aștepte, nu ținea nici rancună contra celor cari îl combăteau și lucraŭ contra sa. Avea mai multă stimă pentru adversari de cât pentru partidani, chiar atunci când lua masca ipocrisiei.

Domnul Cuza era de stat mijlociŭ. Avea părul blond închis. Ras la față. Fruntea largă. Peptul larg. Privirea inteligentă. Scutit de pleșuvie. Talia dréptă ; dar când pășea, avea în mers ce-va ce nu era drept, ce se tăra. Fuma neîncetat, bea căfea multă. N'avea pătimă nici pentru cai, nici pentru tablouri de pictură, obiecte de artă ; nici pentru mănări lusoșe, ci numai pentru port-cigări de ambru.

Nici un atentat nu amenință viața sa. Acesta face onóre țerei. Ast-fel se espunea adesea. O dată, surprins în cale de o iarnă teribilă și vedând că carăta nu mai póte merge, se aruncă nóptea într'o mică sănióră și plecă în mijlocul nopteŭ. Lupi îi es înainte, astup calea. Postașul ce îl conducea, de o virtute și un curagiŭ esttraordinar, face din biciul seŭ un fulger cu care, lovind în haită, o risipesce și scapă pe Domn.

Domnul Cuza, prin declarația sa în camere, prin actul seŭ de abdicare, declară că voiesce un principe străin. Se dice chiar că el făcuse cererea acesta la puterile garante. Ast-fel din-

tre toți Domni căduți este unul din aceia care nu mai pôte a se resfăta cu speranțele de reurcare pe tron. Domnul Cuza nu mai are de cât un lucru a face : a lucra ca cetățean, prin mijlocele sele, la realisarea ideilor mari de unire a tutulor Românilor. Nația română, de și puă în poziție a suferi voințele din afară, din cauza desunirei partidelor, nu credem că se gîndesce a vedea pe tronul ei încă o dată pe acest Domn. Nici un român nu pôte a se mai urca pe tron fără a se pericula unirea celor două țeri. Domnul Cuza ca toți cei-alți Domni detronați, sunt acum numai nisce figuri istorice.

Avem în istorie căți-va suverani cari, goniți, se reînturnară : Vlad Țepeș spre a fi ucis de un rob, Lăpușnénu spre a esersa resbunarea sa contra acelor cari îl detronaseră. Căți-va Domni încă în timpi fanarioților, nu fuseră fericiți și nu făcură fericiți nici pe Români. Reînturnarea lor sprijinită tot-d'a-una de străini și de puteri, făcu tot-d'a-una pe țeră să'si pérđă drepturile sele. Domnul Cuza nu lăsă în urma sa o partidă de ómenî cu principii, ci căți-va ómenî pe cari 'i-a încărcat de favoruri. Favorul nu crează fanatici.

Am mai dis unde-va că Vodă-Cuza nu privia clerul de cât ca o poliție a guvernului. Religia pentru acest filosof era o fabulă, precum,

pentru filosofi scôlei actuale, dogmele sunt nisco ficții.

În urma cererilor reiterate din partea clerului spre a 'i se îmbunătăți sôrta, Vodă-Cuza do-ria a se face ce-va pentru cler. Clerul se simția cădut și cerea mână guvernului ca să se ridice. Prin sine însuși nu mai putea nimic și nu înțelegea nici reul de care suferia, nici ce trebuia spre a vindeca reul. Biserica se vedea părăsită de sprijinul public. Când inimile se corup astfel în cât nu mai există simțimente ceresci de devotament și virtuți, de sacrificii și speranțe, societatea se disolvă, națiile ele înseși nu mai au spre a se sprijini de cât varga de fer a despotismului. Ast-fel clerul primi a se robi guvernului. Nația abdică dreptul seû.

Biserica Română, aliată cu statul, devenise o poliție în serviciul Domnilor tirani din trecut, cântând scăparea sa când și când la Patriarhia ecumenică, sclavie nu mai puțin dură de cât aceea ce încerca dela guvern. Clerul are o misie sacră, a spiritualisa; pus însă la ordinele Domnilor, el își perdu misia. În loc d'a spiritualisa, el materialisa, ast-fel era condiția ce 'i se făcuse. Vodă-Cuza voi să îmbunătățească acest cler. El îl desrobesce de înriurirea Patriarhieî din Constantinopol, dar îl pune cuto-tul sub înriurirea guvernului seû. Face o lege prin care alianța puterei spirituale cu guvernul

își perde condițiile sale de ore-care neatărnare, ne mai rămânând de cât în aparință; dar încă, lovind canónele, numia el singur pe episcopi și pe mitropoliți. Domnul avea ca toți despoți mania de a centralisa tot în persóna sa și nu se temu a lua mitra din capul Mitropolitului și a pune-o pe capul ministrului de culte. Toți funcționari clerului fuseră numiți d'adrechtul de Domn prin ministru.

D. C. Bozianu, în Consiliul de Stat, apoi în capul ministerului, elabórá și face a se sancționa o lege în care, prin numirea capilor bisericeii de Domn, făcea a se robi cu totul biserica la guvern și a'și schimba marea ei misie spirituală în misia unei poliții de Stat. Motivele ilustrului ministru Bozianu erau de a opri pe clerul monacal a se lăsa învins de patriarhul și de propagande ortodose slave ce aveau o mare învinsire religiósă în acția politică a panslavismului. Filosoful convinsese pe omul de stat. Imitând spiritul de despotism al lui Napoleon I, ce domină la facerea codicelor civile, spre a pune tótă acția în persóna sa, admise că nunțile să se facă la oficeri civili, divorsele să se pronunțe de tribunale. Aici clerul perdu tótă acția sa asupra familiilor.

Amici unităței canónelor cu biserica mamă, împinși de învinsirea rusă, protestară cu energie contra acestor mesurii. Aceste protestării fă-

cură pe constituantă să declare principiul alegerilor Mitropoliților și episcopilor.

Cea din urmă îndreptare ce se făcu acestor condiții, fuse alegerea capilor bisericii. Acest principiu asigură neatărnarea capilor clerului de guvern, dar bisericeii nu dăte nici o garanție. Administrația remase a guvernului. Ministru cultelor se face mitropolit.

Guvernul Bisericeii române luă formă de alianță cu Statul. Statul trată cu el ca putere cu putere. Pentru drepturile guvernului în exerciciul care hotăra sorta bisericeii, biserica trimitea de drept în senat pe capi bisericeii. Acastă bucurare de drepturi nu ridică biserica.

Ea o aservesce guvernului. Căci pentru avantajul de a trimite pe episcopi de drept în senat, biserica se robia guvernului, 'și alegea capi de guvern, își subordina guvernului numirile seale în funcții administrative, abdica la dreptul de a 'și da în seminare instrucție religioasă, își perdeea dreptul de administrație a bisericeii, și devenea o uneltă servilă în mână tiranilor, perdând, cu autoritatea sa, prestigiul în nație. În aceste condiții de alianță, clerul nu are facultatea a da seminarelor programele seale. Ucis ast-fel în instrucția sa și deturnat de la misia sa, clerul se slăbesce neîncetat și neîncetat cădând în ignorință, uită misia lui d'a spiritualisa. Prin acesta materialismul făcea

marî paşi în inimile Românilor şi prepara o stare de cădere. Biserica prin alianţă cu Statul s'a pus mai prejos de misia sa. Prin separarea sa de Stat, prin libertatea sa, se va ridica.

O separaţie completă nu se poate face d'ocam-dată ; dar mai multă libertate se poate da Bisericei române atât în organisarea sa , cât şi în administraţia sa. Sinodul făcând bugetele clerului în toată libertatea , episcopi administrând liberi şi supuşi la controlul sinodului şi la inspectia ministrului, episcopi ase lua dupe canóne, toţi funcţionari bisericei numiţi de biserică, seminarele reduse în adevărate scolî cu o educaţie religiósă, capi biserici aleşi de clerici , sinodul compus de clerici : ar fi singurele mijlóce de a ridica clerul la înălţimea misiei sale.

Ce pasă guvernului de dogme , de canóne , de disciplină. În mânia despotului la o naţie ce nu merită de cât despotismul, se face un mijloc de guvern. Nu este tot ast-fel la naţiile luminate cari se bucur de libertăţi. Aici, în guvern, biserica nu are nici un rol. Am voi să ne spuie doctori cari aũ aservit guvernului Biserica română, ce ajutor aũ putut afla în alianţa sa cu Biserica? Şi mai ales ce a voit a face din o asociaţie liberă cu misie divină, de cât o po-litie ?

Se pune înainte usul în trecut , de câte orî

guvernul introduce în altar autoritatea sa : Domni cu divanul alegeau pe episcopi. Acest us era abus al Domnilor tirani din timpi de barbarie, ce se serviau cu biserica ca să esploateze conștiința sclavilor în favórea lor. Să luăm din trecut faptele de arme ale vitejilor stremoși, dar nu datinele ; datinele erau ca legile de atunci, legile erau barbare și tiranice.

Regimul care póte să înlătore pedicele puse principiilor de libertatea cugetărei este acela care lasă la tóte asociațiile religioase grija de a se regula și administra singure fără intervenția Statului. Uni resping această libertate dicând că Religia va peri sau va declina când s'ar lăsa fără tutelă, că Statul va avea să se témă d'a fi amenințat de puterea spirituală, temeri deșarte.

Libertatea nu surpă religia, ci o garantează. A sprijini religia puind-o sub protecția guvernului, este a dovedi că religia n'are putere vitală prin ea însăși și nu póte esista de cât prin protecția autorității civile. Atunci ce mai e trebuinciosă ? Cei ce sunt de părere ca religia să fie protegiată de guvern, sunt inamici ai religiei. Religia nu este făcută spre a servi de instrument despotismului și spre a duce popóarele ca pe turme de vite. Ea este în natura omului, și dacă nu ar fi în natura omenescă,

dacă nu ar avea altă misie de cât a face o poliție a guvernului, atunci nu vedem pentru ce mai trebuie, căci polițiile mirene sunt mai inteligente!

Natura omului aspiră la ideal. Chiar selbatici aū o creștință sub forme barbare și grosolane. Religia supusă guvernelor, ȃice un autor, este ca arborul căruia fôrfece unui grădinar nebun îi dă forma ce vrea el, pe când religia liberă este ca arborul ce crește în plină libertate.

Orî ce guvern urasce mișcarea cugetărei și mișcarea simțimîntelor, căci vede în ele elemente de discordie; dar religia robită la Stat, se face un fanatism, fără idei, fără misie. Orî ce Stat protejă un cult, merge la ipocrisie. Se servă cu religia Statului, ca să amăgiască credințele în socotela intereselor sele.

Guvernele, ne avînd fapte, se sprigin peregrilie. În ast-fel de condiții de servilitate ale religiei, religia nu mai este o afacere de conștiință, ci de cuviință. Când biserica va fi liberă, nu mai atunci profesia religiei va fi un adevăr, preoți vor fi cu inima pentru ea.

Legea lui Cuza recunósce neatărnarea bisericei Romăne de biserica mamă, dar ca legea ce regulează biserica rusă, făcînd pe Tarul patriarh.

Ea încuviință însă cu biserica aceea unitatea

dogmelor. Teologi dau numele de dogme la o propoziție ce nu cere a fi dovedită, ci numai credută. Acesta nu o admite filosofia academiciilor. Dogmele sunt de origină divină. Spiritul cel sânt, după biserică, le-a însuflat apostolilor. Se poate schimba forma, fondul nici o dată. Biserica română rămânea neatârnată de biserică mare sub raportul disciplinei și administrației sale.

De aici trebuia să nască cestia canónelor. Unitatea cu biserică mare în cestia canónelor era imposibilă, din cauza alianței ce avea biserică Română cu Statul care în timp din urmă avea o constituție. Deci, principiile constituției în multe puncturi erau incompatibile canónelor. De aici născă cestia : orî Biserica română să urmeze alianța sa cu Statul, și atunci câtă a sacrifica canónele ; orî admitînd unitatea canónelor cu biserică mare, să se separe cu totul de Statul politic. După legea lui Cuza Biserica română se alia cu Statul, și înlătura canónele căte erau contrarii principiilor constituției. Poziția bisericeî nóstre nu avea de cât două căi : — a priimi unitatea canónelrr cu biserică mamă și a se separă de Stat, saŭ a urma alianța sa cu Statul și a înlătura canónele.

Legea lui Cuza urma alianța și înlătura canónele ca incompatibile cu constituția patriei,

în multe privințe. Și aici avea dreptate D. C. Bosianu.

Canónele sunt legile bisericeî și hotărârile sobórelor generale, regula credinței și disciplina bisericeî. Unele din aceste legi se urc la originea Cristianismului și se numesc : Canónele apostolilor. Biserica latină admite cincideci de canóne. Biserica mamă din Constantinopol are opt-deci și cinci, cele din urmă fiind privite ca apocrife și părând d'o origină mai noă ca constituțiile ce port numele apostolilor. Tóte acestea formează dreptul canonic. Mai este un canon, acea parte a leturgiei ce urmează prefata pînă la comunicare ; mai este încă canonul scripturei sante adică catalogul cărților ce compun testamentul vechi și nou. Canónele ce creștini primară dela Ebrei nu ținău cărțile lui Ester, Tobii, Iudita, lui Baruc, ale bisericeî, ale înțelepciunei, ale Macabeilor. Aceste cărți se primară în al 4-lea secol cu epistola sântului Pavel către Ebrei. Se deosebesc cărțile proto-canonicе și deŧtero canonicе.

Biserica română desrobită de patriarhie, fuse aservită guvernului Român, după această lege. Cu separația bisericeî nu ar fi un pericol pentru Stat, dar va fi un mare avantaj. Anteiă va scăpa Statul de cheltueli și de o muncă deșartă cu administrația bisericeî. Guvernul nu trebuie a interveni în nimic în afacerile biseri-

cei, nici spre a oprima, nici spre a protegia. Biserica va face tot conformându-se legilor și regulamentelor polițienesci de linisce publică.

Adversari libertății pretind că acesta ar face stat în stat. Bisericiile nu formează stat în stat sub regimul de libertate, ci sub acela de alianță cum este astăzi la noi. Astăzi este între guvern și biserică o alianță, acesta înseamnă un tractat între o putere cu altă putere; tratând cu o biserică se recunoște că ea este o putere asemenea guvernului, și că această putere este atât de temut în cât Statul îi dă arme. Deosebită de Stat, Biserica, are subvenția hotărâtă cu care se administrează singură și se gătesce cu totul în terimul ei religios, pe terimul propagandei spirituale.

Biserica catolică din România, biserica protestantă, havra israelită fiind libere și separate de oricare alianță cu Statul, făcându-să ele Stat în Stat? Ele s'ar fi făcut când Statul ar fi tratat cu ele ca cu puteri.

Nu ne este temă de revoluție contra Statului. Pentru ce ar conspira, să facă un guvern teocratic? Acesta nu mai este în spiritul secolului. Conspirațiile sunt nise basme într'un Stat unde domnesc libertatea, instrucția și îndestularea. Deci numai guvernele cari nu vor libertate, instrucție, industrie, nu vor libertatea bisericeii. Conspirațiile se fac la popoarele

sclave. Unde omul este bine, nu se revoltă. Vreți a opri conspirațiile, răspândiți luminele și îndestularea, ca fie-care român să cugete, să judece pur de a desvolta și onora munca.

Când un popor nu scie a aprețui fericirea sa și preferă tirania la libertate, ignorința la instrucție, legile timpului de mijloc la drepturile omului, perderea acelui popor nu este regretabilă. Piară dacă nu merită a trăi.

Sistemul de a se amesteca Statul în Biserică este un sistem nefericit, căci stinge cugetarea, fură simțimentului religios neatărnarea și demnitatea și viața adevărului; ține o luptă continuă între cele două părți contractante și opresce Statul de a se consacra la misia sa, biserica de a spiritualisa, de a consola, de a întări, atrăgându-i privirea către cele pămîntesci.

Libertatea bisericeii o vom avea atunci când vom avea un guvern liberal și când nația va avea voința ei și va înțelege ce este libertatea cea adevărată.

Din momentul ce această alianță s'ar rupe între Stat și biserică, Biserica ar deveni liberă a recunoște pe cine va voi de cap al religiei ortodose : pe papa, pe patriarcul său pe marele rabin. Statul Român ar fi indiferent, din momentul ce capi clerului nu ar mai fi represantanți Bisericeii aliate cu Statul, și cari astăzi, aliați, dacă ar pune Biserica sub patri-

arhul său papa, ar aduce călcarea drepturilor Statului; dar odată separată, Statul nu ar mai avea dreptul, a fi gelos de alianțele Bisericeî.

Domnul Cuza arată o mare ură de a se pune sub jugul unei singure femeî. Ast-fel Dómnă sa legitimă nu avea nici o parte în lucrurile publice. Acésta nu era un bine. O femeie legitimă și plină de virtuți care nu tremura a împărți răspunderea tronului, nu putea nici o dată face reu. Nu este tot ast-fel cu o femeie ce face tot ascunsă. Unui Domn 'î-ași tolera a face pe Don Juan mai bine de cât a face pe Ludovic al XIV-lea.

Doctrina lui Don Juan, acest șerpe al lui Ariman, deul reului, autorul morței, póte să fie contrară moralei; dar cel puțin ea se mărginește în viața privată, nu lovește interesele publice. Doctrina regilor cari 'și făceau o suverană dintr'o amantă cunoscută și publicată, era lovitóre intereselor publice. O asemenea femeie, în persóna căreia un suveran confunda persóna sa, devine adevăratul suveran, fără răspundere. Curtea trece la dînsa. Vițiurile, aici acoperite, au bun joc. Suverana ocultă face tot reul ce suveranul tremură să facă.

Traian cel mai bun din Cesari Romei avea minioni. Roma trecea peste aceste slăbiciuni, pentru faptele mari publice a le suveranului. Aceste slăbiciuni nu loviau în nimic interesele

publice. Când însă Plotina, femeea sa, deschise sînul junelui Adrian pe care îl făcu moștenitor al tronului; când acest om devine Cesar și prin această influință lovesce libertățile poporului, poporul rege, uitînd turpitudinea lui Traian privată, nu uită pe acelea ale Plotinei. Traian se avilise. fără a lovi interesele publice; Plotina se prostituase, spre a face nefericirea publică.

Faptele mari ale lui Traian au înecat cu strelucirea lor slăbiciunile private ale divinului suveran. Istoria nu va vorbi de Cuza pentru rătăcirile lui. Ele vor fi înecate de desrobirea poporului de clacă, de unirea țărilor, de darea drepturilor politice la cei mai mulți Români, și dacă îl va mustra câte o dată serios, va fi numai atunci când se va aminti că nu s'a vărsat sîngele pentru unirea României cu Transilvania și nu s'a terminat ȕilele, ucis pe pavya sa în bătălie.

Domnului Cuza nu i plăcea manifestările cu faclă, ridea de cei cari le făceau, și le punea tot-d'a-una pe comptul desinteresatei amabilități a poliției. Când fuse arestat în casa lui Cîocărlan și când trupe de popor veniau și l'insultau pe stradă, Domnul sciînd cu ce mijloce se căpetau ovațiile, se consola negreșit când primia insulta. Avea vorbele crude când se necăjia. Când ministerul Catargiu dăte faimósa de-

misie : « *Măria Ta ai refusat,* » Domnul Cuza, vedând pe acest ministru, intră într'un fel de mănie în conversația ce avu cu capul reacției. Pe când acesta îi dicea că sunt departe de timp când boeri sciau a'și face datoria : « — Când Domni băteau la falangă pe miniștri, răspunse Domnul. Îmi pare bine de amintire. »

Domnul adoptase maniera lui Napoleon III de a adresa scrisorri către capul cabinetului.

Una din cele mai teribile fuse aceea către Cătarciu prin care dăte un pecetluit D-lui Brăiloiu. A doa către D. M. Crețulescu prin care se plângea că din nevegărirea miniștrilor sei, s'aũ tolerat în cele d'anteiũ funcții ómeni nedemni. Gesturile sele răspundeau la mânia sa. La cameră o dată, terminând discursul și aũdind pe un deputat dintre aspirători la trou, șiop-tind, apăsă pe cele din urmă cuvinte energice și bātu cu mână sabia. El avea multă iscusință, petrunderesi fineță. Espresie a clasei II din Moldova, el dăte guvernului țerei o formă mai democratică. Poporul se simțea în el sprijinit.

El ridea de toți amici sei cari doriaũ a veni la minister. Într'o séră venise la dînsul D. N. Crețulescu ce era fără minister. « Este o mare nevoie ministerul ; dise Domnul ; face pe om trist și posomorit. Vedeți pe C. care avea spirit și apropo, acum tăcut și posomorit, nu mai găsescce o vorbă. »

Rîdea de ministri când vorbeau limba franceză în afaceri. Pe D. Iliescu care îi explica în limba franceză coprinderea unui referat, îl întrebă : limba română sau franceză vorbea mai bine ?

Când din boeri veniau la palat cu pieptul plin de decorații, întreba cine a venit cu Crăciunul ca să-i dea ce-va.

Nu permitea nici unui ministru să devie o voință, și nu îi refuza liberul exercițiu, pe cât Camarila nu intra în afacere. Înainte de 2 Maiu scria lui Librehet : «Tine socotélă de ministri. Ei sunt consiliari tronului. Ei sunt responsabili.» Dupe 2 Maiu, schimbase tonul : dicea ministrilor : «Tineți socotélă că tronul este răspunzător.» Oameni cu cari se servia în politică și nu se bucurau de o bună reputație îi primia în secret, îi încărca de favoruri și amabilități; dar nu-i chîama nici o dată la masă. Nimic nu-l întărita mai mult ca schimbările ministerelor ce era silit a face. Înainte de a forma noul minister, suferia ca o mamă înainte de a nasce pruncul. Ministerul o dată încropit, era voios.

«Reputația oamenilor mari spîndură de talentul scriitorilor cari au transmis memoria lor la posteritate, — dicea Domnul Cuza câte o dată. Scriitori la noi sunt înrolați în partide și ocupați a face caricaturile ministrilor. Ast-

fel că nu mai sunt citiți de public. Toți suntem espresia timpului nostru.»

Îi plăcea să îndatoreze pe aceia ce voia a-i face ai sei.

Egumenul grec dela o monăstire, silit de minister a face din casele noi ale monastirei, ce se terminaseră atunci, o închisóre a Statului, trimise la unul și îl rógă să mijlociască spre a se opri ministerul de a face închisóre din casele monastirei, pentru care va da unuia din amici sei săraci trei mii galbeni său. doă moșii în arendă ale monastirei, cu preț scădut, ca să le caute său să pótă a le da altura în arendă cu prețul cel adevărat. Acela trimise pe proprietar să se plimbe, dicându-i că are să spuie Domnului îndată ca să ordone ministrului a face închisórea Statului din monastire.

Acela spuse Domnului să se ferescă de ispită, fără a-i spune de propoziția făcută. A doua zi veniră la Domn doi frați, ómenii din partide. Ei se rugară de Domn a ordona ca monastirea să fie apărâtă de a fi închisóre a Statului, după cum voia ministru. Reușiră la Domn. Unul din cei cari se rugaseră de Domn, dobândi o mie de galbeni dela călugăr, cel-alt o moșie de munte în arendă gratis pe care o căuta singur.

Era lipit pe lângă Domn un grec. Acesta părea a se bucura de multă simpatie lângă Domn. El luase în companie cu un călugăr grec

mai multe moșii monăstiresci în arendă pe numele lor, atunci când călugări greci le arendaū. De mult timp nu plătise arenda. Ministrul pune secuestru pe venit, îl ridică, după rugăciunile lui, vedându'l atât de bine lângă Domn. Când el se ruga, Domnul dicea ministrului a'î face satisfacție; dar în parte îi dicea a'și face datoria.

Ministrul de externe, amic al grecului, chiar în consiliul de ministri blamă pe ministrul Cultelor că nu favoră pe grec, adăogând că astfel e voința M. Sele Domnului. Ministrul de Culte respunse că recunósce legea și nu voința Domnului. D. Steeghe se indignă și puse tótă hotărîrea a departa pe grec după moșii. Venise la minister un arendaș ce se plângea că a plătit arenda la grecul favorit, dela care arendase moșiile, și că ministerul îi pune secuestru spre a plăti. Acesta scăpă moșiile și confundă pretențiile favoritului.

Domnul se vedea adesea nevoit a plăti dela sine stricăciuni făcute de favoriți sei. O dată se jucară în cărți de un favorit, trei mii de galbeni destinați pentru o scólă. Domnul îi plăti din chieltuielele călătoriei sele. Avea o particulară simpatie pentru ómeni ușori și fără voință. Spre a atrage credința ómenilor, nu conta pe interesele de principii, ci pe interesul material către persóne.

De aici atăta tolerință pentru uni. Soluția acestei teorii este dată de mult: credințele sunt mai tari de cât aurul.

Unde erau la 11 Feurar toți acești favoriți pentru cari, ca să'i mulțumiască, Domnul tolerase a se înlătura legile?

La balurile sele ce erau splendide, nu veniau de cât foarte puține familii din clasa aceea ce prin imitație își luase rolă nobileței din Saint Germain din Paris. Nobileța de nascere nu a existat la Români. Instituțiile lor încă dela început au fost democratice. Singura aristocrație ce aveau, era aceea a funcțiilor, pe viață. Numai numele și averea aveau ereditate. În timp mai vechi nici numele de familie, căci toți se subscriau cu numele de boted și cu rangul, ceea ce dovedea că numele de familie nu avea nici un prestigiu. Această nobilețe neereditară privia în Domnul Cuza un gâde al privilegiului ei. Nu mergea la balurile sele, nici la mesele sele. Invitați, uni răspundeau că sunt lăncedii, și eșiau séra la teatru sau se primblaau pe strade spre a fi veduți.

Clasa a doua care dela un timp prosperase atât sub raportul material cât și intelectual, domnia în aceste serbători, dând lusului o formă și o strelucire care nu era încă cunoscută. În timp domnului Bibescu, la un bal, oficeri de serviciu primiră damele de clasa an-

teîu și le duseră la un capet al salonului, pe cele de clasa doa le primiră și le duseră la alt capet al salonului, ast-fel balul se împărți pe clasele politice. Căți-va bărbați, superați de această preferință insultătoare și stupidă, plecară cu soțiile lor. Acestă clasă era resbunată în balurile Domnului nivelator de clase. Era chiar crudă. Din aceste cause clasa ănteîu era rezervată.

2 Maiū a făcut mare schimbare. Pentru aceea are partiđanî și adversari. Credem că este locul aici să aruncăm câte-va vorbe acelora cari combat încă acea epocă de egalitate de drepturi. Am audît prin cluburi, chiar în camere, ómenî cari în timpul regulamentului și sub constituție erau desmoșteniți de drepturi politice, făcendu-se eco al vechilor lor tirani, făcend o crimă din principiile dela 2 Maiū. *Romănul* a restabilit bine lucrul acesta. 2 Maiū și 3 Maiū. 2 Maiū era libertatea țeranilor, egalitatea drepturilor politice; 3 Maiū era despotismul, camarila, favorul, risipa averei Statului, arbitrarul, cummul funcțiilor. Fără : cele principii ce le blamez, acești ómenî nu ar fi intrat în camere ca deputați și senatori, n'ar fi fost nici alegători, n'ar fi fost priviți astă-dî de stăpîni lor; și ca să pótă dobîndi drepturile ce le-aū dat lor 2 Maiū, ar fi fost nevoiți, precum s'a vedut, să își creeze averi mincinóse, cu alte vorbe să vie a apăra în cameră drepturile patriei, libertatea,

dreptatea, morala, prin mijlôce imorale, prin acte mincinoase. Pînă la 2 Maiu numai cei cu venituri de patru sute galbeni, cu capitale de șese sute galbeni și mari proprietari erau cetățeni, aveau dreptul a se ocupa de lucrurile patriei lor. Cei-alți toți erau desmoșteniți, erau proprietatea celor avuți.

Vodă-Cuza a sfărămat o castă. Egalitatea drepturilor politice era pusă, precum am vedut din scrisoarea D-lui Negri, încă dela 1861 sub ochi Puterilor garante.

Constituția a mai restrăns acest mare drept. Acest pecat este pecatul seü. Să trăiască sufragiul universal ! Români pînă nu vor fi toți alegători nu vor înceta d'a fi proprietatea claselor. Dacă nu este frică că guvernul să nu facă alegerile prin glôte, cine ne opresce d'a face o lege prin care guvernul să fie cu totul înlăturat din exercițiul alegerilor ? Cine ne opresce a face alegerea liberă de puterea esecutivă ? Cine ne opresce a da poporului instrucția și educația politică pe care chiar astă-dî 'i-o oprim ? Cine dacă nu doctori regimelor usate și turmele de nepăsători pe a căroră ignorință acești doctori vechi și noi 'și-au aședat dreptul lor ? nici doctori, nici nepăsători nu sunt nația română. La nație ne adresăm.

Domnul era încredințat de un lucru, că sub regimul seü nu era persecuții; el înțelegea per-

secuțiile fapt al despotismului care urmează prada sa prin toate mijlocele, ucideri, despoieri, închisori, confiscatii, etc. In guvernele liberale încă este un fel de persecuție, și acesta este cea mai rea căci se învelesce cu legea, care există acolo unde domin patimele și unde cuvântul nu a decretat libertatea pentru toți de cât pe carte. Acestă persecuție era de multe feluri; o clasă, o familie, o persoană când nu erau cu guvernul, erau lovite în interesele lor, sau în procese, sau în exercitiul funcțiilor, sau în alegeri. Un om onest, capabil, trebuitor, era persecutat, dacă nu era din cercul acelora ce erau servi ai voinței guvernului. Dar persecuția legală nu se poate face de un guvern fără conivența poporului. Causa reului vine dela noi înși-ne. Intr'o societate liberă, persecuția asupra unui om câtă a fi simțită de toți.

Persecuții de resortul guvernului despotice nu s'aun urmat; dar persecuții legale s'aun făcut, se fac încă.

Nepotismul și favoritismul fuseră nisece fructe ce se coperă la sôrele constituției, și umplură cu suc lor corupt arborul. Sub regulament, destul era să nască ca să fii ban mare. Abusul era regulamentat. Lumea se făcuse cu abusul. Mulțumită acelor ômenii din 1848 atât de calomniati, se schimbă lucrul, se făcu leginoi. Nepotismul și favoritismul nu secară, dar se

împuțină, se criticară ca o violare a dreptului comun. Guvernul lăsă frîul liber funcționarilor și veni la arbitrar; acesta găsi protecție în oprirea ce se făcu Presei de a vorbi liber. Se formă o stare de ómenī fără mustăți în funcții înalte, fără diplome de bacauriați cel puțin; unde vedeai prefecturile și alte funcții superioare date la cei ce ȳau fetele celor dela putere, date de destre. Aceste abusuri nu se vindec de un Domn, cată ca spiritul public să le loviască prin ridicul.

Lordul Palmerston fuse una dată interpelat în cameră că pusese în cele mai importante funcții pe nepoți, gineri, veri sei. «— În adevăr, răspunse lordul, dar am garanție că toate aceste rude au instrucția și onestitatea. De a fi rude cu ministrul, nu este o crimă care să facă ca ei să nu mai fie necesari, nici să se bucure de drepturi ca cei-alți cetățeni liberi. Spuneți-mi dacă una din aceste rude nu este onestă și capabilă.» Aici este cestia, onestă și capabilă; a nu fi nici una nici alta și a fi numite în funcții mari, este nepotismul, este favoritismul.

Domnul se credea garantat în ăntu și afară când vedea votându-se sume mari pentru spionī și pentru presă. Spioni într'un regim unde este libertatea presei și partide, nu mai sunt necesari, de cât a veni și a spune minciuni ca să'și ȳa salariul lor. Presă plătită, vorbește o

dată, și când nu sunt fapte, este silită de opinia publică și de pudore, a combate ce a lăudat mai 'nainte pentru bani.

Ast-fel vedurăm că de și se votă mai la un milion pentru presă, dupe 2 Maiu presa străină era tare întăritată asupra guvernului. Afară de acésta este ce-va imoral care nu suferă a se pune în serviciul unei libertăți sincere.

Ce sunt necesari spioni în mijlocul nostru? Tóte guvernele 'i-au avut. Îi desprețuiesc, dar îi păstrează. Dic că 'i țin în interesul păcei publice, să cunóscă ce spun persónele influente, să studie simțimentul poporan.

Spionagiul ar fi tolerabil, dice Montesquieu dacă s'ar putea face prin ómeni onești. Se face prin persóne infame, decí lucrul este infam. Spionajul încélă, are urele și simpatiile sele, născut dintr-o minte. Dar de multe ori fondurile secrete se mănăc fără a se da în destinația lor.

Ce a făcut presa plătită și spioni pentru regimul trecut cu care s'a chieltuit sume mari? Opritu-'l-aud de acădea? Asigurat-au liniștea publică? Spusuiaău adeveratele opinii a le partidelor? Nu!

Autorul libertății țeranilor și egalității drepturilor politice, nu voia să dea încă libertatea magistraturei prin inamovibilitate. Când justiția nu era separată de administrație, inamovibilitatea putea să amenințe libertățile pu-

blice. Astă-dî nu mai există acea frică. În dată ce se despărțiră cele două puteri, trebuia să se dea garanțiile de neatarnare cari să pótă scăpa neatarnarea lor reciprocă. Acesta nu s'a făcut și justiția a ramas în mîna puterii esecutive prin numirea judecătorilor de ministri. Ministru saú Domnul care dispune de judecători, dispun asemenea de judecați, și atunci nu mai este garanție. Judecățile sunt acte de conștiință, iar nu de disciplină. Judele cată a fi cu totul liber în apreciațiile seale și inamovibilitatea sa este urmarea silită a acestei poziții. S'a opus tot-d'a-una un singur argument, că judecători sunt încă despoiați de cunoștințe și caracterul de dreptate, și a'i face astă-dî inamovibili ar fi un reu mai mare; dar judecători inamovibili nu sunt óre supuși la judecata Curței de Casa? Cine ar opri pe Curte a'i fărâma când ar fi la înălțimea misiiei lor? Este organizația dar în fața căreia cade argumentul acelor cari 'l pun înainte, nu pentru interesul public, ci pentru arobi justiția ministrului, pentru ca să dispună guvernul de judecători și de judecați și iecă de ce cată să ne ferim : de înriurirea aceluí ministru.

Vreți să aveți dreptate, faceți dreptatea liberă prin inamovibilitate ! Ea este sancționată de spiritul public, este în armonie cu natura

funcțiilor, este o garanție pentru libertatea și proprietatea cetățenilor.

Senatul a elaborat un asemenea proiect. Retrasu-l-a guvernul după obicei? Și cu judecători, faceți inamovibili și pe institutori instrucției primare, căci ați făcut numai pe profesori instrucției superioare, și ați creat un monopol.

Orî unde judecatori se numesc de ministru, unde nepoți puterei pe cei slabi îi prigonesc, judecatori, ca să nu îi scotă saŭ ca să 'și facă cariere, din dreptatea omenescă își fac scară la putere. Ast-fel la noi dau dreptatea la cei tari, fie și hoți, și astfel legea nu mai este d'o potrivă pentru toți.

Un lucru care era simpatie guvernului trecut, era centralisarea. Acest viciu al guvernelor constituționale se mărește după căderea lui Cuza. Teatrul român, instituție liberă, cu mare subvenție, se pune sub guvern. Actori sunt salariați de guvern și declarați ca funcționari dintr'o secție a ministerului, un comitet revede piesele dramatice și ia rola de censori ai poliției în ceea ce privesc piesele de represintat. Nicî o școală spre a forma artiști, spre a forma gustul și artele. Subvențiile date de Stat la Teatru au un scop, a forma arta, iar nu a face să petrecă publicul unui oraș, căci atunci ar trebui să plătescă și pe Rașca ce face deliciul bănturilor de bere. Nu este dator districtul Dorohoiului a

plăti imposit pentru a se susține un Teatru supus guvernului, să se amuse populația unui oraș. Acesta o poate face municipalitatea. Dar districtul Dorohoîului poate plăti pentru dezvoltarea artei, căci d'aici profită totă nația. Reu trebuie să le pară ministrilor Domnului Cuza că nu au avut ei această idee.

Nici odată nu au părut mai multe satire ca în timpul ce precedă căderea Domnului. Între altele și această satiră :

Cogălnicenu
Și Crețulescu
Cu Savel Manu
Și Bălănescu
Au festelit.

Cea-l-altă strofă vorbea de alți patru favoriți subalterni ai tronului, și, după ce îi numia, le dicea că s'au întolit.

Presa la noi a căutat mai tot-d'a-una să se schimbe în pamflet. Pamfletele apar când societatea este năbușită. Atunci fac efect. Când societatea însă este fericită, numai fac a rîde. Când societatea suferă, aceste ace încep și fac sînge. Pamfletul apare atunci când guvernele fac din nație o proprietate a lor.

Orî-ce constituție este o minciună, fără self guvernament. Acesta a fost nefericirea Franței, fericirea și libertatea Angliei și a State-lor-Unite, singurul mijloc de a face ca guver-

nul să nu mai fie privit de nație ca o cauză contrară cauzei sele.

De multe ori ele fac de nu dorm și nu mănânc tirani. Satira Menipea în Francia dăte ligei o lovire de mörte.

Aceste pamflete cată să fie naționale și libe-
rale spre a interesa; de nu vor fi ast-fel, sunt
privite ca opinii ale poliției; atunci când apar
fără nume de autor și nu scie nimeni de unde
vin, aũ aerul misterios care le fac temătore. A-
ceste pamflete în aceste condiții fac tot-d'a-una
mai mult efect. Pe tötă diminéța Domnul ci-
tia câte o placardă ce se se arunca pe strade și
se lipia pe palat: «*Casă de dat cu chirie în cu-
rând.*»

De câte ori se conspiră pentru o resturnare,
pamfletele vin înainte. Dar Domnul Cuza era
nepăsător la aceste semne. Credea că nația ro-
mână este o nație de sibariți. Aceste pamflete
eraũ prea dese ca să nu fie semnalul unei con-
spirații.

Pamfletul este un jurnal concentrat, el vor-
besce numai când are ce-va să dică, și prin acé-
sta chیار se face importinte. Pamfletul este ti-
petul sardonice al poporului ce suferă.

Guvernul Domnului Cuza era constituțional,
dar nu era self-guvernement, guvern prin sine
insuși, guvern direct prin cetățeni. Astă-đi se
proclama egalitatea drepturilor la alegeri, și mă-

ne numesce pe deputați ministrul ! Self guvernement este opoziția centralisărei. Regimul Domnului Cuza nu merită alt nume de cât *regimul centralisărei* al cărui pontifice nu era D. Cogălnicenu, ci D. C. Bosianu. Este un guvern care a reușit de multe ori după timp și după caracterul nației, dar astă-dî chiar la noi nu mă pôte face bine. Acesta s'a citit pe figura țerei când ea a eșit din puterea guvernului unui om. Self guvernement nu înțelege tutela administrativă.

Self guvernement nu este nici guvernul direct absolut al cetățenilor în toate afacerile publice. Acesta nu este putincios în nici o cetate, nici într'un Stat. Este vorba de a fi libere de guvern nisce instituții libere, precum religia, școala, justiția, municipalitatea.

Libertatea absolută pentru tot ce este de domeniul privat și de administrația directă a afacerilor locale, o intervenție în afacerile provinciale și generale, ne lăsând guvernului central de cât atribuții pentru cari se cer unitatea vederilor, iuțimea execuției, experiența lucrurilor și întrebuintarea puterilor comune. Lucrurile ce sunt mai presus de comune, acelea revin de atribuție a guvernului. Este principiul constituțional aplicat la afacerile locale.

Acesta este guvernul promis de D. Cogălnicenu. Dacă nu ni l'a dat, credem că nu a putut,

căci un asemenea guvern nu se capetă de cât prin răspândirea instrucției în mase, prin dezvoltarea instituțiilor în ființă, dezvoltându'l în simțul libertății și inițiativei individuale, prin onorarea ómenilor ce serv fără salariu, prin abnegația a tot ce privesce interesele private.

Nu s'a făcut nimic pentru acésta, în timpul Domnului acusat de o politică de centralizare. Nu s'a făcut nimic nici după ce a plecat acel Domn. Constituția nu s'a aplicat încă prin provincii.

Constituția noastră are multe lucruri bune; dar legea electorală se contradice cu marile principii de libertate și egalitate ce a proclamat. Admitând desființarea tuturilor privilegiilor și monopolurilor, toleră pe unele prin legi decretate și în ființă acum.

Privilegiile în politică sunt drepturi acordate la uni, refuzate la alți.

Alegerile sunt un privilegiu. Privilegiul corpului profesoral a alege Senator; Episcopi intrând de drept în adunare; Foști ministri și foști coloneli, intrând în Senat pentru aceste condiții, în lipsă de altele. Privilegiul capitalului numeros. Privilegiile nemărturite sunt nenumerate. Ele se contradic cu principii de egalitate. Singurele privilegii admisibile nu pot fi altele de cât persóna sacră și inviolabilă a

Domnului, recompense naționale pentru stre-lucitoare servicii.

Toți cetățeni unui Stat nasc egali. În prin-cip toți au acelaș drept. Se pôte că s'aũ fă-cut pentru cuvinte politice aceste privilege, dar ele rămân tot-d'a-una în contradicere cu simțimentul dreptăței, cu simțimentul de ega-litate al nației Române.

Domnul Cuza, cu toate defectele sele, avu o virtute pentru care nația își va aminti în tot d'a-una. Cât timp el domni, se formară diverse partide pentru putere și se urmară unele pe altele; dar aceste partide, acești ministri nu erau nici o dată impuși de politica puterilor străine. Români erau atunci mândri când ve-deau în libera Grecie ministerul rus, ministerul engles, ministerul fran es, pe când într'insa n'aũ fost nici o dată de cât ministere române, bune sau rele, despotice sau liberale: dar tot-d'a-una voința Domnului sau a țerei.

Lavalette dicea agintelui țerei: «Vii să'mi spuni o noă schimbare de minister?» nu dicea însă: «Scrie să se schimbe ministerul acesta, să se numiască acela, căci ast-fel este voința nó-stră.» Nici acesta nu s'a făcut atunci. Vodă Cuza tolera în administrație multe rătăcirî, dar el era român.

Regimul lui 2 Maiu, dic liberali, este ago-nia guvernului despotic. În el se omórá cel din

urma despotism pentru România. Acésta nu fuse ast-fel. Nația sub principiile de libertate urmă a fi o proprietate a guvernului, căci conducători ei nu 'și curățiseră încă sufletul de principiile de castă și de privilegie. Să înțelégă că nația este suverană într'o constituție, că orice om este un cetățean liber și are drept a lua parte la lucrurile publice; să înțelégă că rezistența legală este rația constituției; că toate aceste drepturi lipsind sau nefiind practicate, constituția devine nu numai netrebuincioasă dar o nefericire publică.

Armatele se măriaău și se scădeaă, se schimbău ca să se creede un mijloc spre a motiva contracte de chieluțeli mari cu neguțători Franciei, căci aveaă credința că toate acele contracte cu comerciul Franciei interesaă acel guvern în menținerea Domniei și Statului și gărantaă țera contra ideilor de cucerire a le unor puteri. Nefericită este o țără când nu varsă sângele seă spre a 'și păstra drepturile și libertățile seale și când crede a păstra drepturi si libertăți cumpărându-le cu aur dela tirani seă!

Din robia lor, din umilința lor, guvernele Românilor 'și-au făcut un merit mai în tot-d'a-una, dela epoca cădereii spiritului național pînă în timpi de astă-zi. Acésta a fost virtutea robilor a suferi lanțurile tiranilor. Tronul, ministerul daă drepturi, dar impun mari datorii.

Domni, ministri, represintanți nației, când nu fac sacrificiile vieții lor pentru fericirea patriei, nu sunt demni de a se bucura de poziția celei-a dat nația. Ei își calc datoriile lor. O nație însăși nu este demnă de libertate, de independență, când nu face nici un sacrificiu pentru ele.

Tote națiile libere, în toți timpi, sacrific sângene lor, aurul lor în lupte. Luptele nu le speriu. Curagiul ce le dă convingere drepturilor și datoriilor lor, le face tot-d'a-una a triumfa. Ast-fel fac națiile cari au viață, cari au drept a fi mari și libere. Acolo însă unde nu este viață, unde inima este degradată, unde virtuțile sunt înlocuite de viciuri, unde datinele sunt rele, unde legile nu se esecut, unde omul onest este desprețuit și furul încununat de o societate coruptă, patria este o proprietate acelor ce cârmuiesc.

- Sub guvernele constituționale, nația este suverană. Ea delégă pe Domn și pe ministri a cârmui sub controlul deputaților, sau advocaților ei. Guvern și deputați sunt serbi nației suverane, salariați de dînsa, lăudați, onorați de dînsa. Când cei ce cârmuiesc sau vor cârmui, trădez interesele suveranilor și fac din cauza inamicilor patriei cauza partidelor lor, castelor lor, familiilor lor, nația suverană, când nu a devenit ea suverană, sclava serbilor seî salari-

ați, prin asociare cu tirani spre despozierea patriei de suveranitatea sa, spre împărțirea între ei a tezaurului public, nu toleră nici un guvern care se abate dela legi, care, spre a avea sprijinul inamicilor țerei lor, suferă influința străină și împreună cu streini inamici, omoră autonomia patriei lor, viața patriei lor, libertatea patriei lor. Acolo însă unde guvernul este proprietar al țerei, unde țera este proprietate moștenitoare a guvernului, unde constituția este o minciună, unde bunurile patriei sunt mâncate de guvern și de infamii sateliți, unde legile sunt violate pentru interesele străinilor în complicitatea infamă de trădare; unde biserica este o poliție a guvernului, școlile o poliție a guvernului; unde cei cari propag în public sunt cumperați cu bani de inamici patriei, ca să mintă, ca să deturne inimile dela sacrificii pentru binele public; unde tilharul, trădătorul, își crează un drept în simpatiile guvernelor și guvernaților și vin, în numele onoarei, a sprijini ce nu este onorat; unde guvernele violez alegerile, unde cel cinstit este gonit dacă nu serbă interesele tiranilor și cel necinstit încununat, unde serbă cauza tiranilor; unde armatele, fice a le patriei, jur credință tiranilor, dar nu patriei; unde mama blăstemă pe fiu că nu a prădat când a fost la putere, ca să pôta în urmă satisface esigintele lusului și imoralității; unde nu mai

esistă de cât simțimentul pismeî; unde meritul, ce escită pisma, este prigonit și mediocritatea este ridicată; unde cei ce au prădat țera, cei ce au tirănit țera, vin și vorbesc de onóre, de libertate și împletesc cununî, — aceea nație nu merită de a mai fi. Vestejindu-se pe ghirlanda umanității morale, demne, pure, se șterge ca o pată după o frunte pură.

Ast-fel se perdu regimul trecut, în aplandele generale. Dar vai! aceia cari îl resturnară lu-ară ôre altă cale? Țera este astă-đi mai puțin proprietatea guvernului? Constituția și legile sunt respectate mai mult? Risipa tesaurului public este pusă în hotare mai mult? Opinia alegătorilor este mai liberă? Favoriți, cumularđi puterei au încetat? Guvernul în fața străinilor are mai multă demnitate? Patriotismul face pe guvern și guvernați a face sacrificii? Un guvern care a avut nobilul curagiũ a ridica drapelul unirei tuturilor Romănilor, a găsit în ômenî alt de cât ura străinilor și hula trădătorilor de patrie, aplaudați de turme de robî? Dreptul autonomiei țerei este astă-đi mai scump Romănilor chiămați a veghîa la menținerea lui, când tratatul de Paris care ne dă plină autonomie, se violă; când autonomia țerei se calcă, când nația Română nu mai pôte să aibă guvernul care voiesce și guvernele nației se numesc dela Paris și dela Viena? Când turmele de sclavi

ce represintă nația desmoștenită de suveranitate, tremur la ideea d'a protesta contra violărei unor drepturi sante căpetate prin sângele strebunilor nostri? Favoriți regimului trecut, expresii de vițiu, nu fuseră preoți templului lui Ariman, ce reveniră cu dogmele vechi? Mitra, zeul binelui, lumina vieții, nu fuse invins în urmă de Ariman și șerpele seș, zeul reului, autorul morții, întunerecului? Un singur om lipsește din cununa de fer, este Cuza. Un Domn plin de virtuți îi luă locul, dar țera se cărmuiește de sistemul trecut, de ómeni cari introduseră în această țară, cu constituția, sistemul de corupție, sistemul de mórte, de întunec, de viciuri și de umilintă.

Domnul Cuza, care ținea la multe cesti de drepturi a se reînființa, veni dela Constantinopol încântat de ideea de a restabili întocmai dupe dorința puterilor juridicția consulară în România. Se credea că această fusese una din condițiile recunoscerei Statutului dela 2 Maiu. Chiamă într'o di consiliul de ministri și, luând cuvîntul, face amari muștrări D-lui Orbescu, ministru al justiției, că nu va să ia măsură se ordona tribunalele și curților spre a recunósce juridicția consulară. Orbescu răspunse ca ministru Român, că nu va face nici o dată acesta, nefiind voința nației sele.

Domnul se supără foarte mult și nu mai dăse nimic. Dar Orbescu ținu tare.

A doua zi vedând pe Domn, îmi dăse să consiliu pe Orbescu a-și da demisia. Îi arăta că eu însuși mă doresc a me retrage, din cauză că principiile mele nu îmi permitea să stau în minister. Profitău de acesta a dice Domnului că ar fi prudente a se chema un alt minister ca să e-secute actul dela 2 Maiu, ómenii cari nu 'l-au făcut, că acesta va da putere actului și tronului, va da garanții nației pentru principiile mari din acel act și speranța că cele ce în acel act sémăn prin natură lor a guvern personal și desmint principiile de egalitatea drepturilor politice și libertatea țăranilor, vor înceta îndată cu venirea unui alt minister; pe când cu miniștri ce au făcut pe 2 Maiu, este de acceptat a se nutri și mari urele cauate de o lovire atât de puterică. Domnul păru că gustă aceste idei. Îmi dăse să vorbesc cu Ion Ghica, Brătianu și cu Rosetti. Nu am vorbit nimic, căci mai vorbisem altă dată și am ramas cu vorba. După mine aici fuse o mare eróre. Tronul ar fi scăpat dacă Domnul ar fi schimbat ministerul și ar fi lăsat acția, chiar cu concesiuni în favorul libertății, în mânia acelor a căror acție deja circula în toate fibrele nației prin putericul prestigiu al libertății.

Domnul Cuza ar fi făcut acesta, dar din ne-

fericire făcea mare cas de consiliile Camarilei. Avea căți-va amici demni și onești, interesați numai de binele tronului, Pisoschi, Silion, dar nu-i asculta. Domnul credea nația guvernabilă numai prin corupție, precum cred mulți încă astăzi. Seamăgea. Nația nu era stricată ci numai o parte de oameni, expresii a leregionelortrecute. Aceia păreau o adunătură de robii fără misie, oameni cari compromiseseră toate tronurile și cari își urmară misia fatală a compromite și tronul ce la început părăsise amenințător unei scole, — dar nația era pură în tot ce nu era în serviciul administrației.

Dar din cauza ignorinței în care o țermurise tirani ei, ea nu scia încă că sub constituție ea era stăpână. Credea că este ursită a fi proprietatea celor ce o guvernau. Vodă Cuza a fost victima simpatiei sale pentru oameni sei. Nici un Domn nu va putea să se susție dacă nu se va întemeia pe popor, pe nație. Oameni fără principii, dau lovirea orî-cărui stăpîn îi plătesce.

Străini de afară respect pe un Domn pe cât el este înătru sprijinit de nație. Atunci el devine expresia nației, și o nație este tot-d'a-una mai respectată de cât un om. A fi tare în afară, cată a fi tare înătru. Un Domn nu se întărește de cât atunci când face fericirea celor mai mulți, când face ca legile să fie pe toți, și admite

cu plăcere mijlocele de control și de resistință legală contra abuzurilor de putere, și nu uită misia sa că nu este proprietar ci un protector al poporului. Dar Domni în trecut erau rivali ai poporului și ai boierilor; ei țineau în ignorință poporul, ca să-l slăbască; ca să slăbască pe boeri, îi lăsa să abuze de putere.

Erau învinși și învingători, apăsați și apăsaători, devorați și devorători. Domnul nu știu a se declara cu curagiū pentru apăsați sau pentru apăsaători. Voi a cărmui cu o parte din acești din urmă, cu acei ce vin mai înainte la piciorul tronului și cari sunt tot-d'a-una cei mai reși.

Ast-fel egalitatea drepturilor politice nu produse nici un rezultat, și când poporul fusese chemat la alegeri, nu i se tolera altă voință decât a guvernului, care, neavând control și răspundere, nu era bună.

Totul era dar a începe dela capet. Domnul Cuza nu înțelegea acesta. Principiele fuseser luate pentru mijloce.

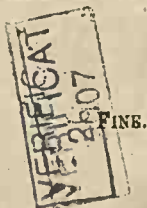
Dacă nația, dacă toți acești Domni și miniștri cari au ținut țera în loc, ca să o facă proprietatea lor, ar fi cercetat istoria nației Române, ar fi vedut că nici o putere nu a putut dura când nu a fost basată pe drepturile celor mai mulți; că însuși cei mai mari Domni au trebuit să piară când au personificat suveranitatea nației, lauri ei, în persoana lor; viața ei, glo-

ria ei, în persoana lor sau ómeni lor, și nu au știut să'i dea în schimb cel puțin o bună stare materială.

În acele timpuri preparasem un memoriu Domnului contra ideei care era născută din toate acele verități, a trece țera la Austriaci, această idee funestă de a ucide la Dunăre Sentinela latinismului. Iecă simțul aceluia memoriu.

Români au învins și au colonizat Dacia cu țatini rustici cu cari au colonizat Spania, Francia, Italia și alte părți. După Traian aceste colonii latine dela Dunăre, cari esistau chiar înainte de resbelul Daciei, fuseră adăogate prin noi colonii pentru întărirea lumii Romane. Dar sub Aurelian, se retraseră ostirile, rămânând colonii civili. Cu această latinismul se slăbește. Astăzi când panslavismul și pangermanismul amenință să nimicească brațele panlatinismului dela Dunăre, această sentinela latină din Orient; când România este amenințată d'a fi încorporată cu Austria, — se pot scăpa interesele latine, prin modul întrebuintat de Cesarii înainte de Aurelian, adică a se mări nația latină Română și a se garanta contra panslavismului și pangermanismului, priimind, prin colonii francesi, italieni, ispanioli, ce ne-ar trimite aici și 'i-am aședa pe moșiile Statului, viață putere. Această colonizare, nu numai că ar da Românilor, viață latină, sentinela a panlatinismului, viața

și puterea a'și împlini misia lor, — dar încă ar interesa și mai mult cele trei mari puteri latine sub mitropola Franciei, la sôrta noastră de latini, la libertatea ginteî noastre, și ar pune pentru tot-d'a-una ideea funestă de a ne da Austriacilor la o parte. Români aũ moșii mari ca Pricipățelele și Ducățelele Germaniei și Italiei. Pe aceste moșii coloni Francesi, Italiani, Spanioli, Portugesi, ar putea, trimiși prin privighierea metropolei Francese, cu chiăltuiala acestor Staturi latine, să găsiască pe aceste moșii Romănesci, terimuri gratis, în pogone cum s'aũ dat la toți Români, și atunci nația Română, improspătată și mărită cu elementele ei naturale, căpătând putere, nu va mai fi amenințată de a fi robită nici de Austriaci, nici de maghiari, nici de Ruși. Dar acel Domn cădând, și România priimind o sôrtă, contra acestei idei, nu am mai dat memoriul.

FINE.

